

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
ULUSLARARASI HUKUKTAKİ ROLÜ

SAMİR SHAKARALİYEV

2501181416

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. CÜNEYT YÜKSEL

İSTANBUL – 2022

ÖZ

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ULUSLARARASI HUKUKTAKİ ROLÜ

SAMİR SHAKARALIYEV

Bu tez, Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK'ların) uluslararası sistemde hızla artan etkisini ve uluslararası hukuk yapımına katılımlarını incelemektedir. STK, devlet ya da devlet benzeri organların aksine özel inisiyatifle kurulan, çeşitli oluşumları içeren amorf bir terimdir. Tez, geleneksel olarak yalnızca egemen devletlerle sınırlı bir alan olan uluslararası hukuk oluşturma forumlarında 18. yüzyılın sonlarından bu tür özel grupların ortaya çıkışını inceleyerek başlamaktadır. Küreselleşmenin ortaya çıkışı, özel kuruluşların ulus ötesi ağlarda devlet yönetişimi ile karşılıklı kaygılara karşı koyma yeteneğini arttırdı. Devletlerin STK'ların ulusal hukuk kişiliğini tanıma yeteneği bazı bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan uluslararası yasal belgelerle korunsa da, STK'ların uluslararası hukuk kişiliğine sahip olması yönünde 20. yüzyılın ilk yarısında STK faaliyetini meşrulaştırma önerileri başarısız olmuştur. Şu anda, yalnızca Kızılhaç Uluslararası Komitesi dışında, STK'ların uluslararası hukuk kişiliği yoktur ve yakın gelecekte bu kişiliğin kazanılması olası değildir. Bununla birlikte, STK'lar devletler, hükümetler arası kuruluşlar ve yargı organları ile giderek daha fazla etkileşim halindedir. Tez, STK'ların devlet temelli müzakerelere başarıyla katıldığı İkinci Dünya Savaşı sonrası seçilmiş örnekleri göz önünde bulundurarak STK'ların yerine getirdiği rolü belirlemeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra tezde birkaç hükümetler arası kuruluş, bölgesel örgüt ve uluslararası yargı organının kurumsal mekanizmaları ve uluslararası hukuk konularıyla ilgilenen birkaç ulusal mahkemenin uygulamaları da incelenmektedir. Bunlar, çoğunlukla uluslararası hükümet kuruluşlarının ve yargı organlarının sıklıkla STK'larla istişare sağladığını göstermektedir. Ancak, bu nihai olarak isteğe bağlıdır ve uygulamada bir STK'nın bu tür kurumlara resmi olarak katılabilme olasılığı büyük ölçüde değişmektedir. Devletler kontrolü elinde tutmakta ve aşırı partizan veya çatışmacı olabilecek

STK'ları dışlamaktadır. İncelenen kurumlardan çeşitli konular ortaya çıkmaktadır. STK'ların tarafsız, şeffaf olduğu ve uzmanlık, ilgi veya özellikle ilgili uluslararası kurum tarafından ele alınan konularla ilgili olarak göz ardı edilen çıkarların temsilini sağladığı uluslararası düzeyde STK'ların katılımına giderek daha fazla izin verilmektedir. Garantili katılım hakkı olmamakla birlikte, şeffaflık ve hesap verebilirliğin değeri bakımından STK'ların uluslararası hukuk yapımına getirdikleri, gelecekte genişleyebilecek uluslararası düzeyde önemli bir rol oynadıkları anlamına gelmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sivil Toplum Kuruluşları, Uluslararası Hukuk, Küreselleşme, Uluslararası Hukuk Kişiliği.

ABSTRACT

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN INTERNATIONAL LAW

SAMİR SHAKARALIYEV

This thesis examines the fleetly adding influence of non-governmental associations (NGOs) in the transnational system and their participation in transnational law timber. NGO is an unformed term that includes colorful conformations established by private action as opposed to state or state-suchlike bodies. The thesis begins by examining the emergence of similar special groups from the late 18th century in transnational law- making forums, a space traditionally limited only to autonomous countries. The emergence of globalization has increased the capability of private associations to fight collective enterprises with state governance in international networks. Although the capability of countries to fete the public legal personality of NGOs is defended by some list and non-binding transnational legal documents, proffers to legitimize NGO exertion in the first half of the 20th century for NGOs to have an transnational legal personality failed. Presently, NGOs have no transnational legal personality, with the exception of only the International Committee of the Red Cross, and are doubtful to win it in the near future. Still, NGOs are decreasingly interacting with countries, intergovernmental associations and judicial bodies. The thesis attempts to identify the part played by NGOs, taking into account named exemplifications after the Second World War, in which NGOs successfully shared in state- grounded accommodations. In addition, the thesis examines the institutional mechanisms of several intergovernmental associations, indigenus associations and transnational judicial bodies, and the practices of several public courts dealing with transnational law issues. These frequently indicate that transnational government associations and judicial bodies constantly consult with NGOs. Still, this is eventually voluntary, and in practice the liability of an NGO to officially share in similar institutions varies greatly. States

retain control and count NGOs that may be extremely prejudiced or conflictual. Colorful issues arise from the institutions examined. Decreasingly, NGOs are allowed to share at the transnational position where NGOs are neutral, furnishing the moxie, concern or representation of interests that are particularly overlooked in relation to issues dealt with by the applicable transnational institution. While there's no guaranteed right of participation, the value of translucency and responsibility means that NGOs are bringing to transnational law timber, playing an important part at the transnational position that can expand in the future.

Keywords: Non- Governmental Organizations, International Law, Globalization, International Legal Personality.

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılmasında emeği ve katkısı olan minnettar olduğum birkaç kişi vardır. Sayın hocam Prof. Dr Cüneyt Yüksel'in teşviki ve desteği olmadan bu araştırma sonuçlanmazdı. Ona tezin hazırlanmasında yaptığı yönlendirme, harcadığı zaman ve gösterdiği uzmanlık için minnettarım. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve personeli, özellikle asistanların sunduğu destek ve anlayış için minnettarım, onlar olmadan da bu tezin yazılması mümkün olmazdı. Bu yolculukta bana destek olan arkadaşlarıma ve aileme de şükranlarımı sunuyorum. Arkadaşım Ziyaddin Alizade'ye eleştirel yaklaşımı ve tezime olan güveni için teşekkür ederim. Son olarak, birçoğu yakın arkadaş olan ve çalışmalarına ilgi gösteren diğer araştırmacı arkadaşlarıma da teşekkür ediyorum.

Samir Shakaraliyev, İstanbul 2022.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TARİHSEL YÜKSELİŞİ

I. Sivil Toplum Kuruluşları Nedir? Tanımındaki Zorluklar	3
A. Sivil Toplum Kuruluşları Nedir?	3
1. Genel Olarak.....	3
2. STK'ların Tanımlanmasına Hukuki Yaklaşım.....	4
3. Literatürde STK'lar	6
II. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Yükselişi	7
A.Küreselleşmiş bir dünya.....	7
B. STK'ların Gelişiminin Tarihi Arkaplanı.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ STATÜSÜ

I. Tarihsel Gelişim.....	25
A. Genel Olarak	25
B.Devletlerin Mutlak Egemenliği.....	26
C.Devletlerin Ötesinde Uluslararası Hukuk Kişiliği.	29
D.Uluslararası Örgütler için Uluslararası Hukuk Kişiliği	31

E. Tarihsel Özel Durumlar: Holy See, Malta Düzeni ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi	34
II. STK'ların Statüsü: Uluslararası Hukuki Statüsü	38
A.Genel Bakış	38
B.STK'ların Uluslararası Hukuki Statüsünün yaratılması İçin Erken Girişimler	39
C. Antlaşmalar Hukuku Viyana Sözleşmesi.....	43
D. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde STK'ların Görevleri	48
E. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 71. Maddesi: Varsayılan Pozisyon..	54
III. STK'ların Ulusal Hukuki Statüsü ve Hukuk Kişiliğinin Tanınmasına İlişkin Sözleşmeler	56
A. STK'ların Ulusal Hukuki Statüsü.....	56
B. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Hukuk Kişiliğinin Tanınmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	57
C. Avrupa Konseyi'nin Avrupa'daki STK'ların Hukuki Statüsü Hakkında Tavsiyesi.....	60
D. Örgütlenme Özgürlüğünün İnsan Hakları Garantileri	62
E. İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STK'LARIN ULUSLARARASI HUKUK YAPIMINA KATILIMI

I. Genel Bakış	71
II. Sivil Toplum Kuruluşu ve Devlet İlişkileri	74
A. İşkence Sözleşmesi	75
B. Aarhus Sözleşmesi	79
C.Ottawa Sözleşmesi	82
D.Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü	88
III. Yargısal ve Yarı Yargısal Süreçlere Katılım.....	94
A.Uluslararası Adalet Divanı.....	96

B.Uluslararası Ceza Mahkemeleri	101
C.BM Antlaşma Organları.....	110
D.1503 Prosedürü	115
E. UNESCO Bireysel İletişim Prosedürü	116
F. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa Adalet Divanı	117
G. Ulusal Mahkemeler	121
SONUÇ	126

KAYNAKÇA.....

128

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACHPR	African Convention on Human and Peoples' Rights
ACHR	American Convention on Human Rights
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
A.g.e.	Adı geçen eser
A.e.	Aynı eser
APT	Association for the Prevention of Torture
ASEAN	Association of South East Asian Nations
ASOPAZCO	Association for Peace in the Continents
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Doc.	Belge
CAT	Convention Against Torture
CAT	Committee Against Torture
CBL	Convention on the Prohibition of the Use
CCW	Certain Conventional Weapons
CERD	Convention on the Elimination of Racial Discrimination
CERD	Committee on the Elimination of Racial Discrimination
COE	Council of Europe
COHRE	Centre on Housing Rights and Evictions

CSO	Civil Society Organisation
ECHR	European Convention on Human Rights
ECJ	European Court of Justice
ECOSOC	United Nations Economic and Social Council
ECSR	European Committee of Social Rights
ESC	European Social Charter
FAO	Food and Agriculture Organization
HRC	Human Rights Committee
ICBL	International Campaign to Ban Landmines
ICC	International Criminal Court
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
ICESCR	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
ICJ	International Court of Justice
ICRC	International Committee of the Red Cross
ICSU	International Council of Scientific Unions
ICTR	Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia
IGO	Inter-Governmental Organisation
ILC	International Law Commission
ILO	International Labour Organization
IMF	International Monetary Fund

IOA	International Institute of Agriculture
IUCN	International Union for the Conservation of Nature and Natural
Md.	Madde
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
OP ICCPR	Optional Protocol to the ICCPR
OP ICESCR	Optional Protocol to the ICESCR
PCIJ	Permanent Court of International Justice
s.	Sayfa
SCSL	Special Court of Sierra Leone
SERAP	Socio-Economic Rights and Accountability Project
STL	Special Tribunal for Lebanon
UIA	Union of International Associations
UK	United Kingdom
UN	United Nations
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNEP UN	Environmental Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organisation
UNCHR	United Nations Commission on Human Rights
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNHRC UN	Human Rights Council
VCLT	Vienna Convention on the law of Treaties

vd. **ve diğerleri**
Vol. **Volume**
Yay. **Yayınevi/ Yayınları**

GİRİŞ

Son yıllarda uluslararası düzeyde STK'ların eşi görülmemiş bir gelişmesine tanık olunmuştur. Bu fenomen, küreselleşme ve uluslararası düzeyde yerel sorunlar hakkında daha büyük bir bilinç yaratan daha iyi bir ağ fırsatı sayesinde büyümektedir. Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının önemli bir rol oynadığı bireyler arası ve küresel işbirliği yaygınlaşmıştır. Bu gerçek onların profesyonelliklerini artırmalarına, farklı sektörlerde uzlaşmalarına ve kendilerini genişletmelerine neden olmuştur. Aslında, günümüzde STK'lar sadece gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ülkelerde de mevcuttur. STK'lar, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması gibi uluslararası sistemdeki yeniliklerin bazılarında, aynı zamanda uluslararası standartların ve programların yürürlüğe girmesinde önemli bir itici güç olmuşlardır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının uluslararası hukuka da büyük katkılarının olduğu görülmektedir.

Bu tezin konusu, STK'ların uluslararası hukuktaki rolü ve daha geniş sivil toplum topluluğu ile gelişen devlet istişaresi pratiğidir. Bu tez, STK'ların devletler arası ilişkilerdeki büyümesinin bir resmini oluşturmaya ve faaliyetlerinin kabul edildiğini gösteren bazı ortak temalar bulmaya çalışmaktadır.

Üç bölümden oluşan bu tez kapsamında ilk bölümde STK'ların tanımlanması, bu husustaki görüşler, uluslararası belgelerde STK tanımına yaklaşım, tanımındaki zorluklar tartışılacağı gibi, daha sonra STK'ların tarihsel yükselişi konusu ele alınacak ve ilk STK'ların oluşumu ve geçtiği yol izlenecektir. Bununla birlikte küreselleşme olgusuna vurgu yapılacak ve küreselleşme ile STK'ların artan etkisi konusuna da değinilecektir. İkinci bölümde, STK'ların uluslararası hukuk içindeki hukuki statüsü, bunu antlaşmayla düzenlemek için çeşitli başarısız girişimler, hükümetler arası forumlara katılım için usul haklarının parçalanmış resmi, ulusal statüyü düzenleyen anlaşmalar ve insan haklarıyla ilgili bağlayıcı olmayan belgeler ele alınacak ve STK'ların hukuki statüsünün yaratılması için erken girişimler, uluslararası belgelerde STK statüsü ve STK'ların Uluslararası sistemde yaptığı görevleri gibi konulara değinilecektir. Üçüncü bölümde ise, STK'ların uluslararası

hukukla ilgili sorunları ele alan devletler, hükümetler arası kuruluşlar (IGO'lar) ve yargı ve yarı-yargı organları ile STK etkileşimlerinin seçilmiş örneklerinin verilmesi ile ilerlenecektir. Bu bölümde özellikle AİHM ve UAD kararlarına da atıf yapılarak bazı önemli ulusal ve uluslararası davalar üzerinden de STK'ların hukuki kişiliğine vurgu yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TARİHSEL YÜKSELİŞİ

I. Sivil Toplum Kuruluşları Nedir? Tanımındaki Zorluklar

A. Sivil Toplum Kuruluşları Nedir?

1. Genel Olarak

Bu tezin özüne girmeden önce, STK denildiği zaman neyin kastedildiğini, bunun ne anlama geldiğini bir terim olarak tanımlamak gerekir. Bu terim ilk olarak Birleşmiş Milletler Şartı'nın (BM) 71. maddesinde¹, BM ile uluslararası bağlamda ilgilenen örgütleri kapsayan bir metin olarak ortaya çıkmıştır². Ancak bu, STK'ların ilk defa BM'in kuruluşu ile ortaya çıktığı anlamına gelmez. II. Dünya Savaşı öncesinde STK'lara “özel örgütler”, “uluslararası baskı grupları” ve “gönüllü kurumlar” deniliyordu³.

BM tarafından kabulünden bu yana, STK terimi, hem akademik hem de aktivistler tarafından BM çerçevesi dışında yaygın olarak kullanılmaktadır. Buradaki sorun ise STK'nın geniş kullanımına, potansiyel olarak çok farklı özelliklere sahip olmasına ve çeşitli organizasyonları kapsamasına rağmen hiçbir zaman tatmin edici bir şekilde tanımlanmamış olmasıdır⁴.

Görüldüğü üzere sivil toplum kuruluşlarının tanım sorunu ile karşılaşmaktayız. Kavramın tam olarak ne ifade ettiği konusunda ortak bir görüş olmasa da çok basit

¹ 71. Madde “Ekonomik ve Sosyal Konsey, yetkisi dahilindeki konularla ilgilenen sivil toplum kuruluşlarına danışmak için uygun düzenlemeler yapabilir. Bu tür düzenlemeler, ilgili Birleşmiş Milletler Üyesi ile görüşükten sonra uluslararası kuruluşlarla ve uygun olduğunda ulusal kuruluşlarla yapılabilir.

² Kerstin Martens ,“Mission Impossible? Defining Nongovernmental Organizations”, **International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations**, Vol. 13, No. 3, 2002, s.271.

³ A.e.Günümüzde kullanılan normatif bir yapıya sahip alternatif terimler şunları içerir: devlet dışı aktör, esas grup, baskı grubu, çıkar grubu, özel gönüllü kuruluş, bağımsız gönüllü sektör, sivil toplum, üçüncü sektör kuruluşları, taban örgütü, aktivist örgüt, kar amacı gütmeyen kuruluş ve profesyonel, gönüllü sivil kuruluşlar. Martens ayrıca STK'ların algısını renklendirebilecek çeviri zorluklarını da ifade eder. Örneğin Çinde STK'lar “hükümet karşıtı” olarak tercüme edilmektedir.

⁴ A.e.

bir deyişle “siyasal otoritenin baskısından kurtulmayı” ifade ettiğini söylememiz mümkündür⁵.

Sosyolojik açıdan bakıldığında ise, STK'ların genellikle ne olmadıklarına vurgu yapılır. Bunlar “sivil, kar amacı gütmeyen ve uluslararası olmayan” kuruluşlardır⁶. Personel istihdam eden ve iç altyapıya fon harcayan profesyonel kuruluşlar olsalar da, temel amacı kar olan çok uluslu kuruluşlar değillerdir. Geleneksel olarak, STK üyelerinin kar amacı gütmeyen çıkarları vardır ve bunlar, evrensel iddialar gibi uluslararası hedeflere odaklanırlar⁷. Ayrıca STK'lar, şiddet içermeyen ve silahlı muhalif gruplardan ve benzerlerinden ayrı tutulan kuruluşlar olarak da adlandırılırlar⁸.

Bu kuruluşlar, hükümet ve hükümet amaçlarından ayırt edilmelidirler. Bunlar, hükümet tarafından kurulmazlar, esas olarak ne hükümet tarafından finanse edilir, ne de hükümet desteği ararlar. Siyasi kuruluş değillerdir⁹.

Sivil toplum, kendisini devletle özleştirmemiş ve hatta gerekli yerlerde devletin kurgu ve baskılarına karşı koyabilmiştir. Bu yüzdendir ki, batıda bu kuruluşlara Non-Governmental Organization denmiştir.

2. STK'ların Tanımlanmasına Hukuki Yaklaşım

Hukuki açıdan, STK'yı tanımlayan net bir uluslararası norm yoktur. Sonraki bölümlerde tartışılacağı gibi, bir STK'nın statüsünü anlaşma kapsamında tanımlama girişimleri başarısız olmuştur ve bir STK'nın statüsünü doğrudan ele alan bu uluslararası anlaşmalar, bunu ancak başka bir devletteki statülerini kabul ederek ulusal statülerini korumak için yaparlar. Antlaşmaların ve uluslararası kuruluşların

⁵ Süleyman Hayri Bolay, **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü**, Nobel Yayınları, 10.bs., Ankara, 2009, s. 314.

⁶ J J Lador-Lederer, **International Non-Governmental Organizations and Economic Entities: A Study in Autonomous Organization and Jus Gentium**, Leyden : A. W. Sythoff, 1963, s.60.

⁷ STK'ların BM Şartı'na uygulanmasının ardından, STK'ların öncelikle uluslararası kuruluşlar olduğu anlaşılmıştır. Ancak akademik literatürde bu terim, hem ulusal hem de uluslararası örgütler tarafından “STK” nin yalnızca ulusal örgütleri gerçekten dışlayıp dışlamadığı konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Ayrıca, mevcut ECOSOC Kararı 1996/31, Danışma Birleşmiş Milletler ve Sivil Toplum Kuruluşları arasındaki ilişki ECOSOC Res 1996/31, E / Res / 1996/31 (1996), ulusal, bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla ilgili olarak STK terimini kullanmaktadır. Martens, **a.g.e.**, s. 274.

⁸ **A.e.**, s. 279.

⁹ **A.e.**, s. 281.

STK'ların katılımına izin verdiği durumlarda, pozitif gereklilikler genel olarak kendi ilgi alanlarındaki yapı ve uzmanlıkla ilgili olarak tanımlanabilir. Bazı durumlarda STK'ların doğası gereği uluslararası nitelikte olması gerekir¹⁰. Bu, belirli kurallar tarafından gerekli olabilecek veya olmayabilecek yedi kategoriye ayrılmıştır: Kurucu kanun, karargah ve yürütme görevlisi, uluslararası işbirliğini destekleyen amaçlar ve faaliyetler, uzmanlık veya kamuoyu temsilcisi, kar amacı gütmeyen /finansman fon sağlayan, faaliyetler üzerinde hükümet kontrolü olmaması ve son olarak da demokratik bir yapıyı içeren, hesap verebilirliğin ve şeffaflığın dahil olduğu STK yönetimi¹¹.

STK'lar için açık ve net bir tanımın bulunmaması durumunda, BM'de tanınırlık ve ulusal kayıt, bir STK'nın varsayılan tanımını vermiştir¹² ve bu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü gibi diğer birçok kuruluş için bir rehber haline gelmiştir. BM Şartı'nın 71. Maddesi, STK'larla istişare ile ilgili düzenlemeler yapılmasını BM Ekonomik ve Sosyal Konseyine (ECOSOC) bırakmaktadır. ECOSOC, ilk olarak uluslararası bir STK'yı "hükümetlerarası anlaşma ile kurulmayan herhangi bir kuruluş" olarak tanımlamış ve daha sonra bu tür bir üyeliğin, görüşlerin ifade özgürlüğüne özgürce müdahale etmemesi koşuluyla, "hükümet yetkilileri tarafından atanan üyeleri kabul eden kuruluşları" da içerdiğini açıklamıştır¹³.

Diğer kriterler, özellikleri tam olarak tanımlamadan ilişkinin ilkelerine ve hedeflerine odaklanır. 1996/31¹⁴ sayılı ECOSOC kararı, STK'ların akredite danışma statüsü alabilmeleri için karşılamaları gereken mevcut gereksinimleri belirler. Kısaca bunlar, yerleşik bir genel merkez, bir yürütme organı ve yetkili, demokratik olarak kabul edilmiş bir tüzük(bir temsilci organ tarafından politikanın belirlenmesini

¹⁰ Oberthür S, v.d , **Participation of Non-Governmental Organisations in International Environmental Governance: Legal Basis and Practical Experience**, Berlin, Final Report, 2002, s. 21 – 52.

¹¹ **A.e.**, s. 22. Uluslararası Örgütler Birliği, STK'ları hedefler, üyeler, yapı, memurlar, finans, diğer kuruluşlarla ilişkiler ve faaliyetlerle ilgili olarak tanımlamak için yedi kriterini listeler. Bir sivil toplum örgütü uluslararası bir amaç için olmalı, açık üyeliğe sahip olmalı, resmi olarak bir karargah ile yapılandırılmalıdır, memurların rotasyonu, kar amacı gütmeyen, diğer kuruluşlardan bağımsız ve şu anda aktif olmalıdır.

¹² Martens, **a.g.e.**, s. 277.

¹³ **A.e.**, s. 274.

¹⁴ Review of Consultative Relationship with Non-Governmental Organizations ECOSOC Resolution 288 (X), E/1661 (1950).

sağlayan), üyeler adına konuşma yetkisi ve hükümet organlarından mali bağımsızlık kriterleridir. STK'lar ayrıca, "uluslararası duruş", "bağımsız yönetim" ve "coğrafi bağlantı" gibi belirsiz bir şekilde belirlenmiş kriterleri karşılamalıdır; bu, STK'ların kendi yetki alanlarında tanınmış bir konuma ve temsili bir karaktere sahip olmaları ve daha geniş bölümleri temsil etmeleri gerektiği anlamına gelir¹⁵. Bu ECOSOC gereklilikleri UİA'nın yukarıda bahsedilen bir STK'yı tanımlamak için kullandığı parametreler tarafından açıklığa kavuşturulmuştur.¹⁶

Üye sayısı, faaliyet derecesi veya mali güç açısından büyüklük veya "önem" konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Hiçbir kuruluş siyasi veya ideolojik gerekçelerle dışlanmaz, ilgi alanları veya faaliyetler dikkate alınmaz. Merkezin coğrafi konumu ve kuruluşun adında kullanılan terminoloji ("komite", "konsey", vb.) de aynı şekilde uygunluğun belirlenmesinde önemsiz kabul edilir.

3. Literatürde STK'lar

STK'ların tanımlanmasındaki zorlukların bir sonucu olarak, araştırmacılar kendi ilgi alanlarına göre seçilen bir STK için birçok farklı tanım yapmışlardır. Yukarıda tartışılan UİA tarafından verilen tanım, istatistiksel veriler ve uluslararası STK'ların tarihsel gelişmeleri üzerinde çalışan akademisyenler tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır¹⁷. Diğer yazarlar tanımlarını ulusal STK'ları, taban hareketlerini, uzman gruplarını ve kar sağlayan kuruluşları içerecek şekilde değiştirmişlerdir çünkü bu kuruluşlar, örneğin uluslararası çevre yönetiminde aktif bir rol oynamaktadırlar.¹⁸ Çoğu yorumcu, devlete karşı partizan tavır sergileyen muhalif grupları, çok uluslu şirketleri, kartelleri ve diğer kâr sağlayan organları hariç tutarak, devletin üç erki, ekonomi ve sivil toplum arasında ayırım yapmaktadır¹⁹. Nigel Ashford, sivil toplum örgütünü kilise, spor ve müzik kulüpleri, yardım dernekleri gibi birey ve devlet

¹⁵ Martens, **a.g.e.**, s. 274.

¹⁶ **Bkz.:** (Çevrimiçi), www.uia.org/archive/typesorganisation ,28 Temmuz 2020.

¹⁷ John Boli, George M Thomas, "INGOs and the Organization of World Culture",

Constructing World Culture: International Nongovernmental Organizations since 1875, Ed. by. John Boli, George M Thomas, Stanford, Stanford University Press, 1999.

¹⁸ Sebastian Oberthür, v.d., **a.g.e.**, s. 28-31.

¹⁹ Anna-Karin Lindblom, **Non-Governmental Organisations in International Law**, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, s. 15.

arasında yer alan ve gönüllü olarak kurulan bütün örgütler diye tanımlamaktadır²⁰. Peter Willets, “hükümetle ilişkisi olmayan, kar amacı gütmeyen, şiddet içermeyen, örgütlü bir grup insan” ın geniş bir tanımını yapmaktadır.²¹ Gordonker ve Weiss, bir STK'yı kendi iradeleriyle hareket eden insanları temsil eden bir organ, varlığını sürdürmeyi amaçlayan resmi organizasyonlar, kendi kendini yöneten, özel ve kar elde etmeyi ve dağıtmayı amaçlamayan bir organ olarak tanımlar. Ona göre STK'ların ulusötesi hedefleri, operasyonları veya bağlantıları vardır ve BM sistemi içinde aktif temasları vardır²². Bas Arts ise STK'ları daha geniş bir şekilde küresel düzeyde belirli konularda siyasi karar almayı etkilemeye çalışan bir yükselen baskı grubu olarak tanımlamaktadır.²³

Bu tezin amacına yönelik olarak, STK'lardan Peter Willets'in tanımından yola çıkarak "herhangi bir kar amacı gütmeyen, şiddet içermeyen, hükümet görevi aramayan organize insan grupları" olarak bahsedeceğiz. Alan kısıtlamaları göz önüne alındığında, öncelikle sendikalar ve Uluslararası Balık Unu Üreticileri Birliği gibi özel endüstriyel kuruluşların, ekonomik alanda yer alan kuruluşların derinlemesine tartışılmasını da hariç tutacağız.

II. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Yükselişi

A. Küreselleşmiş bir dünya

Uluslararası ilişkilerin merkezinde uzun süre devletler yer almaktaydı. Doğu blokunun çöküşü, çift kutuplu sistemin sona ermesi ve küreselleşmenin sınırları geçirgen hale getirmesi gibi gelişmelerle birlikte, devletlerden başka uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketlerin, ulus-üstü yapılanmaların, bölgesel ortaklıkların ya da sivil toplum kuruluşları ve hatta bireylerin, uluslararası ilişkiler analizinde aktör olarak yer alması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

²⁰ Nigel Ashford, **Özgür Toplumun İlkeleri**, Liberte Yayınları, Ankara, 2009, s. 11.

²¹ Peter Willets, “Introduction”, **The Conscience of the World: The Influence of Non-Governmental Organisations in the UN System**, Ed. by. Peter Willets, The Brookings Institution, Washington DC, 1996, s. 5.

²² A.e.

²³ Bas Arts, **The Political Influence of Global NGOs: Case Studies on the Climate and Biodiversity Conventions**, Utrecht, International Books, 1998, s. 50.

Özellikle küreselleşmenin artık dünyanın her alanına sirayet etmesi beraberinde köklü dönüşümleri de getirmiştir. Yaşanan bu dönüşümden en fazla etkilenen sivil toplumdur. Küreselleşme olgusunu arkasına alarak, yerellikten küreselliğe evrilen sivil toplum, gücünü de aynı oranda arttırmıştır. Elbette buradaki önemli hadise, ulus-devletin dışa kapalı, korunmacı ve sınırlayıcı merkez güç algısı küreselleşme ile zayıflamış ve sivil toplum kuruluşları küresel toplumdaki” aldığı güç ile zaman zaman devletin çizdiği sınırları da aşarak küresel bir güç haline gelmiştir²⁴.

Bu bağlamda Uluslararası sivil toplum kuruluşları global arenada büyük görevler üstlenmişlerdir. Uluslararası sivil toplum kuruluşları, ulusal hukuk sistemine göre kurulan, ancak küresel düzeyde karşılaşılan sorunlara dikkat çekmeyi ve onlara çözüm bulmayı amaç edinen global sivil toplum yapılarıdır. Gerçekleştirdikleri faaliyetler ile hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde uluslararası hukuk kişilerini etkilemektedirler. Her ne kadar ulusal hukuk sistemleri çerçevesinde kurulmuş olsalar da sivil toplum kuruluşunun etkileri ulusal sınırları aşmaktadır²⁵.

Uluslararası hükümet dışı kuruluşların (STK'lar) yükselişi, küreselleşmenin yükselişini yansıtmaktadır. Küreselleşme mekansal ve zamansal sınırları ortadan kaldırmaktadır²⁶. Küreselleşen dünyada, insan, mal ve sermayenin devlet sınırları ötesindeki hareketleri, virüs, uyuşturucu ve silah hareketleri, terörizm ve uluslararası barışa ve güvenliğe yönelik tehditler, çevrenin tahribatı, iklim değişikliği, insan hakları ihlalleri, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin düzenlenmesi gibi konular, birçok aktör ve ulusötesi meseleleri içeren dinamik bir yasal sistem gerektirmektedir²⁷.

Ampirik çalışmalar, devletlerin yanı sıra, eğitim, kadın hakları, sosyal güvenlik programları, çevre politikası ve anayasal düzenlemeler gibi diğer şeyler arasında da çarpıcı yapısal benzerlikler bulmaktadır²⁸. Kapsayıcı bir dünya kültürü olup

²⁴ Oğuz Kaymakçı, “**Kavramsal, Kurumsal ve Tarihsel Açından Küreselleşmeye Giriş**”, Oğuz Kaymakçı (Ed.), Küreselleşme Üzerine Notlar, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, s. 3.

²⁵ Yusuf Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-1**, Ankara, Seçkin yayıncılık,4.bs., 2007,s.234.

²⁶ Alan Boyle, Christine Chinkin, **The Making of International Law**, Oxford, Oxford University Press, 2007, s. 20.

²⁷ **A.e.**, s. 19.

²⁸ Boli, Thomas, **a.g.e.**, s. 14.

olmadığına bakılmaksızın, aktörler tüm dünyayı eylem ve söylem alanı olarak görmenin doğal olduğunu keşfetmişlerdir. STK'lar kurallar oluşturmak, standartlar belirlemek, ilkeleri yaymak ve devletler ve diğer aktörler karşısında “insanlığı” geniş ölçüde temsil etmek için sınırlı kaynakları kullanmayı başarırlar. STK'lar, devletlerin yasa yapma veya uygulama rasyonel yasal yetkisine veya küresel şirketlerin ekonomik kaynaklarına sahip değildir²⁹. STK'ların uluslararası düzeydeki bu katılımı, ekonomik ihtiyaca göre uluslararası standartları belirleyen çok uluslu şirketler ve ticaret sistemlerini içeren aşağıdan yukarıya küreselleşmenin aksine 'daha iyi yaşam standartları', 'iyi yaşam' ve insan haklarına evrensel saygı taleplerinin olduğu yukarıdan aşağıya küreselleşmenin bir yan ürünü olarak görülebilir³⁰.

Devletler arasındaki ilişkiler “bölge dışı güçlerin” devletlerin karşı karşıya kalmış oldukları sorunları yönetme ve bağımsız karar alma yeteneğini giderek daha fazla elinden alması ile egemen devletleri genel anlamda daha da karmaşık bir duruma getirmektedir. Bu anlamda küreselleşme egemen devletlerin zayıflaması olarak görülebilir. Dış politika ve savunma alanlarında pazarların birbirine bağımlılığı, üretimin ulusötesileşmesi, devletler arasındaki sosyal fayda ve refah dengesizliği, küreselleşmiş medya ve çok taraflılık, hükümetlerin karar alma süreçlerini tamamen kontrol edilemeyecek durumda bırakmıştır³¹.

Uluslararası STK'ların yükselişi kısmen bireylerin haklarını uluslararası düzeyde koruma ihtiyacını yansıtmaktadır çünkü ulusal düzey artık yeterli değildir. 20. yüzyılın son yıllarına gelindiğinde, çokuluslu şirketlerin gücünün ve faaliyet alanlarının genişlemesi ve sivil toplum hareketlerinin çoğalması, bu iki güç arasındaki genellikle şiddetli çatışmaya aracılık edecek yasal düzenlemelere duyulan ihtiyacı vurgulamıştır.³² Ulusal hukuk sistemleri, devlet sınırları ötesinde faaliyet gösteren kuruluşlar üzerinde etkili yargı yetkisinin kullanılmasında engellerle karşılaşmaktadır. Devletin emirleri uygulanmadığı ve refah devletde somutlaşan vaatler yerine getirilemez olduğu için bu durumda devletlerin otoritesi ve meşruiyeti

²⁹ A.e.

³⁰ Andrew Clapham, **Human Rights Obligations of Non-State Actors**, Oxford, Oxford University Press, 2006, s.7.

³¹ Lindblom, **a.g.e.**, s. 13-14.

³² Boyle, Chinkin, **a.g.e.**, s. 20-21.

sorgulanmaktadır. Devletlerin bireysel çıkarları küresel ölçekte temsil etmesi belirliliğini kaybetmektedir. Böyle bir küreselleşme bireylerin STK'ların adım atmak için yeltendiği, artık ulusal kontrolden çıkmış, devlet ve ekonomik güçlere karşı bireylerin kendi haklarını koruma isteğini yansıtan demokratik açık düşüncelerine yol açmaktadır. Güçlü bir sivil toplum karşısında demokratik yönetim zayıflamaz, aksine güçlenir.³³

B. STK'ların Gelişiminin Tarihi Arkapları

Uluslararası hukuku ve devlet davranışlarını etkilemeye çalışan sorun odaklı STK'lar 18. ve 19. yüzyıllarda bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır. Bundan önce, Katolik Kilisesi³⁴, Malta Düzeni ve Rosicrucian(Gül Haç) Düzeni gibi organlar, insani yardım gibi alanlarda uluslararası düzeyde aktif bir rol oynamıştır. 18. yüzyıldan itibaren çeşitli faktörler günümüz STK'larına daha benzer şekilde aktif hale gelen toplumların veya derneklerin gelişmesine yol açmıştır. Ulaşım ve yollardaki iyileştirmeler Avrupa genelinde hareketliliğin artmasına neden olmuştur. Orta sınıfların yükselişi, bu tür derneklere katılmak için yeterli zaman, eğitim ve kaynağa sahip insanların sayısının artmasına neden olmuştur. İnsanlar benzer sorunlarla karşılaştıklarında devletler arasında yer tutmaya başlamış ve özel ulusötesi ağlar kurmuşlardır.³⁵

Bu, Fransız ve Amerikan devrimlerinden sonra ortaya çıkan popüler egemenlik ve insan hakları üzerine yeni fikirlerin temel planında yer almıştır. Ondokuzuncu yüzyılda Avrupa, insanların sosyal ve etik sorunlar hakkında daha çok farkındalığının olduğu siyasi olarak çok daha küçük bir yer haline gelmiştir. O dönem savaşın değil barışın devletler arasındaki uluslararası ilişkilerin varsayılan statüsü olarak görülmeye başladığı bir dönem olmuştur. O dönemde konular ve

³³ Robert Putnam, **Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy**, Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 89.

³⁴ Steve Charnowitz "Two Centuries of Participation: NGOs and International Governance" **Michigan Journal of International Law**, Vol. 18, 1997, s. 183,190. İlk STK'nın muhtemelen Katolik Kilisesi olduğunu ileri sürüyordu.

³⁵ Bob Reinalda, **Routledge History of International Organizations: From 1815 to the Present Day**, Routledge, 2013, s. 37.

sorunlar çok taraflı konferanslarda ve basında tartışılmış ve çözüm yolları aranmıştır.³⁶

Özel vatandaş dernekleri tarafından ele alınması gereken ilk konu uluslararası köle ticareti olmuştur. 1775 yılında, Pennsylvania Kölelik Kaldırılmasını Teşvik Etme Derneği kurulmuş, bunu 1787'de İngiliz Köle Ticaretini Kaldırmayı Etkileyen Derneği ve 1788'de Fransız Topluluğu Amis des Noirs izlemiştir.³⁷ Bu tür toplumların köle ticaretini suç saymaya yönelik çalışmalarına birkaç ilke yol açmıştır. Bu, hükümetlerin büyük çoğunluğu tarafından imzalanan bir dizi uluslararası sözleşmede kurumsallaşan ve ilk ahlaki dürtülerin kilit bir faktör olduğu ve ulusaşırı ahlaki girişimcilerin başrol oynadığı bir hareket olmuştur.³⁸

Barış toplumları, STK faaliyetlerinin başka bir erken örneğidir. Bu toplumlar 19. yüzyılda, 1828'de kurulan Amerikan Barış Derneği ve 1866'da Evrensel Barış Birliği ile ortaya çıkmaya başlamıştır. 1900'de dünya çapında uluslararası tahkimi teşvik eden 425 barış topluluğu vardı. Örneğin, 1840 yılında Amerikan Barış Derneği Başkanı William Ladd, Daimi Tahkim Mahkemesinin ne olacağına dair ilk planı geliştirmiştir. Kırım savaşının sonunda barış grupları, sonraki barış anlaşmasında bir arabuluculuk maddesi için başarıyla baskı yapmışlardır.³⁹

19. yüzyılda kurulan erken STK'ların diğer örnekleri arasında yer alan Kraliyet Asya Topluluğu ve İngiliz ve Yabancı Kölelik Karşıtı Toplum (şu anda Anti-Kölelik Topluluğu) 1823'te kurulmuşlardır. 1833'te St Vincent de Paul Derneği; 1865'te Kurtuluş Ordusu; ve 1866'da Doğu Hindistan Derneği 19. yüzyılın sonlarına doğru, 1894'te Uluslararası Olimpiyat Komitesi, 1895'te Uluslararası Zoolojik İsimlendirme Komisyonu ve 1900'de Uluslararası Bisikletçiler Birliği gibi daha çeşitli toplumlar da kurulmuştur.⁴⁰

³⁶ A.e.

³⁷ Charnowitz, a.g.e., s. 191-192.

³⁸ Ethan A Nadelmann, "Global Prohibition Regimes: The Evolution of Norms in International Society" **International Organization**, Vol.44, No. 4, 1990, s. 497.

³⁹ Charnowitz, a.g.e., s. 192.

⁴⁰ Union of International Associations, "The 1,978 International Organisations Founded since the Congress of Vienna" **Union of International Associations**, 1957, (Çevrimiçi) <https://uia.org>, 28 Temmuz 2020.

Uluslararası Kızıllaç Komitesi (ICRC) muhtemelen ilk STK'ların en dikkat çekenidir. 1859 Solferino savaşında yaralanan ve savaşın zulmünü gözlemleyen Henri Dunant, 1863'te Gustave Moynier ve diğçerleriyle işbirliğı yaparak Comité International de Secours aux Blessés'i (daha sonra ICRC olmuştur) kurmuştur.⁴¹ ICRC dört hedef etrafında toplanmıştır. Birincisi, ordu sağık kuruluşlarının varsayılan yetersizliğini desteklemek için savaş alanına gönüllüler göndermek, ikincisi uygar toplumun ideallerini savaşa genişletmek için savaşta öldürülen veya yaralananlara sayğı duyulmasını teşvik etmek, üçüncüsü yaralıları ve onlara bakanları koruyan uluslararası bir sözleşmenin imzalanmasını sağlamak ve sonuncusu kendilerini savaşan tarafların hizmetine sunacak geniş bir tarafsız gönüllüler ordusu yaratmak.⁴² Bu saydıklarımızın hepsi hemen başarılı olamamış ve sayılan hedefler o zamandan bu yana daha geniş yedi temel ilkeye dönüşmüştür: İnsanlık, tarafsızlık, ayırım gözetmeme, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrensellik⁴³.

ICRC, başlangıçta ulusal toplulukların kurulmasını teşvik etme ile yaralıları ve onlara bakanları koruyan uluslararası bir sözleşme gerçekleştirilmede başarılı olmuştur. 1863'te ICRC Cenevre'de uluslararası bir konferans düzenlemiştir. 16 ülkeden temsilciler, gönüllüler tarafından görevlendirilen ve özel bağışlarla finanse edilen özel ulusal derneklerin kuruluşunu onaylamıştır⁴⁴. 1875'e gelindiğinde 22, 1900'de 40'a kadar ulusal dernek varlık göstermiştir. Bugün ise 187 ulusal dernek bulunmaktadır. 1864'te Dunant ve Moynier, İsviçre hükümetini bir sözleşme yapmak amacıyla uluslararası bir devlet konferansı yapmaya ikna etmeyi başarmışlardır. Konferans, Kızılla Haç amblemini ve ambulansların ve sağık personelinin tarafsız konumunu tanıyan 12 devletin Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesini (ilk Cenevre Sözleşmesi) imzaladığı bir son metni kabul etmiştir. Bir sözleşmenin imzalanmasına yol açan bu uluslararası konferans biçimi, hükümetler

⁴¹ Bkz.: John F. Hutchinson, **Champions of Charity: War and the Rise of the Red Cross**, Boulder, Westview Press, 1996. Kızılla Haç'ın tarihsel yükselişinin geniş kapsamı için.

⁴² A.e, s. 347. Hutchinson, başlangıçta sadece üçüncü amacın 1864'te Sahadaki Ordularda Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla başarılı olduğunu belirtmektedir. Diğçer amaçlar başlangıçta bir kenara atılmıştır.

⁴³ A.e, s. 346. Bu ilkeler 1965 yılında Viyana'da 20. Kızılla Haç Konferansı'nda ilan edilmiş ve tarihi bir temele sahip olduğu söylenmiştir..

⁴⁴ Reinalda, a.g.e., s. 53.

tarafından imzalanan ve ulusal parlamentoları tarafından onaylanan modern çok taraflı anlaşmanın prototipi haline gelmiştir.⁴⁵ Bu durumun temelinde esas olan şey "hükümet pozisyonu veya siyasi gücü olmayan bireyler - ve uluslararası bir örgüt inşa etmek için kullanabildikleri seçkin ağlar" olan, ahlaki olarak kararlı birkaç özel kişinin rolüydü.⁴⁶

ICRC tarafından somutlaştırılan bu tür fikirler yeni değildi. 18. yüzyıl boyunca savaşçılar sıklıkla hastane personeline savaş tarafında olmayanlar gibi davranarak ve savaş yaralıları kendi güçlerine döndürmek için geçici anlaşmalar imzalamışlardır.⁴⁷ 1780'lerde, Fransız hayırsever Piarron de Chamousset, egemenler arasında bir kongre ve Malta Şövalyelerine benzeyen, haçla ayırt edilen eğitilmiş tıbbi görevlilerle özel bir sözleşme teklifinde bulunmuş ancak her ikisi de başarısız olmuştur.⁴⁸ Dunant ve Moynier'in daha önceki girişimlerinin başarısız olmasına rağmen bu girişimlerinin başarılı olmasının iki nedeni değişen siyasi iklim ve iletişim devrimi olmuştur. Napolyon ve Devrim Savaşları'ndan ve 1815 barışından sonra, diplomatlar bir sonraki savaşın kurallarını tartışmaya pek istekli olmamışlardır. Kırım Savaşı'ndan sonra 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, birçok devlette yeniden askere alınma devam etmiş ve ordunun sağlık reformunu tartışma daha açık hale getirilmiştir. İletişim devrimi, telgrafın, popüler basının, demir yolunun ve buhar motorunun ortaya çıkışı ile olmuştur. Devletler artık birdenbire hasta ve yaralı askerlerin acılarını anlayan savaşlar ve kayıplar hakkında bilgi akışını kontrol edememişler ve artık yaralı askerlerin durumuna kayıtsız kalmayı göze alamamışlardır.⁴⁹

İlk Cenevre Sözleşmesinden sonra dikkat çeken şey, ICRC'nin metinleri izlemek ve uyarlamaktan sorumlu olmaya devam etmesidir. 1899, 1906, 1907, 1949, 1977 ve 2006'da takip edilen revizyonlar ve uyarlamalar, nihai dört sözleşme ve üç protokolle sonuçlanmıştır.

⁴⁵ Reinalda, **a.g.e.**, s. 55.

⁴⁶ M Finnemore, **National Interests in International Society**, New York, Cornell University Press, 1996, s. 86.

⁴⁷ Hutchinson, **a.g.e.**, s. 25.

⁴⁸ **A.e.**

⁴⁹ **A.e.**, s. 26-27.

19. yüzyılın sonunda, Avrupa ve ABD'de, uluslararası özel işbirliği modeli kamu uluslararası eylemine dönüşmüştür. STK'lar, kendilerinin genel çok taraflı konferanslara davet edilmesiyle hükümetleri etkileme ve savaş kuralları, fikri mülkiyet, amirallik, fuhuş, narkotik, emek ve doğanın korunmasını kapsayan geliştirmekte olan yeni uluslararası düzenlemelerde yer alma kapasitelerinin farkına varmışlardır. Bu dönem, 1910'da Uluslararası Dernekler Birliği'nin (UIA) yaratıldığı gibi, STK'ların öz farkındalığının da başladığına tanıklık etmiştir.⁵⁰ 1910'da 132 uluslararası dernek ve on üç hükümetin katılımıyla Brüksel'de bir Dünya Uluslararası Dernekler Kongresi düzenlenmiştir.⁵¹ Bu kongre sırasında UIA, hem hükümet hem de sivil toplum uluslararası derneklerinin oluşumunu kaydetmek ve izlemek için kurulmuştur.

Dönemin örneği, Rus Çarı II. Nicolas tarafından düzenlenen 1899'daki ilk Lahey Barış Konferansı'dır. Konferans, silahların giderek artmasının sınırlarını ve tahkim ve arabuluculuk gibi barışçıl çözüm yollarıyla silahlı çatışmanın önlenmesini tartışmak üzere yapılmıştır.⁵² Konferansın haberleri yayıldığında çok sayıda STK, sanki resmi üyeymiş gibi kendilerini temsil eden temsilciler göndermeye karar vermiştir. Konferans tarafından alınan özel dilekçelerin sayısı, bunları incelemek için bir Yazışma Komisyonu kurulmasını gerektirmiştir.⁵³ STK'lar arasında barış grupları, kadın örgütleri ve Finliler ve Makedonlar gibi ezilen halklardan gelen heyetler de olmuştur.⁵⁴ Bu, kadın örgütlerinin ilk kez diplomatik bir çok taraflı konferansta yoğun ve özel olarak lobi faaliyeti yürütmesiydi. Onların varlığı, 18 devletten bir milyon kadın tarafından imzalanan bir dilekçenin sunulması ve konferans başkanı ile Alman feminist Margaretha Selenka arasında bir toplantı yapılmasını içermiştir. Ayrıca, kadınlar sokak gösterileri düzenlemiş ve bilgi toplamak ve kendi görüşlerini ileri sürmek için diplomat ve bakanlarla bir araya gelmişlerdir.⁵⁵ Böyle bir aktivizm, daha sonraki STK'ların lobi faaliyetlerini ve kitlesel tanıtımları koordine etmek için hükümetlerarası konferansları kullanma pratiğini önceden göstermiştir.

⁵⁰ Charnowitz, **a.g.e.**, s. 212.

⁵¹ **A.e.**, s. 195.

⁵² Reinalda, **a.g.e.**, s. 65.

⁵³ **A.e.**, s. 67.

⁵⁴ Charnowitz, **a.g.e.**, s. 196.

⁵⁵ Reinalda, **a.g.e.**, s. 67.

II. Dünya Savaşı öncesi dönemde hükümetlerin uygulamaları, hükümetlerarası toplantılara ve uluslararası kurumlara STK katılımını sağlamıştır. Milletler Cemiyeti, komitelerinin ve konferanslarının çoğunda STK'larla temas kurmuştur. Tutarsız ve gayri resmi olan fakat beklentileri yükseltmek için yerinde olan bu uygulama iki aşamada gerçekleşmiştir: Birincisi, STK'lar hükümetler arası değerlendirme için sorunları teşvik edecek ve ikincisi, STK'lar belirli sorunları ele almak için hükümet yetkilileriyle birlikte çalışan üyelere birisi olacaktır⁵⁶. Örneğin, Milletler Cemiyeti altında, hükümetin, işverenlerin ve işçilerin eşit bir şekilde iş birliği yaptığı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuş ve 1934'te ILO 44 sözleşmeyi onaylamıştır⁵⁷.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra STK katılımı, özellikle STK'ların istişaresini sağlayan Birleşmiş Milletler Şartı'nın (BM) 71. maddesi ile resmileştirilmiş ve bu durum kısa süre sonra diğer hükümetlerarası örgütlere (IGO'lar), BM kurumlarına ve organlarına yayılmıştır. STK aktivizmi kalkınma, insan hakları ve çevre alanlarında büyümüştür. 1957'de UIA, 1693 tarihinden 1956 Viyana Kongresinin yapılmasına kadar geçen sürede kurulan 1978 uluslararası örgütün kronolojik bir listesini yayınlamıştır. Bunların, yüzde 40'ı hukuk, ekonomi, iş ve ticaret alanında faaliyet gösteren örgütler ile bilim ve teknoloji alanında faaliyet gösteren yüzde 31, refah, eğitim ve gençlik alanında yüzde 11, felsefe, din ve ahlak alanında yüzde 8, sanat edebiyatı ve coğrafya alanında yüzde 6 ve spor alanında yüzde 4 ile varlık gösteren örgütler olduğu görülmüştür.⁵⁸ Çoğu Avrupa ve ABD'de kurulmuş olan bu STK'ların yüzde 25'inden fazlası Fransa'da ve yüzde 14'ü Belçika'da kurulmuştur.⁵⁹

Savaş sonrası dönemde özellikle az gelişmiş devletlere yardım etme isteği doğmuştur. Bu, yiyecek gibi kıtlığın veya doğal afetlerin yaşandığı yerlere para yardımları yapmakla başlamıştır. Bununla birlikte, STK'lar üçüncü dünya ülkelerinde aktif hale geldikten sonra, okul inşaatı, tarım, mikro girişim, birinci basamak sağlık hizmeti, ağaçlandırma ve yol yapımı gibi yardımlar ile desteğin genellikle yetersiz

⁵⁶ Charnowitz, **a.g.e.**, s. 245.

⁵⁷ **A.e.**, s. 245.

⁵⁸ Union of International Associations, (Çevrimiçi), <https://uia.org/>, 3 Ağustos 2020.

⁵⁹ **A.e.**

olduğu ortaya çıkmıştır.⁶⁰ 1960'larda BM Kalkınma On Yılı olarak adlandırılan varsayım, ekonomik büyümeyi teşvik eden her türlü yardımın kalkınmaya katkı sağlaması olmuştur.⁶¹ STK'lar, uluslararası hükümet kuruluşları ile ilişki kurmuşlardır çünkü onlar hükümetlerden daha fazla fon elde edilebilirliği ve yardıma ihtiyaç duyan daha fazla insana ulaşmak için daha geniş temaslar sunmuşlardır. Uluslararası hükümet kuruluşları ayrıca STK'lara su kirliliği gibi uluslararası nedenlerle ilgili sorunları uluslararası düzeyde çözme şansı da sunmuşlardır. Ayrıca uluslararası hükümet kuruluşları STK'ların devletlerden daha fazla bağımsız hareket edebileceği bir forum açarken, aynı zamanda belirli programlar için devlet yardımı için de talepte bulunmuşlardır.⁶²

1960-1965 yılları arasında Oxfam, Açlıktan Özgürlüğe başlıklı yardım kampanyasıyla İngiltere'de Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) için 7 milyon sterlin toplamıştır. Oxfam ve FAO kampanyası gıda kıtlığıyla mücadele etmeyi amaçlamakla kalmamış, aynı zamanda insanların gıda yardımına bağımlı kalmamalarını ve kendi kendilerine yeterli olmalarını sağlamayı amaçlamıştır. 1965 yılında Hindistan'da köy suyu temini için bir kampanya yapılmıştır. 1968 yılında BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı dışında oluşan bu fikir, özellikle UNCTAD veya Üçüncü Dünya ülkeleri tarafından üretilen ürünleri uygun fiyatlarla satan mağazalardan doğmuştur.⁶³

Oxfam'ın başarısı kısmen Afrika'daki açlık çeken çocukların görüntülerinin yayınlanması olmuştur. 1960 yılının Aralık ayında *Observer*, Kongo'daki Baluba halkının kitlesel açlık hikayesini anlatmıştır. Yaklaşık 280.000 kişi, yiyecek veya su içermeyen ve yaşamı sürdürmek için çok cansız ve susuz bir ovada mahsur kalmışlardır.⁶⁴ Bölgede en zayıflar, çoğunlukla çocuklar olmak üzere günde 200 civarında insan ölmüştür. *Observerin* makalesi ve diğer ilgili gazete haberlerinden sonra Oxfam, kamu yardımlarının artmasıyla bir ay içinde aniden 100.000 sterlinin

⁶⁰ Reinalda **a.g.e.**, s. 500-501.

⁶¹ **A.e.**, s. 499.

⁶² Peter Uvin, "Scaling Up the Grass Roots and Scaling Down the Summit: The Relations between Third World Nongovernmental Organizations and the United Nations", **Third World Quarterly**, Vol. 16, No 3, s. 501.

⁶³ Reinalda, **a.g.e.**, s. 500.

⁶⁴ Maggie Black, **A Cause for Our Times: Oxfam the First 50 Years**, Oxford University Press, Oxford, 1992, s. 63-66.

üzerinde gelir elde ettiğini fark etmiştir. Oxfam Direktörü Leslie Kirkley, harcamaları denetlemek için Kongo'yu ziyaret ettiğinde, İngilizlerin hayat kurtarma umutlarının bağlı olduğu bir ünlüydü.

Zikredilen fon toplama yeteneği, STK'larla ortaklığın IGO'lar tarafından teşvik edilmesinin nedenlerinden biridir. Diğeri ise “devletin ayrılması, özelleştirilmesi, rekabet, kendi kendine yardım ve demokratikleşme” merkezli STK ideolojisidir.⁶⁵ uluslararası hükümet kuruluşlarının genellikle sadece hükümetlerle etkileşime girdiği yerlerde, STK'lar yerel halklara ve toplumsal gruplara aşinalık kazandırarak kalkınma programlarının etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artırabilirler.⁶⁶ IGO'lara yönelik STK eleştirisi, STK'ların IGO'larla ilişki kurma konusunda baskı hissettikleri ve bazen hükümetlerin de bu konuda ısrar ettiği anlamına gelir. STK'lar, IGO'ların bu politikaları şeffaf ve meşru hale getirerek, gelişmekte olan devletlerde STK'ların politikalarına destek sağlamalarına yardımcı olur. Örneğin, BM mülteci ajansı (BMMYK), politikalarını yerinde desteklemenin sıradan insanların desteğine bağlı olduğunu ve STK'ların tutumlarını BMMYK'nın kendisinden daha fazla etkilediğini kanıtladığını itiraf etmiştir.⁶⁷ Uluslararası Af Örgütü, insan hakları alanında dünyanın önde gelen STK'larından biri haline gelmiştir. 1961'de Londralı avukat Peter Benenson, Portekiz'deki iki öğrenciye sırf içki içerken özgürlük için bir kadeh kaldırmayı teklif ettikleri için uzun hapis cezalarına çaptırılmalarına karşı çok öfkelenmiştir. Bu olay üzerine af için bir itiraz başlatmış ve unutulmuş mahkumlar için bir kampanya başlatmıştır. Uluslararası Af Örgütü, IGO ve hükümet görüşmeleri üzerinde iki derin şekilde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Birincisi, Uluslararası Af Örgütü, 1968'de Tahran'daki Uluslararası İnsan Hakları Konferansı'na paralel olarak başarılı bir şekilde faaliyetler düzenlemiştir. Konferansa STK'lar davet edilmemiş olsa da, Uluslararası Af Örgütü Cenevre ve Montreal'de dini STK'lar, insan hakları STK'ları ve uzmanlardan oluşan bir koalisyonu BM Dünya Konferansı için fikirleri detaylandırmak ve geliştirmek için bir araya getirilmiştir. Bunlar arasında silahlı çatışma mağdurları için korumanın artırılması ve BM İnsan Hakları Yüksek

⁶⁵ Uvin, **a.g.e.**, s. 499.

⁶⁶ Reinalda, **a.g.e.**, s. 502.

⁶⁷ **A.e.**

Komiserliği üyelerinin atanması önerileri de yer almıştır. Tahran konferansında STK'lar, tanıştıkları heyetler için karar taslağı öngörebilmiş veya yazabilmişlerdir.⁶⁸

Uluslararası Af Örgütü'nün ikinci büyük katkısı, insan hakları sözleşmelerinde resmi olarak tanınan normlara karşı ihlalleri test eden titiz ülke raporlarıdır. BM protokolü, İnsan Hakları Komisyonu'nun duruşmalarında hükümetlerin birbirlerini ismen eleştirmemelerini emretmiştir. Danışma amaçlı STK'lar, açık kurallar ve söylenmemiş beklentiler nedeniyle daha da sınırlandırılmışlardır.⁶⁹ Uluslararası Af Örgütü'nün hükümetleri kamuoyu eleştirisi bu politika ile kırılmıştır. Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarının gücü, iddiaların çeşitli bağımsız kaynaklar tarafından doğrulanması olmuştur.⁷⁰ Uluslararası Af Örgütü'nün ECOSOC nezdindeki danışma statüsü sayesinde, söz konusu hükümetlerle ilgili BM tartışmalarına insan hakları iddiaları ve ihlallerine ilişkin katkıda bulunulabilmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün ilkelere, siyasi tarafsızlığa ve gerçeklere olan bağlılığı, bu raporların otoriter hale geldiği anlamına gelmektedir. Bu çalışma yöntemini o zamandan beri İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Helsinki İzleme gibi diğer STK'lar takip etmektedir.⁷¹

Soğuk Savaş sırasında STK'lar çoğalmaya devam etseler de uluslararası forumlara daha az dahil olmuşlardır. Bu dönemde ECOSOC bir kurum olarak çok güçlü olamamıştır. Zira Soğuk Savaş döneminin genel karakteristiği görüşmelerin hükümetler düzeyinde sürdürülmesi şeklinde olduğu için STK'lar bu dönemde Birleşmiş Milletler organlarının toplantılarında bugünkü kadar etkili olamamışlardır⁷². Soğuk Savaş'ın sona ermesini, 1980'lerin sonu ve 1990'larda STK katılımında büyük bir artış izlemiştir. Bunun bir açıklaması, Soğuk Savaş sonrası kalkınma yardımları için fonların doğrudan devlet girişinden STK'lara büyük oranda yeniden yönlendirilmesi olmuştur. STK'lar daha güvenilir olarak görülmüş ve Güney'de sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetlerin sunumunda devletler için tercih edilmiş olarak görülmüştür⁷³. Daha yakın zamanlarda, refah için sorumluluğun tekrar

⁶⁸ Reinalda, **a.g.e.**, s. 527.

⁶⁹ Clark, **a.g.e.**, s. 13.

⁷⁰ Reinalda, **a.g.e.**, s. 528.

⁷¹ **A.e.**, s. 528-529.

⁷² Charnowitz, **a.g.e.**, s. 258.

⁷³ Catherine Agg, "Trends in Government Support for Non-Governmental Organizations: Is the

hükümetlere ait olduğu görülmesine rağmen, gelişmekte olan ülkelerde refah tedarikini finanse etmek için hala büyük miktarda fon, uluslararası STK'lardan geçmektedir⁷⁴.

Uluslararası çevre politikaları, Soğuk Savaş politikalarından etkilenmeyen STK'ların katılım alanlarından biri olmuştur. STK'lar 20. yüzyılın başlarından bu yana uluslararası çevre politikalarını küresel düzeyde etkilemeye çalışmıştır.⁷⁵ 1919'da akademisyenler ve araştırma konseyleri, siyasi ayrımcılığı bilim adamlarının özgürce iletişimine kabul edilemez bir engel olarak reddetmeye çalışan Uluslararası Bilimsel Sendikalar Konseyi'ni (ICSU) kurmuş ve böylece kesinlikle hükümet dışı bir statü sağlamışlardır. ICSU'nun amaçları, kanıtlanmış ya da insan için potansiyel tehlikelerin çevresel değişim koşullarını denetlemek ve kontrol etmek için tasarlanmış uluslararası kabul görmüş eylemler ya da önlemlere yönelik olmuştur.⁷⁶ Nihayetinde ICSU'nun eğitim vermesi, ağ oluşturması, bilgi sağlaması veya politik bir baskı grubu aracılığıyla hükümetlerle çalışması ve bunları etkilemesi gerekmiştir. Sonuç olarak, 1945'ten sonra BM ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ile işbirliğini geliştirmek mantıklı ve açık bir sonraki adım olarak görülmüş ve daha sonra ICSU, UNESCO tarafından mali ve sekreterlik yardımı alan ilk STK olmuştur.⁷⁷

1947'de UNESCO, daha sonra Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) olarak bilinen Uluslararası Doğa Koruma Birliği olan ICSU'ya benzer karma bir uluslararası organizasyon kurmuştur.⁷⁸ Bu hükümetler, STK'lar ve IGO'lardan oluşmuştur. IUCN ve ICSU, konferanslar düzenleyerek, BM ajanslarıyla birlikte çalışarak ve çevre sorunlarıyla ilgili fikirlerini büyük bir başarıyla

“Golden Age” of the NGO Behind Us?”, (Çevrimiçi), [https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/E8BC05C1E4B8AD6FC12571D1002C4F0B/\\$file/Agg.pdf](https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/E8BC05C1E4B8AD6FC12571D1002C4F0B/$file/Agg.pdf), s.1, 3 Ağustos 2020.

⁷⁴ A.e., s.2.

⁷⁵ Sally Morphet “NGOs and the Environment” **The Conscience of the World: The Influence of Non-Governmental Organisations in the UN System**, Ed. by. Peter Willetts, The Brookings Institution, Washington DC, 1996, s. 116-146.

⁷⁶ J Eric Smith, “The Role of Special Purpose and Nongovernmental Organizations in the Environmental Crisis”, **University of Wisconsin Press**, Vol. 26, No. 2, s. 306.

⁷⁷ A.e., s. 306-307.

⁷⁸ Morphet, a.g.e., s. 118. 1990'da IUCN, tanıtım amaçlı başka bir isim olan Dünya Koruma Birliği'ni kabul etti, ancak yasal amaçlar için tam resmi unvanını korudu.

geliştirerek 1950'ler ve 1960'larda birlikte çalışmıştır. Dünya Doğal Hayatı Koruma Fonu (WWF) 1961'de IUCN tarafından kurulmuştur.⁷⁹ Devlet ve STK işbirliği 1972 Stockholm Konferansı ve 1992 Rio Konferansı ile kolaylaştırılmıştır. 1972 Stockholm Konferansı'na 255 uluslararası ve ulusal STK katılmıştır. Usul kuralları, STK'ların, STK'nın gerçekten uluslararası bir kişiliğe sahip olduğu ve doğrudan konferansın konusuyla ilgili olduğu ve hedeflerine katkıda bulunabileceği açık genel kurul veya komite toplantılarında gözlem yapmalarına ve konuşmalarına izin vermiştir.⁸⁰ STK varlığının en büyük faydalarından biri, konferans söyleminin özünü ve konferansın kamuoyu algısını etkileyen, kendi ülkelerindeki nüfusa daha sonra geri bildirimde bulunması olmuştur.⁸¹

Stockholm Konferansı'nda, bilimsel STK'ların yanı sıra siyasi STK'lara da söz verilmiştir. Dünya Dostları(The Friends of the Earth) kuruluşu, konferansta eşit düzeyde ve bazen de IUCN ve ICSU ile çatışan bazı durumlarda önemli bir rol oynamıştır. Konferansın ardından, STK'lar tarafından STK'lar ile BM Çevre Programı (UNEP) ve BM İnsan Yerleşimleri Merkezi (HABITAT) gibi BM kuruluşları arasındaki ilişkileri kolaylaştırmak amacıyla Çevre İrtibat Komitesi (ELC) kurulmuştur. ELC, Uluslararası Çevre ve Kalkınma Enstitüsü, Uluslararası Gönüllü Ajanslar Konseyi, Uluslararası Mimarlar Birliği, Uluslararası Dünya Dostları Birliği ve Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği dahil olmak üzere bir çok büyük STK tarafından desteklenmiştir. 1981'de ELC, ECOSOC ve 200 üye kuruluşla istişare statüsüne sahip olmuştur.⁸²

1982'de Stockholm Konferansı'nın on yıllık yıldönümünde, ELC geliştirmekte olan ülkelerde (yüzde 60'ı 1972'den beri oluşturulmuş) 2230 ve gelişmiş ülkelerde 13000 çevre örgütü (yüzde 30'u 1972'den beri kurulmuş) saymıştır. 1980'lerde 1980'lerin başındaki ekonomik zorluklara göre hükümetlerden çevre işbirliğinde göreceli bir düşüş görülmesine rağmen, 102 STK aktif olmaya devam etmiştir. 1980'lerin sonunda Greenpeace örgütü ve Dünya Dostları, Dünya Yaban Hayatı Fonu ve Sierra

⁷⁹ A.e., s. 120.

⁸⁰ Morphet, a.g.e., s. 124.

⁸¹ Morphet, a.g.e., s. 126.

⁸² A.e.,128.

Kulübü gibi diğer eşdeğerler araştırma, siyasi lobi, etkili medya iletişimi ve Greenpeace örneğinde, çevre adına aktif yönetimde büyük rol oynamışlardır.⁸³

1992 Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'na 178 ülke ve 650'den fazla STK temsilcisi katılmıştır. Konferans, Rio İlkeler Bildirgesi, İklim Değişikliği Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, bir dizi ormancılık ilkesi ve Gündem 21 ile sonuçlanmıştır. Gündem 21'in 'Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolünün Güçlendirilmesi: Ortaklar' başlıklı 27. bölümü sürdürülebilir kalkınma için, STK'ların katılımcı demokrasideki hayati rolünü ve güvenilirliklerinin toplumda oynadıkları sorumlu ve yapıcı rolde yattığını belirtmiştir. Böylelikle bölüm 27, hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların politika oluşturma ve karar alma sürecinden uygulamaya kadar her düzeyde STK katılımı için daha resmi bir rol geliştirmelerini istemiştir.⁸⁴

Rio Konferansı'ndaki STK'ların önemi, Stockholm Konferansı'ndakine benzer olmuştur. Konferans öncesinde Gündem 21'i ve iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik hakkındaki iki sözleşmeyi şekillendirmeye yardımcı olmanın yanı sıra bilgi tabanına katkıda bulunmuşlardır. Bununla birlikte, konferansın kendi içindeki etkilerinin kapsamı belirsizdir. Uluslararası diplomaside giderek daha güçlü bir grubun yükselişini gösteren, lobi yapan ve delegeleri eğiten, anlaşma taslaklarına yardımcı olan ve araştıran, 9.000 gazeteciyle iletişim kuran Küresel Forum'da konferansın dışında yapılan STK'ların ağ oluşturmaları Rio konferansı ile daha büyük önem taşımıştır.⁸⁵

1990'lar, STK etkisinin uluslararası çevre politikasının ötesine geçtiğine tanıklık etmiştir. STK'lar, Dünya Sağlık Örgütü'nü ve ardından BM Genel Kurulu'nu nükleer silahların yasallığı konusunda Uluslararası Adalet Divanı'ndan (UAD) tavsiye niteliğinde bir görüş istemeye ikna etmeye çalışmışlardır. STK'lar, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni oluşturan Roma Statüsü'nün ve anti-personel kara mayınlarını yasaklayan Ottawa Sözleşmesi'nin başarısının ayrılmaz bir parçası olmuşlardır.

⁸³ Kevin Stairs and Peter Taylor, "Non-Governmental Organizations and the Legal Protection of the Oceans, **The International Politics of the Environment**, Ed.by A. Hurrell and B. Kingsbury, Oxford, Clarendon Press, 1992, s. 113.

⁸⁴ **A.e.**, s. 137.

⁸⁵ J G Speth "A Post Rio Compact", **Foreign Policy**, No.89 ,1992, s. 146.

1998'de BM Genel Sekreteri, Ottawa Konvansiyonu'na yol açan çabalardan ötürü STK'lar tarafından alınan Nobel Barış Ödülü'nün, “daha büyük yurttaş eylemine yönelik evrensel hareketi, bazen son birkaçını karakterize eden 'küresel birlik devrimi' olarak tanımlamıştır.⁸⁶

BM Genel Sekreteri ayrıca net transferler açısından STK'ların ikinci en büyük kalkınma yardımı kaynağını sağladığını bildirmiştir. 1999'daki Dünya Gıda Programı tarafından da kabul edildiği üzere, STK'lar, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu hariç tüm BM sisteminden daha fazla resmi kalkınma yardımı verdiler. 1995–1996'da İsveç'te resmi kalkınma yardımlarının yüzde 30'u, İsviçre'de yüzde 29'u ve Norveç'te yüzde 25'i STK'lar aracılığıyla sağlanmıştır. 1999 yılına gelindiğinde UIA, olağanüstü bir çoğalmayı temsil eden toplam yaklaşık 45.000 STK olduğunu kaydetmiştir. 20. yüzyılın başında kurulduğu sırada, UIA yalnızca 176 STK'yı uluslararası olarak aktif olarak kaydetmişti.⁸⁷

21. yüzyıl STK'ların boyut ve kaynaklarının büyüdüğünü görmeye devam etmiştir. 2011 yılında ICRC'nin yaklaşık 205 milyon dolarlık genel bütçesi ve 1066 milyon dolarlık bir alan bütçesi olmuştur. Bu, Liberya ve Gambiya arasında kalan birçok devletin GSYİH'sından daha yüksek bir bütçeye tekabül ediyor. ICRC finansmanı neredeyse tamamen devlet desteğine bağlıdır. Bunun yüzde 83.24'ü hükümetlerden ve yüzde 9.17'si Avrupa Komisyonu'ndan gelmektedir. Uluslararası Af Örgütü ise yalnızca kamu ve üye bağışlarında bulunan herhangi bir devlet desteğine güvenmemektedir. Uluslararası Af Örgütü, 2010-2011 döneminde bütçesi 51 milyon sterlin üzerindeydi. 2011 yılında WWF'nin Uluslararası bölümü 136 milyon Euro'nun üzerinde bir gelire sahipti. WWF ağının tamamı 575 milyon Euro'luk bir gelire sahip olmuş ve bunun yüzde 19'u hükümet kaynaklarından gelmiştir.⁸⁸

⁸⁶ Report of the Secretary General Arrangements and Practices for the Interaction of Non-Governmental Organizations in All Activities of the United Nations System, (Çevrimiçi), <https://digitallibrary.un.org/record/259709> , 3 Ağustos 2020, s.2,

⁸⁷ Kerstin Martens, “Examining the (Non-)Status of NGOs in International Law”, **Indiana Journal of Global Legal Studies**, Vol. 10, No. 2, 2003, s. 4.

⁸⁸ World Wide Fund for Nature International 2011, (Çevrimiçi), https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/annual_report_2011.pdf , 3 Ağustos 2020, s. 36.

Uluslararası Af Örgütü'nün üye sayısı çoktur. 2013 yılının verilerine göre örgütün 150'den fazla ülkede 2.8 milyon üyesi bulunmaktadır. ICRC'nin 80'den fazla ülkede 12.000'den fazla personeli bulunmaktadır. Ulusal Kızılağaç ve Kızılay Derneği 13 milyondan fazla aktif gönüllüyü temsil etmektedir⁸⁹.

Eylül 2011 itibarıyla 3536 STK ECOSOC ile istişare statüsüne sahip olmuştur. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Konseyi gibi diğer birçok IGO da STK'ları kendi çerçevelerine dahil etmektedir⁹⁰.

2009'da Steve Charnovitz, 2000'li yılların on yılında, özellikle mali kriz sırasında, 1990'lara kıyasla STK rolünde bir düşüşün ve bunun önemi iddialarının tespit edilebileceğini belirtmiştir.⁹¹ Buna rağmen, uluslararası hukukun çoğu alanında normların devletler arası gelişimine katılımın artık sadece devlet ve IGO temsilcileri ile sınırlı olmadığı söylenebilir.⁹² Katılımcılar arasında sadece devletler ve IGO'lar değil, aynı zamanda “bölgesel kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, kamu şirketleri ve bireyler” bulunmaktadır. STK'lar, devletlerin STK'lar tarafından teşvik edilen küresel kavramlara ve ilkelere yanıt vermesiyle ulusötesi meseleleri ele almak için harekete geçme gücü sağlayabilirler.⁹³

STK katılımının uluslararası düzeyde büyümesinin durması olası değildir. Boli ve Thomas'a göre, oluşturulan STK'ların sayısı ile ilerleme, yoksulluk ve suç gibi alanlarda dünya gelişimindeki gelişmeler arasında bir ilişki vardır.⁹⁴ STK'lar yaşamın her alanında bulunur. Çoğu, ekonomik ve teknik alanlarda, endüstri, ticaret ve üçüncül ekonomik kurumlar gibi faaliyet gösterirler; burada standartları belirlerler ve sorunları görünmez, oldukça farklılaşmış ve işlevsel bir rolde tartışılır. İnsan hakları ve çevre alanlarında yer alan STK'lar, daha az sayıda olmakla birlikte, daha görünür durumdadır. Uluslararası Af Örgütü, dünya kamuoyunu evrensel insan hakları

⁸⁹ “National Societies” (2012) International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, (Çevrimiçi), <https://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/responding/disaster-response-system/dr-tools-and-systems/red-cross-red-crescent-national-societies/>, 3 Ağustos 2020, s. 36.

⁹⁰ Martens, **a.g.e.**, s. 6.

⁹¹ Steve Charnowitz, “Book Review: Recent Scholarship on NGOs”, **American Journal of International Law**, Vol.103, No 4, 2009, s. 777.

⁹² Alexandre Kiss, Dinah Shelton, **International Environmental Law**, Leiden, Brill, 2003, s. 167.

⁹³ Boli, Thomas, **a.g.e.**, s. 48.

⁹⁴ **A.e.**, s. 26.

normlarına aykırı devletlere yönelmektedir. Greenpeace çevreyi koruma görevlerini vurgulamaktadır. Etkinlikleri yüksek kamu profillerine, devletlerle yüzleşmelerine ve tartışmalı doğalarına bağlıdır. STK'lar ayrıca siyasi partiler ve ideolojiler, aile, din, kültürel kimlik, emek, meslekler ve kamu idaresi konularında da yer almışlardır⁹⁵.

UIA verileri ayrıca STK'ların büyümesi ile devlet sisteminin genişlemesi arasında bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Ulusal bağımsızlık, STK faaliyetleri için hayati öneme sahiptir. Bu, Afrika ve Asya eyaletlerindeki STK'ların sayısının artmasına yansımaktadır, çünkü 2.ci dünya savaşı sonrası Avrupa ve ABD'de yürütülen sömürgecilik süreci STK ların gelişimini de olumsuz etkilemişti. Boli ve Thomas`a göre, 1960'larda başlayan dünya çapında artan katılım eğilimi muhtemelen devam edecek ve uluslararası düzeyde devletler arasında STK temsilinin eşitliği artacaktır.⁹⁶

⁹⁵ A.e., s. 43.

⁹⁶ John Boli, Thomas A Loya, Teresa Loftin “National Participation in World-Polity Organization”, **Constructing World Culture: International Nongovernmental Organizations since 1875**, Ed. by. John Boli, George M Thomas, Stanford, Stanford University Press, 1999, s. 77.

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ STATÜSÜ

I. Tarihsel Gelişim

A. Genel Olarak

Uluslararası hukukun yasal bir düzen olarak geleneksel görüşü, uluslararası hukukun egemen ve eşit devletler arasındaki ilişkileri düzenlediğini savunur. Devletler, uluslararası düzeyde birincil ve tam katılımcılardır. Üstün bir otorite yoktur. Uluslararası düzeyde hareket eden diğer herhangi bir devlet dışı varlık, bir türev veya kısmi sıfatla devletlerin emri ve hoşgörüsüne bağlıdır.⁹⁷

Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bir devlet ya da kuruluşun işareti uluslararası hukuki kişilik ya da özne olmaktır. Uluslararası hukuk kişiliği, uluslararası hak ve yükümlülükler sahip olmayı ve haklarını uluslararası düzeyde ileri sürmeyi ifade eder.⁹⁸ Devletler, devlet gerekliliklerini yerine getirdikten sonra uluslararası hukuk kişileri haline gelirler. Devletler tarafından uluslararası haklar, yükümlülükler ve yetenekler verildiğinde, diğer kuruluşlar uluslararası bir hukuk kişisi olur.⁹⁹

STK'lar için uluslararası hukuk kişiliği, uluslararası yasal toplulukta yerleşik bir yeri ifade eder. Hukuki açıdan bakıldığında, çeşitli çalışmalar STK'ların yeni uluslararası standartlar oluşturma veya mevcut uluslararası hukuku değiştirme sürecinde oynayabilecekleri önemli rolü göstermiştir.¹⁰⁰ Uluslararası hukuk kişiliği, STK'nın bu önemli rolü oluşturma ve uygulama özgürlüğünü kolaylaştırabilir. Bu STK'ların devlet davranışlarıyla ilgili endişelerini dile getirmesine olanak tanıyarak devletler arası çatışmayı azaltmaya da yardımcı olabilir. Öte yandan, uluslararası hukuk kişiliği STK'ların kontrolünü ve özerkliğini etkileyebilir ve özgürce hareket

⁹⁷ Fredeic Medret "International Law as Law", **The Cambridge Companion to International Law**, Ed. by. James Crawford and Martti Koskenniemi, Cambridge, Cambridge University Press, 2012, s. 64.

⁹⁸ Ian Brownlie, **Principles of Public International Law**, 7.Bs, Oxford, New York, Oxford University Press, 2008, s. 57.

⁹⁹ Brownlie, **a.g.e.**, s. 57-58.

¹⁰⁰ Martens, **a.g.e.**, s. 6.

etme yeteneklerini engelleyebilir. Son zamanlarda STK`ların artan etkisi ile birlikte, söz konusu yeni bir antlaşmanın STK`ların örgütlenme özgürlüğünü kolaylaştırmaktan ziyade STK'lara düzenleme getirmesi daha olasıdır. Devletlerin de kendi otoritelerinden uzaklaşan herhangi bir sözleşmeyi desteklemesi olası değildir¹⁰¹.

Bu bölümde STK'larla ilgili uluslararası hukuk kişiliği incelenecektir. Bu bölüm uluslararası hukuk kişiliğinin gelişimi ve devlet dışı tüzel kişilikleri de kapsayacak şekilde genişlemesine yönelik ilerleme ile başlamaktadır. Devamında ise 20. yüzyılda uluslararası hukuk kişiliğini STK'lara atfetme girişimleri ve bu kişiliğin getireceği haklar, yükümlülükler ve yetenekler tartışılmıştır. Bu tür çabaların tek amacı, STK'ların ulusal hukuk kişiliğini korumaktır. Buradan çıkardığımız sonuç şudur ki, STK'ların devam eden bu gelişimine rağmen, hala onların uluslararası hukuk kişiliğine sahip olmayışı dikkat çekmektedir.

B. Devletlerin Mutlak Egemenliği

Uluslararası hukuk kişiliği ilk başlarda uluslararası sahnedeki aktörleri değişen farklı otoriteler olarak tanımak için bir fikir olarak düşünülmüştür. Goddfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), 1648'de Vestfalya Barışı'ndan yaklaşık 50 yıl sonra, 1693'te bu terimi ilk kez bir deyim olarak kullanmıştır.¹⁰² Leibniz, uluslararası hukuk kişiliği kavramını, egemenliğin kaynağı olarak İmparator ya da Tanrı değil, halkın temsilcileri olarak halkın kendisinde olduğunu belirtmek için kullandı. O, hukuk kişiliği kavramını aşağıdaki gibi açıklamıştır:¹⁰³

... Uluslararası hukukta, herhangi bir kimsenin vesayetine veya gücüne tabi olmayacak, ancak kendi içinde savaş ve ittifak gücüne sahip olacak şekilde kamu özgürlüğünü temsil eden bir kişilik; belki de bir üstüne karşı yükümlülük bağlarıyla

¹⁰¹ Steve Charnowitz, "Centennial Essay: In Honor of the 100th Anniversary of the AJIL and ASIL", **Non-Governmental Organisations and International Law** "100 AJIL, 348 s. 357.

¹⁰² Vestfalya Barış Antlaşması, genellikle dikey emperyal modelden yatay devletlerarası uluslararası hukuk modeline geçiş zamanını gösteren modern uluslararası hukuk sisteminin başlangıcı olarak verilir. Christoph Schreuer, "The Waning of the Sovereign State: Towards A New Paradigm for International Law", **European Journal of International Law**, Vol. 4, No. 1, 1992, s. 447.

¹⁰³ Nijman, **a.g.e.**, s.58-59.

sınırlı olsa da ona saygı, sadakat ve itaat borçlu olabilir. Yetkisi yeterince genişse, onun yetkili olarak adlandırılması kabul edilir ve ona egemen veya egemen bir güç denilir; ... Bunlar egemen güçler arasında sayılırlar ve egemenlik sahibi oldukları kabul edilir; bunlar, uluslararası ilişkilerde, ordularla veya antlaşmalarla bir miktar nüfuz kullanmak için yeterli özgürlüğe ve güce güvenebilir...

20. yüzyılın başlarında mutlak devlet egemenliği, uluslararası hukukun yerleşik bir ilkesiydi. Yalnızca devletler, en üstün otorite merkezleri olarak uluslararası hukuk kişileri idi. Daha yüksek veya daha düşük otoriteler yoktu. Oppenheim bu hususu açıkça şöyle ifade etmiştir:¹⁰⁴

“Uluslararası insan kavramı milletler hukuku kavramından türetilmiştir. Bu yasa, uygar devletlerin ilişkilerinde yasal olarak bağlayıcı olduğunu düşündüğü kurallar bütünü olduğundan, uygar devletlere ait olan ve bu nedenle milletler ailesinin bir üyesi olan her devlet uluslararası bir kişidir. Özellikle egemen devletler uluslararası kişilerdir - yani Uluslararası Hukukun sükreleri...”

“Özellikle belirtilmelidir ki, bir milletler hukuku öznesi ve uluslararası bir kişi, ne monarşilere, diplomatik temsilcilere ve özel şahıslara ne de devletlerini kaybettikten sonra (örneğin, Yahudiler veya Polonyalılar gibi) sözleşmeli şirketlere, milletlere veya ırklara atfedilebilir.”

Belirtmek gerekir ki, daha önce ancak devletler uluslararası hukuk kişisi olarak kabul edilmekteydiler. Bu, kalıcı bir nüfusa, tanımlanmış bir bölgeye, hükümete ve diğer devletlerle ilişkilere girme kapasitesine sahip olmayı gerektiriyordu¹⁰⁵. Oppenheim'a göre, devlet olma yolunda bir varlık zaten milletler ailesinin bir üyesi değilse, diğer medeni devletler tarafından tanınması da gerekmektedir. Bir devlet, yalnızca ve münhasıran tanınma yoluyla uluslararası bir kişi olabilir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Lassa Oppenheim, **International Law: A Treatise**, London, Longmans, Green, 1906, s. 99-100.

¹⁰⁵ **A.e.**, s. 100-101.

¹⁰⁶ Oppenheim, **a.g.e.**, s.109. Oppenheim'a göre, bazı yazarlar yeni devletlerin tanınması gerekmeden doğru bir şekilde Milletler Ailesi'ne girdiğini iddia ettiler. Bu fikir ıspatlanamdı, çünkü pratikte diğer Devletlerle resmi ilişkiye girmek için tanıma gerekiyordu. Dahası, Uluslararası Hukukun bir kuralı “hiçbir yeni devletin kendileri tarafından tanınan diğer devletlere karşı hakkı olmadığı ve hiçbir devletin yeni bir devleti tanıma görevi olmadığıdır.”

Devletler arasında egemenliğin anlamı ve dolayısıyla bölünebilirliği konusunda bazı tartışmalar olmuştur. Bölünebilirlik, uluslararası düzlemde sınırlı veya kısmi haklara sahip kusurlu bir uluslararası kişi olmanın mümkün olduğu anlamına gelmektedir. Bölünmezlik ise kusurlu bir uluslararası hukuk kişisi olmanın tam aksine yalnız gerçek bir uluslararası hukuk kişiliği kazanmanın önemini vurgulamaktadır. Oppenheim'in tartışmadan çıkardığı sonuç, hiçbir şeyin kesin olarak "yüce otorite" anlamına gelen egemenliğin ötesinde olmayacağı, yani "var olan yarı bağımsız devletlerin var olduğu konusunda hiçbir şüphe olamayacağı" olmuştur.¹⁰⁷ Oppenheim için bu önerilen egemenlik sadece küçük devletler için bölünebilmektedir.

Bu kavram kapsamında, uluslararası hukuk tarafından bireye veya başka bir kuruluşa verilen yükümlülük ve haklar, "uluslararası yükümlülükler değil, ilgili devlete uluslararası hukuk tarafından tanınan bir hak veya empoze edilen bir yükümlülük uyarınca bir devletin iç hukuku tarafından yüklenen görevlerdir ". Bireyler veya başka herhangi bir oluşum, yalnızca uluslararası hukukun nesnesi olabilirdi¹⁰⁸.

Oppenheim, 1878 Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın tanınmasını tebaalarına herhangi bir dini engel koymamaları şartına bağlayan 5, 25, 35 ve 44. maddelerinin örneğini vermektedir. Bu, birey için herhangi bir uluslararası hak doğurmamış, sadece devletlere hakları tanıyan yerel mevzuatı çıkarma görevi yüklemiştir. Oppenheim ve zamanının diğer yazarları için, bireysel ve uluslararası hukuk arasındaki bağlantı milliyet olmuştur. Bireylerin milliyeti yoksa, herhangi bir uluslararası haktan yararlanma veya korunma yolları da bulunmamaktaydı. Eğer milliyetleri varsa, bu yalnızca kendileri için herhangi bir tazminat istemekten ibaret idi.¹⁰⁹

¹⁰⁷ A.e., s. 108.

¹⁰⁸ Oppenheim, a.g.e., s.16.

¹⁰⁹ Oppenheim, a.g.e., s. 341-343.

C. Devletlerin Ötesinde Uluslararası Hukuk Kişiliği

Bugün devletler dışındaki kuruluşların uluslararası hukuk kişiliği vardır. Bireyler, devletler arası antlaşmalar altında uluslararası haklar elde edebilir ve uluslararası ceza hukuku altında doğrudan yükümlülüklerle tabi olabilirler. Hükümetlerarası örgütler (IGO'lar), tüzüklerinin devlet üyelerinden farklı uluslararası düzeyde işlevleri belirlediği uluslararası hukuk kişiliğine sahiptir. Özellikle Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) ve Malta Düzeni başta olmak üzere uluslararası hukuk kişiliği olduğu kabul edilen birkaç sui generis kuruluşu vardır. Her iki taraf da STK'lara biçim ve işlev bakımından benzemektedir, ancak tarihlerinden dolayı uluslararası düzeyde özel bir statü kazanmışlardır.

1928'de Uluslararası Daimi Adalet Divanı, bir bireye Danzig Mahkemeleri'nin yargı yetkisinde doğrudan uluslararası hukuk kapsamında haklar verilebileceğini kabul etmiştir. (Polonya Hizmetine geçen Danzig Demiryolu Yetkililerinin Polonya Demiryolları İdaresi aleyhine Maddi İddiaları) (Danışma Görüşü) (Danzig Demiryolu Yetkilileri davası).¹¹⁰ İlgili olayda mahkeme şu sonuca varmıştır:

Uluslararası hukukun köklü bir ilkesine göre... Uluslararası bir anlaşmanın özel şahıslar için doğrudan haklar ve yükümlülükler yaratamayacağı kolayca kabul edilebilir. Ancak, uluslararası bir anlaşmanın asıl amacının, Sözleşmeciler Tarafının niyetine göre, Taraflarca bireysel haklar ve yükümlülükler oluşturan ve ulusal mahkemeler tarafından uygulanabilen bazı kesin kuralların kabulü olabileceği tartışılmaz. Mevcut davada böyle bir niyetin var olduğu, (özgür Danzig şehri ile Polonya arasındaki uluslararası anlaşmanın) şartlarına atıfta bulunularak tespit edilebilir. Çeşitli hükümlerin (bir antlaşma) şeklinde konulmuş olması doğrulayıcıdır, ancak belgenin niteliği ve hukuki etkilerine dair kesin bir kanıt değildir. Anlaşmanın uygulanma şekli dikkate alınarak, Anlaşmanın içeriğinden tespit edilecek Tarafların niyeti belirleyicidir.

¹¹⁰ Jurisdiction of the Courts of Danzig (Pecuniary Claims of Danzig Railway Officials who have passed into the Polish Service, against the Polish Railways Administration, Advisory Opinion 1928, PCIJ Series B No 15.

Mahkeme, bireyler uluslararası hukukun süjesi olamayacak olsalar bile, devletlerin niyeti açıkça buysa, aksi yönde anlaşmakta özgür olduklarına karar vermiştir. Philip C Jessup için bu karar bir yenilik olmamıştır. Devletler uzun zamandır bazı geleneksel yetkilerini devredegelmışlerdir. 1856 Paris Antlaşması, Avrupa Tuna Komisyonu'na yasama, idari ve yargı yetkileri vermiştir. 1815 Viyana Nihai Senedi'nin 109. maddesi uyarınca kurulan Ren Nehri Gezinme Merkez Komisyonu, benzer yetkilere sahip olmuştur. Bu komisyonlar tarafından oluşturulan düzenlemeler doğrudan bireyler için geçerli olmuş ve kuralların bireysel ihlalleri doğrudan komisyonlar tarafından anlaşılabilmiştir.¹¹¹

Danzig Demiryolu Yetkilileri¹¹² davasından önce ve sonra diğer anlaşmalar da doğrudan bireylere haklar tanımıştır. Orta Amerika Adalet Divanı'nı kuran beş Orta Amerika devleti arasındaki 1907 antlaşması, bireylerin davaları doğrudan mahkemeye getirmeleri için hükümler içermiştir. Daha yakın zamanlarda, bireylere uluslararası mahkemelere veya yargıç kürsülerine doğrudan erişim sağlayan anlaşmalar arasında 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1957 Avrupa Toplulukları Antlaşmaları, 1969 tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, 1965 tarihli Irk Ayrımcılığı Türlerinin Önlenmesine Karşı Uluslararası Sözleşmeye bağlı protokol ve 1965 tarihli Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Sözleşmeleri yer almıştır.

Sir Hersch Lauterpacht tarafından düzenlenen *Oppenheim'in Uluslararası Hukukunun* 1955 tarihli baskısı da, “yerel mevzuatın müdahalesi olmaksızın ve uluslararası mahkemeler önünde kendi adlarına uygulayabileceklerini” ve dar anlamda bireylere haklar verilebileceğini kabul etmektedir.¹¹³ Lauterpacht, yalnızca devletlerin uluslararası hukuka tabi olduğu ortodoks pozitivist konumun gerçek uygulamaların ışığında duramayacağını ve geleneksel doktrinin reddedilmesi gerektiğini ileri sürmüştür¹¹⁴. Günümüzde bireyler, insan haklarının devlet ihlallerine karşı bir koruma aracı olarak birçok uluslararası kuruma erişebilmektedir. Bunun

¹¹¹ Philip C Jessup, **A Modern Law of Nations**, New York, The Macmillan Company, 1948, s.18.

¹¹² Shaw, **a.g.e.**, s. 233.

¹¹³ H Lauterpacht, Ed.by **Oppenheim's International Law**, Longmans, Green & Co, London, 1955, s. 638-639, Lindblom, **a.g.e.**, s. 56.

¹¹⁴ Lindblom, **a.g.e.**, s. 56.

uluslararası hukuk kişiliği gerektirip gerektirmediği, ilgili anlaşmaları yakından okumayı gerektirmekte olup bu husus, ideolojik olarak bugün bile tartışma konusu olmaya devam etmektedir.¹¹⁵

D. Uluslararası Örgütler için Uluslararası Hukuk Kişiliği

1949'da Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Birleşmiş Milletler'in hizmetinde yaşanan zararların onarılması için BM'nin uluslararası hukuk kişiliği sorununu ele almıştır (Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararların Tazmini Danışma Görüşü).¹¹⁶ UAD geleneksel doktrini reddedecek kadar ileri gitmemiş olsa da, devletlerin IGO'lara açık veya dolaylı olarak uluslararası hukuk kişiliği verebileceğini kabul etmiştir.¹¹⁷

Bazı erken IGO'ların uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğu görülmüştür. Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1919'da I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Versay Antlaşması'nın bir parçası olarak kurulan çeşitli devletlerle yan yana sui generis uluslararası kişiler olarak görülmüşlerdir.¹¹⁸ 1929 yılında *International Institute of Agriculture v Profili* davasında İtalyan Yargıtay Mahkemesi, yerel hukukun yargı yetkisine tabi olan bu tür uluslararası kurumlar ve olmayanlar arasında ayırım yapmıştır. Mahkeme, Tarım Enstitüsü'nün ev sahibi devletle ilişkileri uluslararası hukuk tarafından düzenlenen uluslararası bir hukuk kişisi olduğuna karar vermiştir.¹¹⁹

Bu önceki uygulamaya rağmen, uluslararası kuruluşların ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler kurulduğunda uluslararası hukuk kişiliğine sahip olup olamayacağı tartışmalı olmaya devam etmiştir. BM Şartı, BM'ye ayrı bir uluslararası kişilik vermemiştir. Anlaşılan, kuruluşun uluslararası statüsüyle ilgili herhangi bir

¹¹⁵ Lindblom, **a.g.e.**, s. 57.

¹¹⁶ Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations Advisory Opinion ICJ Rep, s.174.

¹¹⁷ Henry G Schermers, Niels M. Blokker, **International Institutional Law**, Leiden, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2003, s. 989.

¹¹⁸ Oppenheim, **a.g.e.**, s.361.

¹¹⁹ Clive Parry, "The Function of Law in the International Community" Ed.by Max Sorensen, **Manual of Public International Law**, London, Macmillan, 1968, s. 256-257.

hükümü Şart'a dahil etme konusunda belirgin bir isteksizlik olmuştur.¹²⁰ 104.madde sadece şunu belirtmektedir: "Örgüt, üyelerinin her birinin topraklarında, görevlerini yerine getirmek ve amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli olabilecek yasal güce sahip olacaktır." BM üye devletleri, BM'ye iç hukukta yalnızca yasal güç vermekle yükümlüdür. San Francisco Konferansı IV / 2 Komitesinin alt komitesi, bu metni bildirirken, "Uluslararası hukuk kişiliği sorunuyla ilgili olarak, Alt Komite, bunu bir metnin konusu yapmanın gereksiz olduğunu düşünmüştür. Gerçekte, bu bir bütün olarak alınan Tüzük hükümlerinden dolayı olarak belirlenecektir." ifadelerine yer vermiştir.¹²¹

BM Genel Kurulu, Şubat 1946'da, "Birleşmiş Milletler hukuk kişiliğine sahip olacaktır" iddiasında bulunan Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Konvansiyonu'nun ifadesini onaylayarak 22 (I) A kararında bir adım daha atmıştır. Ancak UAD, Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararın Tazmini Davasında BM'nin uluslararası hukuk kişiliği sorununu ele alana kadar bu teyit edilmemiştir.¹²² Divan, BM'nin doğrudan bir devlete karşı uluslararası bir talepte bulunma kapasitesine sahip olup olmadığını sorgulamakla birlikte, yalnızca devletlerin uluslararası hukukun süjesi olabileceği görüşünü açıkça reddetmiştir.¹²³

Divan, uluslararası hukukun tarih boyunca uluslararası yaşamın gereklerinden etkilendiğini gözlemlemiştir. ILO, Tarım Enstitüsü ve Milletler Cemiyeti gibi devlet olmayan kuruluşlar, devlet eyleminin bir sonucu olarak uluslararası düzlemde zaten olmuştur. BM, uluslararası düzlemde hareket etmek üzere kurulmuştur ve bu uluslararası hukuk kişiliği için vazgeçilmezdi¹²⁴.

Divan, üye devletlerle anlaşma yapma, üye devletlerin BM tarafından üstlenilen eyleme yardımcı olmalarını ve Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararları yerine getirmelerini zorunlu kılma ve üye devletlerden vazgeçme zorunluluğu da dahil

¹²⁰ Jessup, **a.g.e.**, s. 24.

¹²¹ Lawrence Pruss, "The International Organizations Immunities Act, **The American Journal of International Law**, Vol.40, No.2, s. 24.

¹²² Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations Advisory Opinion ICJ Rep 174, 4 Ağustos 2020, s. 139.

¹²³ Jennings, Watts, **a.g.e.**, s. 18.

¹²⁴ Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations Advisory Opinion ICJ Rep 174, 4 Ağustos 2020, s. 178.

olmak üzere Şart'ta BM'ye verilen yetkileri özetlemiş ve üye devletlerin kendi alanlarında BM'ye yasal kapasite, imtiyazlar verilmesini talep etmiştir. Divan akabinde de aşağıdaki sonuca varmıştır¹²⁵.

Dolayısıyla Divan örgütün uluslararası bir kişi olduğu sonucuna varmıştır. Bu, kesinlikle onun hukuk kişiliği ile haklarının ve yükümlülüklerinin bir devletinkiyle aynı olduğunu söylemekle aynı şey değildir. Bunun anlamı, uluslararası hukukun bir süjesi olması ve uluslararası hak ve yükümlülükler sahipliği olması ve haklarını uluslararası düzeyde ileri sürme kapasitesine sahip olmasıdır.

Bu, uluslararası bir örgütün hak ve görevlerinin bir devlet ile aynı olduğu anlamına gelmemektedir: “Bir devlet, uluslararası hukuk tarafından tanınan uluslararası hak ve görevlerin tamamına sahipken, BM gibi bir örgütün amaç ve yükümlülükleri onun oluşturulduğu ya da belirtildiği belgeler ve uygulamaya bağlı olmalıdır”¹²⁶.

Divan ayrıca BM'nin üye olmayan devletler karşısında uluslararası kişiliğe sahip olup olmadığını da değerlendirmiştir. Divan, “uluslararası toplum üyelerinin büyük çoğunluğunu temsil eden elli devletin, uluslararası hukuka uygun olarak, uluslararası iddialarda bulunma kapasitesi ile birlikte yalnızca kendileri tarafından tanınan kişiliğe değil, tarafsız uluslararası kişiliğe sahip bir varlık kazandırmaktı.” ifadelerine yer vermiştir. Bu gerekçeyle, evrensel nitelikteki diğer uluslararası örgütler, üye olmayan devletlere karşı kişilik iddiasında bulunabilirlerdi.¹²⁷

UAD'nin kararı, kuruluşların bir "zımni/örtülü yetki" (implied powers) doktrini altında kişilik kazandıkları teorisini desteklemiştir; bu görüş, devletlerin tam bir hukuk kişiliğine sahipken kuruluşların türetilmiş veya fonksiyonel kişiliğe sahip olduğunu desteklemektedir. Örgütlere, devletler tarafından açık veya dolaylı olarak kişilik verilir. Schermers ve Blokker'e göre, bu görüş şu anda hüküm sürmektedir.¹²⁸

Geleneksel görüş, kuruluşların ancak kurucu belgelerinde açıkça belirtildiği takdirde uluslararası tüzel kişiliğe sahip oldukları yönünde olmuştur. Alternatif

¹²⁵ A.e., s.178.

¹²⁶ A.e., s.180.

¹²⁷ Schermers, Blokker, a.g.e., s. 990

¹²⁸ A.e., s. 989.

olarak, kuruluşların üye devletlerden farklı bir iradeye sahip en az bir organı olduğu sürece, bunlar *ipso facto* uluslararası hukuk kişileridir. Bugün, uluslararası örgütlerin uluslararası ilişkilere girme kapasitesi, aksi yönde net bir kanıt olmadığı sürece genellikle kabul edilmektedir.¹²⁹ 1985 yılında, Uluslararası Hukuk Komisyonu Özel Raportörü, IGO'ların, bireylerin ve diğer bazı organların uluslararası hukukun sükeleri olduğunu öne sürmüştür. Ona göre bir IGO, onu kuran devletler karşısında “işlevsel bağımsızlıktan” yararlanmalıdır. Özel Raportör'ün raporu genel olarak destek olsa da ilgili görüş çalışma sonunda sürdürülememiştir.¹³⁰

E. Tarihsel Özel Durumlar: Holy See, Malta Düzeni ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi

STK'ların uluslararası hukuk kişiliğine hitap etmeden önce Vatikan veya papalık, Malta Düzeni ve ICRC'den özel olarak bahsedilmelidir. Bunların her biri bir *sui generis* uluslararası hukuk kişisi olarak kabul edilir. Bu sebeple bu kuruluşlar, uluslararası hukuk kişiliği iddia eden diğer devlet dışı aktörler için emsal teşkil etmemelidir. Ayrıca, sahip oldukları hukuk kişiliği yalnızca onlarla ilişkilere girmeye hazırlanan devletlerle ilgili olarak mevcuttur.¹³¹

Siyasi olarak, Holy See, Anglikan Cemaati, Lutheran Dünya Federasyonu, Baptist Dünya İttifakı ve ECOSOC'ye akredite edilmiş STK'lar arasında yer alan diğer ulusötesi kiliselerle karşılaştırılabilir.¹³² Holy See, yasal olarak farklı bir statüye sahiptir. Tarihsel olarak Papa, Katolik Kilisesi'nin manevi başkanı ve Papalık Devletlerinin yöneticisi olarak uluslararası hukuk kişiliğine sahip olmuştur. 1870'de Roma'nın düşmesi ve İtalya'nın Papalık Devletlerini ilhak etmesi Papa'yı geçici egemenliğinden mahrum etmiştir.¹³³ Ancak, Holy See ve İtalya arasında 1929 tarihli

¹²⁹ A.e., s. 991.

¹³⁰ Lindblom, a.g.e., s. 60-61.

¹³¹ Brownlie, a.g.e., s. 64.

¹³² Peter Willetts, **Non-Governmental Organizations in World Politics: The construction of global governance**, Routledge, New York, 2011, s. 66.

¹³³ Parry, a.g.e., s. 261.

Lateran Antlaşması ile Holy See ve diğer devletler arasındaki anlaşmalar, Vatikan toprakları ve uluslararası alanda Papalık egemenliğini korumuştur.¹³⁴

İşlevsel olarak ve bölge ile idari organizasyon açısından, Holy See bir devlete yakın olup bu anlamda diğer İGO'lardan ve STK'lardan farklıdır. Holy See az miktarda toprak üzerinde egemendir, birçok devlette diplomatları vardır ve Evrensel Posta Birliği ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği gibi birçok IGO üyesidir. BM ajanslarına üye olması nedeniyle Holy See BM "tüm devletleri" davet etmeye başladığından beri tüm özel konferanslara davet edilmiştir. Holy See'nin anlaşma yapma kapasitesine sahip olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir¹³⁵.

Malta'nın Egemen Düzeni, 11. yüzyılda Kudüs'teki yolculara bakmak için Katolik manastır düzeni olarak oluşturulan bir başka tarihsel anomalidir. 1310'da Rodos'a taşınmıştır ve 1530'da Malta adası Egemen Düzen'e hediye edilmiştir¹³⁶. 19. yüzyılın ortalarından itibaren "hastalar, muhtaçlar ve mülteciler için hayır işleri" yapmıştır. Şu anda Düzen, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile yakın işbirliği yapan bir insani yardım STK'sına benzer bir şekilde dünya çapında çalışmaktadır. III. Cenevre Sözleşmesi'nin Savaş Esirlerine Yapılan Muameleye İlişkin 125. Maddesi, Düzen'e sadece bir "yardım derneği" olarak atıfta bulunmaktadır¹³⁷. Bununla birlikte, Düzen 100'den fazla eyalette resmi diplomatik görevleri sürdürmesine rağmen BM'de hiçbir zaman STK statüsüne sahip olmamıştır ve BM Genel Kurulunda gözlemci olup, bu durumu insani sorunlar ve sürdürülebilir kalkınma tartışmalarına katkıda bulunmak için düzenli olarak kullanmaktadır.¹³⁸

ICRC, 1863 yılında Henry Dunant'ın himayesinde, orduları tüm yaralı askerlere bakmaya mecbur edecek bir antlaşmaya maddi destek sağlamak ve askeri sağlık hizmetlerine yardımcı olacak şekilde ulusal topluluklar oluşturmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bugün uluslararası bir federasyon altında 185'in üzerinde ulusal topluluk

¹³⁴ Brownlie, **a.g.e.**, s. 64.

¹³⁵ Willetts, **a.g.e.**, s. 66.

¹³⁶ Constitutional Charter of the Sovereign Military Hospitaller Order of St John of Jerusalem of Rhodes and of Malta, md. 2, (Çevrimiçi), <https://www.orderofmalta.int/wp-content/uploads/2016/07/Sovereign-Order-of-Malta-Constitutional-Charter-and-code.pdf>, 5 Ağustos 2020.

¹³⁷ Brownlie, **a.g.e.**, s. 64;

¹³⁸ Granted in Observer status for the Sovereign Military Order of Malta in the General Assembly GA Res 48/265, A/Res/48/265 (1994).

vardır. İlk ulusal dernek Kasım 1863'te Almanya'nın Württemberg kentinde kurulmuştur. ICRC'nin ilk saha operasyonu 1864'te Almanya ve Danimarka arasındaki savaş sırasında ICRC'nin ulusal toplumlar arasında iletişim için bir kanal görevi gördüğü sırada gerçekleşmiştir. Temsilciler, ICRC'nin savaşı taraflar arasında tarafsız bir aracı olarak operasyonel rolünün başlangıcını müjdeleyen cephe hattının her iki tarafında çalışmışlardır.¹³⁹

ICRC, Cenevre ve Lahey Sözleşmelerinin yasal metinlerinin hazırlanmasında başrol oynamıştır. 1864'te imzalanan Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi bunların ilkidir.¹⁴⁰ Bunu, 1899'da Kara Savaşının Yasa ve Teamüllerine Dair Sözleşme, 1925'te Boğucu, Zehirli veya Diğer Gazların ve Bakteriyolojik Savaş Yöntemlerinin Kullanımının Yasaklanması Protokolü, 1949'da Cenevre Sözleşmesi, 1977'de II numaralı Ek Protokolü ve 1980'de Aşırı Derecede Yaralayan ve Ayrımcı Gözetmeyen Etkileri Bulunan Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlandırılması Sözleşmesi izlemiştir.

ICRC, muhtemelen en çok 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi ve özel bir statüye sahip olduğu 1977 tarihli iki Ek Protokol ile olan ilişkisiyle dikkat çekicidir. ICRC, metinlerin yorumlanmasında devletler arasında anlaşmazlıklar olduğunda “iyi niyet” sağlama rolüne sahiptir.¹⁴¹ Devletler, ICRC temsilcilerine savaş esirleri veya siviller için “tutukluluk, hapis ve çalışma yerlerine” erişim sağlamalıdır. ICRC, işgal altındaki bir bölgenin nüfusu için bakım, yiyecek, tıbbi ve giyim malzemeleri sağlayabilir. ICRC'ye 1990 yılında BM'de gözlemci statüsü verilmiş ve ICRC, bu statüyü alan ilk STK olmuştur. Bu, Cenevre Sözleşmeleri tarafından kendisine verilen özel rol ve yetkiler dikkate alınarak yapılmıştır.¹⁴²

¹³⁹ “Founding and early years of the ICRC (1863-1914)” (May 2010) International Committee of the Red Cross, (Çevrimiçi), <https://www.icrc.org/en/document/founding-and-early-years-icrc-1863-1914>, 5 Ağustos 2020.

¹⁴⁰ Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field (signed 22 August 1864, entered into force 22 June 1865.

¹⁴¹ Geneva Convention I for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field (opened for signature 12 August 1949, entry into force 21 October 1950) above n 60, Md.11.

¹⁴² Observer status for the International Committee of the Red Cross, in consideration of the special role and mandates conferred upon it by the Geneva Conventions of 12 August 1949 GA Res 45/6, A/Res/45/6 (1990).

ICRC, 80'den fazla ülke ile uluslararası hukuk kapsamında antlaşma olarak görülen genel merkez anlaşmaları yapmıştır. ICRC ve İsviçre Federal Konseyi arasındaki anlaşma İsviçre komitesinin yasal statüsünü belirleme anlaşması, *inter alia*, ICRC'nin uluslararası hukuk kişiliğini, çeşitli diplomatik dokunulmazlıklar ve bina ve arşivlerin dokunulmazlığı gibi konuları içermektedir.¹⁴³

Ekim 1994'te, Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu'nun BM Genel Kurulu'nun gözlemcisi olarak kabul edilmesi önerilmiştir. Ancak ABD'nin itirazları nedeniyle BM Genel Kurulu resmi olarak gözlemci statüsü verilmesinin gelecekte devletlerle ve hükümetlerarası kuruluşlarla sınırlı olması gerektiğine karar vermiştir.¹⁴⁴ Daha sonra iki istisna meydana gelmiştir: Aralık 1999'da Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) ve Kasım 2002'de Parlamentolar Arası Birlik. Bu organların her biri, BM Genel Kurulunda devletler ve IGO'lara katıldıklarında ECOSOC'daki STK danışma statülerini bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu, uluslararası hukuk kişiliğine sahip kuruluşlar ile STK'lar arasında açık bir sınır oluşturmaktadır¹⁴⁵.

Bu varlıkların her birinin kendine özgü doğası, uluslararası düzeyde genel STK tanınması için emsal olarak alınamaz. Holy See, Malta Egemen Düzeni ve ICRC'nin uluslararası hukuk kişiliğinin her biri benzersiz koşullarla ortaya çıkmıştır. Bunların üçü arasında ICRC, bugün tipik bir STK'ya en yakın olanıdır. ICRC, toprak üzerinde egemen değildir, kendisini herhangi bir devletten bağımsız tutar. Onun özel yeri, uluslararası insancıl hukukun geliştirilmesi ve çatışma zamanlarında tarafsız bir varlık olarak bütünlüğünün devam ettirilmesi konusunda devletlerle uzun bir çalışma geçmişiyle ortaya çıkmıştır. Özellikle ICRC'nin Cenevre Sözleşmeleri ve Protokolleri ile ilişkisi onu diğer STK'lardan ayrı tutmaktadır. Benzer şekilde, Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi önemli sivil toplum kuruluşları da ICRC ile ne aynı yasal tanınmaya ne de belirli bir dizi anlaşmayla aynı tarihsel varlığa sahiptir.

¹⁴³ <https://www.icrc.org/>, (Çevrimiçi), 5 Ağustos 2020.

¹⁴⁴ Willetts, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁴⁵ *A.e.*

II. STK'ların Statüsü: Uluslararası Hukuki Statüsü

A.Genel Bakış

Şu anda, STK'ların uluslararası hukuk kişiliği yoktur. Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararın Tazmini Davasında UAD'nin yaklaşımını takiben, STK'ların kişiliğe sahip olabilmeleri için “uluslararası hak ve yükümlülüklerle sahip olabildiklerini ve haklarını uluslararası düzeyde ileri sürebildiklerini göstermeleri gerekir.¹⁴⁶ Bu, her bir özel durumda geçerli olan hakların, yükümlülüklerin ve yetkinliklerin incelenmesini içerir. Shaw bunu “toplum kabulünün ayrı bir formu ” olarak özetler.¹⁴⁷ Bu aynı zamanda “doğrudan ya da aracı olarak diğer uluslararası kişilerle (antlaşma yoluyla ya da başka yollarla) ilişkilere girme gücü” ya da “yerel hukuk sistemi yerine uluslararası düzlemde yasal işlem yapma kapasitesi” olarak tanımlanmıştır¹⁴⁸.

Shaw, STK'ların konumu hakkında yorum yapmasa da, uluslararası kamu şirketleri söz konusu olduğunda, “işletmeye çeşitli yetkiler verildiği ve yerel hukukundan yeterince uzak tutulduğu... ama bu koşulların dikkate alınmasıyla” uluslararası hukuk kişiliği verilebileceğini ifade etmektedir.¹⁴⁹ Brownlie göre ise, “derneklerin hukuk kişisi olarak tanınması ve kaydedilmesi için anayasal bir sistemin olmadığı yerlerde, birincil sınavın işlevsel olduğunu” ifade etmektedir.¹⁵⁰

STK'lar 200 yılı aşkın bir süredir uluslararası düzeyde aktif bir varlık göstermektedirlerdir. Bu kurumların, uluslararası bir sözleşme ile 20. yüzyılın ilk yarısında uluslararası düzeydeki konumlarını pekiştirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuş, ancak hiçbir zaman amaçlarına ulaşamamışlardır. STK'lar uluslararası hukukun, yani antlaşmalar ve uluslararası teamül hukuku gibi birincil kaynakların geliştirilmesine doğrudan veya resmi olarak katılmamaktadırlar. STK'larla anlaşmaya

¹⁴⁶ Charnowitz, **a.g.e.**, s. 355, STK'ların yalnızca iç hukukta tüzel kişiliğe sahip olduklarını kabul etmekte.

¹⁴⁷ Shaw, **a.g.e.**, s. 176.

¹⁴⁸ David Ettinger “The Legal Status of the International Olympic Committee” **Pace Yearbook of International Law**, Vol. 4,1992, s.102.

¹⁴⁹ Shaw, **a.g.e.**, s. 224.

¹⁵⁰ Brownlie, **a.g.e.**, s. 676.

giren devletlerin uygulaması yoktur ve STK'lar uluslararası teamül hukukunun geliştirilmesi için gerekli olan uygulamaya doğrudan katılmazlar.¹⁵¹

BM Şartı örneğini takiben, çeşitli uluslararası belgeler STK'lara uluslararası düzeyde istişarelerde bulunma imkanı sağlamaktadır. Bu, STK'ların uluslararası bir dinleme hakkı ile uluslararası hukuk kişiliği kazanıp kazanamayacakları sorusuna yol açmaktadır. Ancak, STK'ları kabul etme kararları isteğe bağlıdır ve bu kararlara karşı başvuru merci yoktur.

B. STK'ların Uluslararası Hukuki Statüsünün yaratılması İçin Erken Girişimler

STK'lar için uluslarüstü bir yasal statü sağlama fikri ilk olarak 19. yüzyılın başlarında çeşitli örgüt gruplarında ortaya çıkmış ve 1910'da düzenlenen Birinci Dünya Uluslararası Dernekler Kongresi sırasında Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından ele alınmıştır. Kongre şunları önermiştir:

... Doğası veya amacı gereği sabit bir toplum mevzuatına tabi olmayı istemeyen, kar amacı olmaksızın Uluslararası Derneklerin kullanımını için diplomatik sözleşmeyle bir uluslarüstü statü tesis edilir.

Aynı zamanda Uluslararası Hukuk Birliği, 4 Ağustos 1910 tarihli Londra Konferansı'nda şu kararı vermiştir:¹⁵²

... Diplomatik konvansiyon, kar amacı gütmeyen uluslararası dernekler tarafından kabul edilebilecek, doğaları veya nesnelere nedeniyle kendilerini hukuka tabi tutamayacak veya getirmeyecek olan herhangi bir ülkenin, ekstra ulusal veya uluslarüstü bir tüzük veya idare hukuku ile kurulması arzu edilir.

¹⁵¹ Geleneksel uluslararası hukuk, devletlerin ortak uygulamaları yanısıra opinio juris olarak devlet tarafından yasal olarak bir uygulamayı takip etmek zorunda oldukları inancı olarak tanımlanmaktadır. **Bkz.:** Hilary Charlesworth, "Law-making and Sources", **The Cambridge Companion to International Law**, Ed.by. James Crawford, Martti Koskenniemi, Cambridge, Cambridge University Press, 2012.

¹⁵² L von Bar, "1912: Institute of International Law - Draft Convention on the Legal Status of International Associations", **in Union of International Associations**, Ed.by International Associations Statutes Series, KG Saur Verlag, Munich, 1988, (Çevrimiçi), <https://uia.org/archive/legal-status-4-1>, 5 Ağustos 2020.

Sonuç olarak, uluslararası derneklere ilişkin taslak sözleşme, 1913'te, 169 uluslararası dernek ve 23 hükümetin temsil edildiği ikinci Dünya Uluslararası Dernekler Kongresi'nde oybirliğiyle onaylanmıştır. Taslak sözleşme, devletler içinde faaliyet gösteren uluslararası derneklere hukuk kişiliği kazandırmıştır. Bu, derneğin, doğası gereği kar amacı gütmeme ve bir tüzüğe sahip olma gibi sözleşmede yer alan belirli gereksinimleri karşılama koşuluna bağlıdır. Bu uluslararası birliklerin sözleşme yapabilmelerini, taşınır ve taşınmaz mallara sahip olmalarını, bağış almalarını ve mahkemelere erişim sağlamalarına olanak tanımıştır. Taslak sözleşme, uluslararası dernekleri kayda almak için uluslararası bir komisyon oluşturmuştur. Komisyona kayıt olmak, imza sahibi devletleri uluslararası bir birliğin hukuk kişiliğini tanımak zorunda bırakmıştır. Bununla beraber devletlere, kayıttan sonraki dört ay içerisinde buna ilişkin irade beyanlarını ortaya koymak sureti ile uluslararası bir birliği tanımama imkanı verilmiştir.¹⁵³.

Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması, sorunun Nicolas Politis'in 1913 tarihli Uluslararası Hukuk Enstitüsü'ne yeni bir sözleşme taslağı önerdiği 1923 yılına kadar bir kenara bırakıldığı anlamına gelmiştir. İleri sürülen sözleşme enstitüsü tarafından ortak olarak onay almış olup bu 1913 esas bir ek sözleşmesi ile benzerlik göstermiştir. Bir devletin bir derneğin hukuk kişiliğini tanımayı reddetmesi, Uluslararası Adalet Divanı'ndaki dernek tarafından yetkiyi aşma olarak sorgulanabilecekti.¹⁵⁴. Ancak, 1923 önerisini daha ileri götürmek için devlet desteği yetersiz kalmıştır.

1950'de Suzanne Bastid, uluslararası bir sözleşmenin nedenlerini yeniden gündeme getirmiştir. Buradaki amaç, 1923 konvansiyonuna büyük ölçüde benziyordu ve devletlerin uluslararası derneklere, devlet içindeki ulusal kar amacı gütmeyen derneklerin yararlandığı en elverişli yasal statüye eşdeğer bir yasal statü vermesini gerektiriyordu¹⁵⁵.

¹⁵³ A.e., at appendix 4.4, Md.5.

¹⁵⁴ Nicolas Politis, "1923: Institute of International Law - Draft Convention on International Associations" **in Union of International Associations**, Ed.by International Associations Statutes Series, KG Saur Verlag, Munich, 1988, at appendix 4.5.

¹⁵⁵ Suzanne Bastid "1950: Institute of International Law - Resolution on Granting of International

Temel farklılıklar, 1950 önerisinin, nitelikli birliklerin kaydı için uluslararası bir komisyon kurmaması, ancak diğer sözleşme taraflarını bilgilendirmeyi devletlere bırakmasıydı. Ayrıca, bu üyelerin uyuşuna ilişkin herhangi bir şartı ortadan kaldıran yeni bir uluslararası dernek tanımı önerdi.1950 önerisi altında uluslararası bir dernek şöyle tanımlanmıştır:¹⁵⁶

Özel bir girişim tarafından serbestçe yaratılan, genel çıkarları ilgilendiren bazı uluslararası faaliyetlerle meşgul olan, maddi kar aramaksızın ve tamamen ulusal nitelikte herhangi bir nesne olmaksızın kişi veya toplum grupları.

Tanımdaki değişiklik, ICRC gibi uluslararası derneklerin dahil edilmesine izin vermiştir.¹⁵⁷

1950 tarihli taslak sözleşmenin uygulanmasına ilişkin herhangi bir anlaşmazlık, sözleşmenin tüzüğüne uygun olarak UAD'ye iletilebilir ve etkin bir şekilde yalnızca devletlerin davaları Mahkeme önüne çıkarmasına izin verebilir. Hiçbir devlet bu taslak sözleşmeye herhangi bir kamu menfaati göstermemiştir.¹⁵⁸

1949'da, Lake Success'teki ikinci Danışma Sivil Toplum Kuruluşları Konferansı'nda bir öneri sunulmuştur. Buna göre, STK'lara uluslararası statü vermeyi amaçlanmamış, ancak STK'ların ECOSOC ve BM bünyesindeki diğer özel kuruluşlara danışma yeteneği kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.Önerilen sözleşme, devletlerin başka bir bölgede oluşturulan ve ECOSOC veya diğer uzman kuruluşlarla istişare statüsüne sahip STK'ları tanımalarını gerektiriyordu. Buna ek olarak, devletlerin anlaşma kapsamındaki herhangi bir anlaşmazlığı UAD'ye sunmaları gerekiyordu.¹⁵⁹

Status to Associations Established by Private Initiative” in **Union of International Associations**, Ed.by International Associations Statutes Series, KG Saur Verlag, Munich, 1988, at appendix 4.8, Md. 6-7.

¹⁵⁶ **A.e.**, at appendix 4.8, Md. 2.

¹⁵⁷ Bastid, **a.g.e.**, at appendix 3.4.

¹⁵⁸ **A.e.**, at appendix 4.8.

¹⁵⁹ Max Habicht and L Kopelmanas “Conference of Consultative Non-Governmental Organizations - Draft agreement designed to facilitate the work of non-governmental organizations having consultative or equivalent status “, **International Associations Statutes Series**, Munich, KG Saur Verlag, 1988, at appendix 4.7.

Önerilen diğer sözleşmeler gibi, 1949 taslak anlaşması da, bu kez BM'nin himayesinde toplantılara katılmak için seyahat kolaylığı konularına odaklanarak, STK'ların faaliyetleriyle ilgili hakları garanti etmeye çalışarak faaliyetlerini kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Üçüncü İstişari STK Konferansı'nda, STK'lardan taslak konvansiyonla ilgili görüşlerini bildirmelerini isteyen bir karar kabul edilmiş, ancak alınan cevaplar az sayıda STK'ların taslağı ciddi bir şekilde çalıştığını ve bu tür genel problemleri çözmek için daha fazla çaba göstermeye isteksiz olduklarını ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁰

1949 Sivil Toplum İstişare Örgütleri Konferansı'nın yasal statüsü üzerine çalışma komitesi, 1910–1913, 1923 ve 1950 teklif sözleşmelerine yol açan hususları vurgulayan bir rapor hazırlamıştır.¹⁶¹ Uluslararası dernekler, etkin bir şekilde çalışabilmek için ulusal haklara kavuşabileceklerine dair güvenceye ihtiyaç duymuşlardır. Aynı zamanda özgürlüklerinin ve bağımsızlıklarının korunması da önem arz etmiştir. Çalışma komitesi, çoğu STK'nın bir ülkede faaliyet gösterme yetkisi elde etmek için iç işlerine geniş kapsamlı müdahaleye karşı olacağına inanmıştır. Çalışma komitesi aynı zamanda, devletlerin kendi topraklarında kimlerin faaliyet göstereceğini seçme hakkının, üzerinde hiçbir kontrolleri olmayan uluslararası bir kuruluşa kayıt ile değiştirilmesine izin vermeyeceğini düşünmüştür. Devletler, uluslararası derneklerin önemi, kullanışlılığı ve meşru amacı için uygun garantilere ihtiyaç duymuştur. Benzer şekilde, devletlerin, bölgelerindeki özel bir kurumun işleyişini reddetmeye yönelik kararları, yargı denetimi için uluslararası bir mahkemeye göndermeleri de eşit olmayacaktır.

Bu uzlaşmaz farklılıkların bir sonucu olarak, bu taslak sözleşmelerin hiçbiri yürürlüğe girmemiştir. 1950'den beri, STK'lara uluslararası statü veren uluslararası bir sözleşme önermek için başka bir girişimde bulunulmamıştır. Aşağıda tartışılacağı gibi, STK'ların yerel hukuk kişiliklerini kendileriyle birlikte başka devletlere

¹⁶⁰ A.e., at appendix 4.7.

¹⁶¹ Max Habicht and L. Kopelmanas "Report of the Study Committee on Legal Status to the Conference of Non-Governmental Consultative Organizations (1949)" in Union of International Associations, **International Associations Statutes Series**, Munich, KG Saur Verlag, , 1988, at appendix 3.3.

taşımalarına izin veren 1986 Avrupa Uluslararası STK'ların Hukuk Kişiliklerinin Tanınmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi gibi bölgesel girişimler olmuştur.

C. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi

Uluslararası hukukun bağlayıcı kaynakları antlaşmalar, örf-adet kuralları ve hukukun genel ilkeleridir. Bunların hepsi devletin belirli ilkelere rızasının göstergeleridir. STK'ların uluslararası hukukun özel veya genel ilkelerinin oluşturulmasında doğrudan katılım hakkı ve ya etki gücü yoktur. Örf-adet kuralları, devlet uygulamaları ve devletin yasal bir yükümlülüğe uyduğuna dair inançlarından elde edilir. Hukukun genel ilkeler, ya ulusal hukuk sistemlerinde ortak olan kuralların bir derlemesini ya da tüm doğru düşünen devletlerin kabul edeceği bir uluslararası kurallar kategorisini kapsayan, nadiren açıkça başvurulmuş daha az belirli bir kategoridir.¹⁶² Her ikisi de devletlerin ortak kabulünden türetilen bir hukuk kaynağıdır.

Antlaşmalar veya uluslararası anlaşmalar daha açıktır. Devletler dışındaki kuruluşların uluslararası hukuk kişiliğine sahip olmaları şartıyla antlaşmalara taraf olmaları mümkündür. Antlaşmalar başlangıçta devletler arasında ortak rızaya dayanarak devletler arasında bağlayıcı bir hak ve yükümlülük kaynağı haline gelmiştir.¹⁶³ Antlaşmalar hukuku, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VCLT) ve Devletler ile uluslararası örgütler arasında veya uluslararası örgütlerin kendi aralarındaki ilişkiler, VCLT tarafından düzenlenmiştir¹⁶⁴.

VCLT, sözleşmenin amaçları doğrultusunda 'antlaşma'yı şöyle tanımlar:¹⁶⁵

¹⁶² Charlesworth, **a.g.e.**, s. 189.

¹⁶³ Jennings and Watts, **a.g.e.**, s.23.

¹⁶⁴ Anthony Aust, "1986 Sözleşmesi henüz yürürlükte olmasa da, hükümlerinin, 1969 Sözleşmesi'nde olduğu gibi yakından takip edilmesinin, genel olarak geçerli yasa olarak kabul edildiğinden şüphe duyulabilir" ifade ediyor. **Bkz.:** Anthony Aust, **Modern Treaty Law and Practice**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000 s. 7.

¹⁶⁵ Vienna Convention on the Law of Treaties, opened for signature 23 May 1969, entered into force 27 January 1980, Md. 2.1.

Devletler arasında yazılı bir şekilde imzalanmış ve ister tek bir belgede, ister iki veya daha fazla ilgili belgede yer almış olsun, isterse özel olarak belirlenmiş olsun, uluslararası bir antlaşma uluslararası hukuka tabiidir.

Uluslararası Hukuk Komisyonu (ILC), VCLT amacıyla oluşturulan bu dar antlaşma tanımının, uluslararası hukukun devlet dışı süjeleri ile giderek daha sık artan uluslararası anlaşmaları dışladığını kabul etmiştir.¹⁶⁶ Bu dar tanımı hesaba katmak için, söz konusu hariç tutulan anlaşmaların hukuki gücünü ve antlaşmadaki belirli kuralların kendileriyle olan ilgisini korumak için nihai metne açık bir çekince eklenmiştir.

VCLT'nin yazarları, STK'ların uluslararası hukukun bir süjesi olması ile gelecekte uluslararası teamül hukukunun IGO'lar ve STK'lar arasındaki anlaşmaları içerebileceği ihtimalini göze alarak, "uygun olduğu durumlarda, anlaşmalarla ilgili uluslararası örf ve adet hukuku kurallarının işleyişini korumaya  zen göstermiştir". VCLT'nin 3. maddesinde bulunan şart Şunları sağlar:¹⁶⁷

İŐbu Sözleşmenin, Devletler ile diğer uluslararası hukuk kişileri arasında veya uluslararası hukukun diğer kişileri arasında imzalanan uluslararası sözleşmeler veya yazılı olmayan uluslararası sözleşmeler için geçerli olmaması:

- a) Bu tür anlaşmaların hukuki g c n n ;
- b) Sözleşmeden bağımsız olarak uluslararası hukuka göre tabi olacakları bu Sözleşmede belirtilen kurallardan herhangi birinin kendilerine uygulanmasını;
- c) Sözleşmenin, uluslararası hukukun diğer süjelerinin de taraf olduğu uluslararası anlaşmalar kapsamında Devletlerin kendi aralarındaki iliŐkilerine uygulanmasını etkilemeyecektir.

Bu tasarruf hükmü, yine uluslararası kuruluşlar ve devletler dışındaki "uluslararası hukukun kişilerini" içeren bağlayıcı anlaşmaların kabul edildiği VCLT 1986'da da bulunmaktadır. VCLT'nin ortaya çıkıŐından bu yana, VCLT içinde yer alan

¹⁶⁶ Documents of the second part of the seventeenth session and of the eighteenth

¹⁶⁷ Vienna Convention on the Law of Treaties, opened for signature 23 May 1969, entered into force 27 January 1980, Md. 3.

kuralların konvansiyonun dışında kalan sözleşmelere uygulanması olasılığı, STK'larla ilgili olmasa da UAD tarafından doğrulanmıştır.¹⁶⁸

VCLT'nin "antlaşma" tanımına değinen Oppenheim, bir anlaşmanın uluslararası hukuka göre bağlayıcı bir anlaşma olması için olması gereken iki temel niteliği vurgulamaktadır. İlk olarak, anlaşma "uluslararası hukuk tarafından yönetilmelidir". Sonuç olarak, "uluslararası tüzel kişiliği olmayan taraflar arasında bir anlaşma yapıldığı takdirde, uluslararası hukuka tabi olmayacaktır." İkinci olarak, "belirleyici faktörün hala, aracın taraflar arasında uluslararası yasal haklar ve yükümlülükler yaratmaya yönelik olup olmadığı - ILC'nin 'uluslararası hukuk tarafından yönetilen' ifadesi kapsamında kabul ettiği bir unsur olduğu ileri sürülmektedir. Böyle bir niyetin var olup olmadığı, her davanın tüm koşulları ışığında belirlenmelidir."¹⁶⁹.

Uluslararası yasal haklar ve yükümlülükler yaratmanın amacı, uluslararası hukuka uygun şekilde yönetilen bu anlaşmaları, bir veya başka bir devletin iç yasaları tarafından yönetilenlerden ayırt etmeye hizmet eder. Özel sözcü olarak Sir Humphrey Waldock ILC'ye sunduğu ilk raporunda, şunları belirtmiştir¹⁷⁰:

Görüşler farklılık gösterse de soruya göre bireyler ve şirketler uluslararası hukukun sùjeleri olarak kabul edilebilirler, onların yaptıkları anlaşmaların mevcut maddelerin amaçları doğrultusunda bir "uluslararası anlaşma" veya "antlaşma" kavramına giremeyeceği görüşüne karşı çıkma eğilimi yok gibi görünmektedir.

Özel hukuk kişileri ve devletler arasında girilen ticari ve ekonomik çıkarları düzenleyen anlaşmalar hiçbir zaman uluslararası hak ve yükümlülükler yaratan

¹⁶⁸ Aust, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁶⁹ Jennings and Watts, **a.g.e.**, s. 1201.

¹⁷⁰ Documents of the fourteenth session including the report of the Commission to the General Assembly [1962] vol 2 YILC 1 s. 32 Sir Humphrey Waldock, Antlaşmalar Hukuku hakkındaki üçüncü raporunda, "Bir antlaşmanın bireyler, tüzel kişiler veya birey grupları tarafından yerine getirilmesi veya yararlanılması gereken yükümlülükler veya hakları öngördüğü durumlarda, bu tür yükümlülükler veya haklar, söz konusu bireyler, tüzel kişiler veya birey grupları için geçerli olan: (a) Sözleşmeciler devletler aracılığıyla ulusal hukuk sistemlerine göre; (b) Antlaşmada veya yürürlükteki diğer herhangi bir antlaşma veya belgede özel olarak öngörülen bu tür uluslararası organlar ve prosedürler yoluyla." Bireylerin antlaşma hakları ve yükümlülüklerine ilişkin pozisyonunu resmileştirecek olan tartışmalı hüküm, 1966 tarihli Antlaşmalar Hukuku Viyana Sözleşmesine dahil edilmemiştir. **Bkz.:** Documents of the sixteenth session including the report of the Commission to the General Assembly [1964] vol 2 YILC 1 s. 45.

antlaşmalar olarak kabul edilmeyecektir. Ancak Waldock, antlaşmaya taraf olma kapasitesine sahip olmasıyla da ilgili olduğunu şu şekilde belirtmiştir.¹⁷¹

Anlaşmalara taraf olma kapasitesi bu tür bir anlaşma yapma kapasitesi belgede açıkça yer almışsa veya örtülü olarak ima edilmişse, uluslararası kuruluşlar ve ajanslar da söz konusu kuruluşun veya kurumun tüzüğünü ve işlevlerini belirleyen belgelere sahip olmasıyla uluslararası hukuka göre ayrı bir hukuk kişiliğine sahip olmaktadır.

VCLT 1986'nın taslağı hazırlanırken, ILC başlangıçta 3. maddede "uluslararası hukukun kişisi" terimini "varlık" ile değiştirmeye çalışmıştır. Ancak, ikinci okumada ILC aşağıdaki nedenle "varlık" teriminiden vazgeçmiştir.¹⁷²

“Varlık” terimi çok belirsizdir ve dernekler veya toplumlar da dahil olmak üzere herhangi bir özel hukuk kişisini kapsayabilir ve makalenin kapsamının bu şekilde genişletilmesi her türlü soruna yol açabilir. Uluslararası hukukun kişilerine yapılan atıf, her durumda, kapsam açısından çok daha dardır ve açtığı tartışma alanı çok sınırlıdır.

“Uluslararası hukukun diğer kişileri”nin sınırlarını tartışırken, ILC uluslararası forumlarda ortaya çıkan anlaşmaların gerçekliğini kabul etmiştir:

Uluslararası bir kuruluş ile devlet veya uluslararası kuruluş dışındaki bir varlık arasında uluslararası bir anlaşmanın yapılmasının olağandışı olmadığını belirtmek yeterlidir. Burada (Vatikan Şehri, bir Devletin özelliklerine sahip olduğu kabul edilmediyse), papalık ve uluslararası örgütler arasında imzalanan anlaşmalara atıfta bulunabilir. Benzer şekilde, Uluslararası Kızılhaç Komitesi ile uluslararası bir organizasyon (Dünya Gıda Programı kapsamında EEC ile imzalananlar gibi) arasında imzalanan anlaşmaların gerçekten de uluslararası hukuka tabi olduğuna dair çok az şüphe olabilir. Dünya insancıl hukukunun geliştirilmesi ve henüz devlet olarak oluşturulmamış kuruluşların yararına genişletilmesi, bu türden başka örnekler sunacak ve hatta bir veya daha fazla uluslararası kuruluş, bir veya daha fazla devlet

¹⁷¹ Documents of the fourteenth session including the report of the Commission to the General Assembly [1962] vol 2 YILC 1, s. 36.

¹⁷² Report of the Commission to the General Assembly on the work of its thirty-third session [1981] vol 2, pt 2 YILC 1, s. 126.

ve ne devlet ne de uluslararası kuruluş sayılan kuruluşlar arasında anlaşmalar yapılacaktır.

Devletler ve IGO'lar dışındaki uluslararası hukuk süjelerinin bu açık uçlu tanınması dairesel bir muamma bırakır. Bu diğer kuruluşların bir sözleşmeye girmek için uluslararası hukukun süjeleri olması mı yoksa süje haline gelmek için bir anlaşmaya girmeleri mi gerekir? Barış anlaşmalarıyla ilgili olarak bu sorun Christine Bell tarafından ele alınmıştır.¹⁷³

Bu akıl yürütmeyi STK'ların durumuna uygulamak, bir devletle uluslararası hukuk kişiliğini desteklemek için tek bir ikili anlaşma yapılması yeterli olmayacaktır. STK'nın uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğu söylenmeden önce, uluslararası hukuk tarafından yönetilen anlaşmalara giren birçok devlet tarafından daha geniş bir kabul uygulamasının gösterilmesi gerekecektir. Bu anlaşmaların ayrıca diplomatik dokunulmazlık, yargı sürecinden kurtulma, vergilendirme ve devletlerarası ilişkilere benzer diğer haklar gibi uluslararası yasal haklar yaratan hükümler içermesi gerekecektir. ICRC, Uluslararası Olimpiyat Komitesi ve IUCN, devletlerle ikili merkez anlaşmaları yapmışlardır.¹⁷⁴

Bu anlaşmalar, uluslararası hukuka göre bağlayıcı anlaşmalar anlamına gelmeyebilir. ICRC tarafından yapılanlar, kesinlikle devletler arasındaki uluslararası anlaşmalarda kapsananlara benzer diplomatik haklar içerir, ancak Uluslararası Olimpiyat Komitesi ve IUCN tarafından yapılan anlaşmalar, uluslararası hukuk tarafından o kadar açık bir şekilde yönetilmez. Kamminga, İsviçre ile IUCN arasındaki 1986 anlaşmasının yalnızca kuruluş ve onun yabancı çalışanları için vergilendirme özgürlüğünü kapsadığını ifade etmektedir.¹⁷⁵

ye olarak komitenin 68 devletle ilişkisi olması haricinde hiçbir ayrıcalığı yoktur. Uluslararası Olimpiyat Komitesi İsviçre Federal Konseyi'nin uluslararası hukuktan ziyade sadece İsviçre kapsamındaki hak ve özgürlüklerini tanımasıyla birlikte,

¹⁷³ Christine Bell, "Peace Agreement: Their Nature and Legal Status", **American Journal of International Law**, Vol. 100, No 2, s. 384. "Barış anlaşmalarını uluslararası anlaşmalar olarak tanımak, bu nedenle devlet dışı grubu ve birbirlerini uluslararası yasal alana "önyükleme" anlaşmasını gerektiriyor gibi görünüyor."

¹⁷⁴ Kamminga, **a.g.e.**, s. 99.

¹⁷⁵ Kamminga, **a.g.e.**, s. 99-100.

1980'lerde uluslararası tüzel kişiliğinin İsviçre tarafından tanınmasına yönelik başarısız bir girişimde bulunmuştur.¹⁷⁶ Mezkur başarısız girişim, STK'ların kişiliği için çözülmemiş, açık bir resim bırakmaktadır. Uluslararası hukuk kapsamında bağlayıcı olan geniş kapsamlı bir devlet-STK anlaşması uygulaması bulunmamaktadır. Devletlerin niyetleri bu olduğunda diğer kuruluşlara uluslararası haklar tanınması mümkündür. Kamminga, devletlerin kendi çıkarlarına uygun olduğu STK'larla eşit şartlarda anlaşma yapmaya istekli olduklarını belirtmektedir.¹⁷⁷ Bu, STK'nın devlet üyeleri veya devlet benzeri işlevlere sahip olduğu özel bir temelde gerçekleşir.

D. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde STK'ların Görevleri

Devlet dışı aktörler için var olan uluslararası yasalar çerçevesinde görev veya yükümlülük düşüncesi tartışmalı değildir. Bireyler, muhalif gruplar ve bazı durumlarda çok uluslu şirketler, doğrudan uluslararası ceza, insani, çevresel veya insan hakları yasası tarafından kendilerine uygulanan yükümlülüklerle sahip olabilirler. Andrew Clapham, karmaşıklık, suç ortaklığı ve tamamlayıcılık olmak üzere üç kavram etrafında gelişen devlet dışı aktörler için uluslararası yükümlülükleri anlatmaktadır.¹⁷⁸ Bu uluslararası hukuktaki karmaşıklık, devletlerin sorumluluğunda gelişmiş olup oldukça belirsiz bir şekilde ilerlemiştir. Aynı anda farklı bağlamlarda farklı açılardan aynı eylemden sorumlu olan karışık, çoklu görev sahipleri ağı ortaya çıkarmıştır.¹⁷⁹

Bu alt sözleşme, destek, rüşvet ve diğer dolaylı destek araçlarındaki karmaşıklık, devlet dışı aktörleri bilerek uluslararası hukukun devletler tarafından ihlal edilmesine sebep olmaktadır. Bir eylemi farklı mercelerden izlemenin tamamlayıcılığı farklı sonuçlara yol açabilir. Bir kanun, ulusal hukuk, uluslararası insan hakları, insani

¹⁷⁶ Compare Ettinger, **a.g.e.**, s. 104. İsviçre Federal Konseyi'nin de aynı beyanda bulunan Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin, İsviçre Federal Konseyinin "evrensel faaliyetlerini" tanıdığı gerekçesiyle uluslararası tüzel kişiliği olduğu sonucuna varmıştır.

¹⁷⁷ Kamminga, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁷⁸ Clapham, **a.g.e.**, s. 561.

¹⁷⁹ Örneğin, devletler, antlaşma veya geleneklerde düzenlenen uluslararası hukuk yükümlülüklerinden sorumludur. Bireyler, duruma bağlı olarak giderek daha fazla eşzamanlı olarak cezai sorumluluk haline gelmektedir. **A.e.**, s. 562.

yardım ve ceza hukuku ile çok uluslu şirketler için Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü gibi bağlayıcı olmayan araçlara eşzamanlı olarak düşebilir.

Uluslararası sorumlulukların bu gelişmekte olan çerçevesi bugüne kadar sadece dolaylı olarak STK'ların faaliyetlerine değinmiştir. Uluslararası hukuk altında, STK'lar için uluslararası tüzel kişiliği belirtmek için yeterli, açık ve doğrudan yükümlülüklerin bulunmaması, öncelikle silahlı muhalif grupları ve ulus ötesi şirketler gibi uluslararası hukuku desteklemekten ziyade devlet dışı aktörlerin ihlali olasılığı arttırmaktadır. STK'lar insan hakları, insani yardım, çevre ve uluslararası hukukun diğer alanlarında yoğun bir şekilde yer almakta, ancak bu alanlardan doğan yükümlülükler uluslararası hukukun devletler tarafından ulusal uygulamalara tabi tutulmaktadır.¹⁸⁰

Muhtemelen uluslararası hukuk kapsamında STK'ların sorumluluklarını ana hatlarıyla belirten bir yükümlülükler çerçevesi oluşturmaya ihtiyaç vardır. 2002'de Birleşmiş Milletler Mülteciler ve Çocukları Kurtarmak Yüksek Komiserliği İngiltere, Batı Afrika'daki Mano River Alt Bölgesi'ndeki mülteci çocukların ve diğer çocukların, Gine, Liberya ve Sierra'nın cinsel sömürüsüyle ilgili endişeler hakkında bir rapor hazırlamıştır. Rapor, emtialar ve hizmetler karşılığında cinsel iyilik isteyen yardım işçilerinin iddialarını gündeme getirmiştir.¹⁸¹

Raporda her üç ülkede de, uluslararası ve yerel STK'ların yanı sıra BM kuruluşlarının taşeron işçilerinin, çoğu kez mülteci nüfusuna fayda sağlamaya yönelik insani yardım ve hizmetleri bir sömürü aracı olarak kullanarak çocukları en sık cinsel istismar edenler olduğu ifade edilmiştir.

Mültecilerin ve çocukların kötü durumunu durdurmak için herhangi bir anlamlı yasal veya diğer çareye erişememeleri de endişe yaratmıştır.¹⁸²

¹⁸⁰ İnsan hakları sözleşme organlarının yorumları, özel aktörlerin uluslararası hukuk kapsamında korunan insan haklarını ihlal etmemesi gerektiğini, ancak devletlerin bireyleri özel aktörlerin ihlallerine karşı koruma yükümlülüğünün olduğunu göstermektedir.

¹⁸¹ UNHCR and Save the Children-UK Sexual Violence & Exploitation: The Experience of Refugee Children in Guinea, Liberia and Sierra Leone based on Initial Findings and Recommendations from Assessment Mission 22 October - 30 November 2001, UN High Commission for Refugees, Note for Implementing and Operational Partners, February 2002.

¹⁸² A.e., s. 5.

Yine rapora göre mülteciler, hayatta kalabilmek için mal ve hizmetlere olan bağımlılıkları ve ikinci olarak da bu personelin sahip olduğu güç nedeniyle ajans personelinin davranışlarına meydan okuyamayacaklarını hissetmişlerdir. Bu kapsamda Liberya'da bulunan bir genç "STK çalışanı kaçarsa bize yemek kalmaz" şeklinde konuşmuşken Gine'deki mülteci liderleri ise konuya ilişkin fikirlerini "STK çalışanlarının o kadar çok gücü var ki, insanlar onlara gerçekten önemli insanlarmış gibi davranıyor ve toplum onlara meydan okuyamıyor." şeklinde ifade etmişlerdir.

Rapor, kıdemli personel eksikliğinin genç personelin cezasız davranmasına izin verdiğini ve yardım çalışanları arasında bir sessizlik komplosunun geliştiğini söylemektedir. Bulgular, "adalet sistemlerini, süreçlerini ve yasal standartları güçlendirmek için somut önlemleri destekleme" ve "BMMYK davranış kuralları / çocuk koruma politikası geliştirme" ihtiyacını vurgulamaktadır.¹⁸³ Zorluğun bir kısmı, ilgili üç ülkenin Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalamış ve onaylamış olmasına rağmen, hiçbirinin bunu uygulamamış olmasından kaynaklanmaktadır¹⁸⁴. Ayrıca, hiçbir ülke protokolü imzalamamış veya onaylamamıştır.

Uluslararası hukukun özel zararlarına ilişkin uluslararası sorumluluk, geleneksel olarak, diplomatik korumanın birincil kuralları, devlet sorumluluğunun ikincil kuralları veya insan hakları hukuku veya çevre hukukunun lex uzmanlığı yoluyla devlete veya IGO'lara devredilir. Üç kural dizisi birlikte kolayca çalışmayabilir ve uluslararası hukuku ihlal ettikleri durumlarda STK'ların hesap verebilirliği için bir boşluk bırakır ve ihlal bir devlete veya IGO'ya atfedilemez.¹⁸⁵ Örneğin, STK'lar düzenli olarak ya işleyen bir devletin ya da muhalif grupların olmadığı yıkılmış alanlarda yardım sağlarlar. Bu gibi durumlarda, STK'ların eylemleri ne faaliyette buldukları devletin emrinde, ne de kuruluş devletlerinin emrinde olamaz.

BM'nin STK'ların yükümlülüklerinin gelişimi asgari düzeydedir. 2000 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu (UNCHR), insan hakları ve insan sorumlulukları

¹⁸³ A.e., s.18.

¹⁸⁴ UNHCR and Save the Children-UK Sexual Violence & Exploitation: The Experience of Refugee Children in Guinea, Liberia and Sierra Leone based on Initial Findings and Recommendations from Assessment Mission 22 October - 30 November 2001, (Çevrimiçi), UN High Commission for Refugees, Note for Implementing and Operational Partners, February 2002),<https://www.unhcr.org/en-au/3c7cf89a4.pdf>, 5 Ağustos 2020. s.18.

¹⁸⁵ Clapham, a.g.e., s. 317.

konusunun Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin tamamlayıcı ve önemli bir parçası olduğunu, ancak o zamandan beri görmezden gelindiğini hatırlatarak bir alt komisyondan bir çalışma yapmasını talep etmiştir.¹⁸⁶ Tartışma konusu olan bu talep 21 olumsuz ve 10 çekimser oya karşılık 22 olumlu oy ile kabul edilmiştir.

Özel raportör, insan sosyal sorumlulukları hakkında, uluslararası hukuk uyarınca zorunlu yükümlülükler getirmemekle birlikte, aşağıdakileri içeren bir taslak beyanı hazırlamıştır¹⁸⁷:

Bu taslak beyan, sosyal etik ve ahlak ilkelerinin yanı sıra diğer tüm insanlara karşı eşitlik, adalet ve insan dayanışması üzerine kurulmuştur.

Taslak bildirge, bireylerin ve sivil toplumun neden hakların yanı sıra sosyal sorumluluklar taşıdığına dair akıl yürütme yoluyla şunları ifade etmiştir.¹⁸⁸

Bireyin hakları ve sosyal sorumlulukları tartışılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Bunlar birbirlerini karşılıklı olarak güçlendirirler ve bu nedenle toplumdaki yaşam için eşit değer ve önemlerinin açıkça tanınmasını hak ederler. Bu bağlantı, herhangi bir topluluğun uyumlu bir şekilde varlığını garanti eden ve temel dayanak olan sosyal dokunun uyumu için pratikte - sadece hukuk mektubunda değil - tüm üyelerinin eşit haklara sahip olduğu ve özdeş görevlere tabi olduğu ilkesinin hüküm sürdüğü tamamen demokratik bir toplumun anahtar bir unsurdur.

Bildirge taslağı BMMYK'ye sunulduğunda, 2 çekimser ve 25 olumsuz oya karşılık 26 olumlu oy ile kabul edilmiş ve bir sonraki oturumda devletlerden görüşlerinin sunulması istenmiştir. Bir grup devleti temsil eden Hollanda, insan sorumluluklarına ilişkin bu deklarasyon taslağının, insan haklarından yararlanmayı koşullu hale getirme arayışıyla temel insan hakları ilkelerine aykırı olmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Ancak, sorunu devam ettirmeme önerisi başarısız

¹⁸⁶ Human Rights and Human Responsibilities UNCHR Res 2000/63, E/CN.4/Res/2000/63 (2000).

¹⁸⁷ Human Rights and Human Responsibilities UNCHR Res 2003/105, E/CN.4/Res/2003/105 (2003), Md.3.

¹⁸⁸ A.e., Md.5.

olmuştur.¹⁸⁹2006 yılında UNCHR, İnsan Hakları Konseyi ile değiştirilmiş, Konsey taslak bildirgenin geçerliliğini koruyarak konuyu bir daha ele almamıştır.

Bazı uzman kuruluşlar bağlayıcı olmayan yönergeler oluşturmuşlardır. Örneğin, Genel Sekreterin Ülke İçinde Yerinden Edilme Özel Temsilcisi tarafından hazırlanan kılavuz, “uluslararası insan hakları hukukunu ve uluslararası insancıl hukuku yansıtan ve bunlarla tutarlı” ilkeleri ele almıştır. Bu kılavuz çalışması“ülke içinde yerinden olma konusunu ele alırken hükümetler arası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarına” rehberlik etmek üzere tasarlanmıştır¹⁹⁰. İlkeler, insan hakları hukuku koruma ve adalet fikirlerini yansıtmaktadır ancak STK'lar için özel bir öneme sahip olan 24. ilke şunları sağlar:

1. Tüm insani yardımlar, insanlık ve tarafsızlık ilkelerine uygun olarak ve ayrımcılık yapılmaksızın gerçekleştirilecektir.
2. Ülke içinde yerinden olmuş kişilere insani yardım, özellikle siyasi veya askeri nedenlerle yönlendirilmeyecektir.

Ek olarak, 27 numaralı prensip şunları sağlamaktadır:

1. Uluslararası insani yardım kuruluşları ve yardım sağlarken diğer uygun aktörler, ülke içinde yerinden olmuş kişilerin koruma ihtiyaçları ve insan haklarına gereken önemi vermeli ve bu konuda gerekli önlemleri almalıdır. Bunu yaparken, bu kuruluşlar ve aktörler ilgili uluslararası standartlara ve davranış kurallarına saygı göstermelidir.

2002 yılında BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği benzer yönergeler hazırlamıştır. Yol gösterici ilkelerin her biri “Devletler ve uygulanabilir olduğunda hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşlar göz önünde bulundurulmalıdır...” diye başlamaktadır.Bu kılavuz ilkeler, insan ticaretinin durdurulmasına özgü diğer kılavuz

¹⁸⁹ Lindblom, **a.g.e.**, s. 189.

¹⁹⁰ Further Promotion and Encouragement of Human Rights and Fundamental Freedoms, Including the Question of the Programme and Methods of Work of the Commission Human Rights, Mass Exoduses and Displaced Persons: Report of the Representative of the Secretary-General, Mr. Francis M. Deng, submitted pursuant to Commission resolution 1997/39, Addendum, Guiding Principles on Internal Displacement E/CN.4/1998/53/Add.2 (1998).

ilkelerin yanı sıra, “insan haklarının geliştirilmesi ve korunması” nı da içermektedir.¹⁹¹ Kılavuz ilke 1'in 7. paragrafı şunları sağlamaktadır:

İnsan ticareti ile mücadele yasalarının, politikalarının, programlarının ve müdahalelerinin insan hakları üzerindeki etkisini izlemek için mekanizmalar oluşturmak. Bu rolün, bu tür organların bulunduğu bağımsız ulusal insan hakları kurumlarına atanmasına dikkat edilmelidir. İnsan ticareti mağdurları ile çalışan sivil toplum örgütleri insan ticareti ile mücadele önlemlerinin insan hakları üzerindeki etkisinin izlenmesi ve değerlendirilmesine katılmaya teşvik edilmelidir.

STK'larla akreditasyon için prosedür gereklilikleri, STK'lar için bir yükümlülük unsuru da taşımaktadır. Örneğin, ECOSOC ile danışma statüsü aşağıdaki durumlarda kaybedilebilir:¹⁹²:

- a. Bir kuruluş, doğrudan veya bağlı kuruluşları veya onun adına hareket eden temsilciler aracılığıyla, Üye devletlere karşı asılsız veya siyasi olarak motive edilmiş eylemler de dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine aykırı bir davranış modeliyle statüsünü açıkça kötüye kullanırsa bu amaç ve ilkelere uymayan Birleşmiş Milletler;
- b. Yasa dışı uyuşturucu ticareti, kara para aklama veya yasadışı silah ticareti gibi uluslararası kabul görmüş suç faaliyetlerinden elde edilen gelirlerden etkili kanıtlar varsa;
- c. Önceki üç yıl içinde bir kuruluş Birleşmiş Milletler'in ve özellikle Konseyin, komisyonlarının veya diğer yardımcı organlarının çalışmalarına olumlu veya etkili bir katkıda bulunmamışsa.

BM Şartı'nın amaç ve ilkelerine uygun hareket etme şartı, Şart'taki devletler için geçerli olan aynı standartlara uymak için geniş yükümlülükler doğurur. Bununla birlikte, bu gerekliliklerin ihlali, bir STK'nın sadece danışma statüsünü kaybetmesine neden olur ve ihlal mağdurları için herhangi bir cezalandırma yöntemi içermez.

¹⁹¹ Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights to the Economic and Social Council E/2002/68/Add.1 (2002).

¹⁹² Consultative Relationship between the United Nations and Non-Governmental Organizations ECOSOC Res 1996/31, E/Res/1996/31 (1996), s.57.

Uluslararası hukukun diğer konularından kaynaklanan doğrudan yükümlülüklerden ziyade idari hukuka benzer prosedürel yükümlülükler yaratan uluslararası IGO yasası kapsamına girer. Yukarıdaki örnekler bir çerçeve oluşturmaz.

Mezkur örnekler, STK'lar için uluslararası hukuk kişiliği oluşturmak açısından yeterli uluslararası yükümlülükleri veya görevleri bağlayıcı bir çerçeve oluşturmaz. STK'lar için geçerli olan bu sorumluluklar bağlayıcı değildir, usule uygundur veya dolaylı olarak devlet iç hukukuna tabidir. Bu, böyle bir gelişmenin gelecekte olmayacağı anlamına gelmez. Geçtiğimiz on yılda, STK'ların, STK'ların hesap verebilirliğini ve güvenilirliğini arttırmak için tasarlanmış bir kılavuzlar ve akreditasyon sistemi oluşturan Sphere Project gibi kendi kendini düzenleme mekanizmaları oluşturmaya başladığına şahit olunmuştur.¹⁹³ STK'lar için uluslararası hukuk kişiliği yaratan bir antlaşmanın ilk korkularından biri, uluslararası düzeyde faaliyetlerini kolaylaştırmak yerine düzenlemenin ve kısıtlamanın daha muhtemel olacağıydı. STK'lar şimdi kendilerini düzenlemeye hazırlarsa, belki de konuyla ilgili gelecekteki herhangi bir antlaşma bu kadar sorunlu görünmeyecektir.

E. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 71. Maddesi: Varsayılan Pozisyon

STK'ların statüsünü düzenleyen herhangi bir açık uluslararası hukukun yokluğunda, BM Şartı'nın 71. maddesi STK'ların uluslararası hukuka katılımının varsayılan temeli haline gelmiştir. 71. Maddede şu ifadeler yer verilmiştir

Ekonomik ve Sosyal Konsey, yetkisi dahilindeki konularla ilgilenen sivil toplum kuruluşlarına danışmak için uygun düzenlemeler yapabilir. Bu tür düzenlemeler, Birleşmiş Milletleri üyeleri ile görüştüğten sonra uluslararası kuruluşlar ve uygun olduğunda ulusal kuruluşlar ile yapılabilir.

Bu madde, Milletler Cemiyeti altındaki STK'larla daha önce istişare pratiğini yansıtmıştır. Maddede yalnızca ECOSOC'a atıfta bulunmasına rağmen, BM genelinde ve diğer IGO'larda STK'lar için daha geniş bir danışma rolü oluşturulmuştur. Örneğin, 1999 yılında Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Sivil Toplum Kuruluşlarının OAS Faaliyetlerine Katılımı için prensipler oluşturmuştur.

¹⁹³Clapham, a.g.e., s. 316.

2001 yılında Afrika Birliği Anayasası, farklı sosyal ve mesleki üye devlet gruplarından oluşan bir Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey danışma kurulmasını istemiştir. Diğer bir örnek, Uluslararası Antarktika Tur Operatörleri Birliği gibi tanımlanan STK'ların katılmasına izin verilen Antarktika Antlaşması danışmanlık sürecidir.¹⁹⁴

1995'te BM Küresel Yönetişim Komisyonu, “BM sistemi içinde kişilerin ve kuruluşların, ele alınmadan kalmaları halinde insanların güvenliğini tehlikeye atabilecek yanlışları telafi etmek için harekete geçmeleri için dilekçe verebilecekleri bir yer olması gerektiğini öne süren “Küresel Komşuluklarımız” başlıklı bir rapor hazırlamıştır.¹⁹⁵ Komisyon, iç çatışma sırasında bireyler ve sivil toplum için doğrudan Güvenlik Konseyine yeni bir dilekçe hakkı verilmesini önermiştir, ancak aynı zamanda hükümetlerin bu yerel durumlarda diğer hükümetlere karşı harekete geçmeye hazır olacağından pek de emin olamamıştır. Komisyon, belki de bu dilekçe(talep) hakkının, iç çatışmaya uluslararası bir müdahale için daha fazla yetki sağlayacağını ileri sürmüştür. Henüz, bu teklif üzerinde işlem yapılmamıştır.¹⁹⁶

Peter Willets, STK'ların, Hibrid Uluslararası Örgütler olarak adlandırdığı çok sayıda IGO içinde danışma statüsü kazanma yeteneklerine dayanarak uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğunu savunmaktadır. O görevi son derece itiraz edilebilen bireysel STK'ların statüsü ile STK'ların IGO'lara danışabilecek bir kurum türü olarak genel kabulü arasında bir ayrım yapmaktadır.¹⁹⁷ ECOSOC ile istişare kuralları 1967-1968 tartışmasında gözden geçirildiğinde, tartışmalar devam eden varlıklarını çevrelemiş, ancak hiçbir devlet kabul edilen kurallara nihai haliyle herhangi bir ön koşul veya çekince belirtmemiştir.

Danışmanlık statüsü kazanmanın bu yeteneğin uluslararası hukuka göre bir hak olarak kabul edilebilmesi ve devletlere veya IGO'lara bu hakkı vermeleri için bağlantılı bir görev olması gerekir: “Bireylerin ve şirketlerin yararına çok sayıda uluslararası hukuk kuralı vardır ancak bu, kuralların birey ve şirketler için haklar

¹⁹⁴ Charnowitz, **a.g.e.**, s. 359.

¹⁹⁵ Commission on Global Governance, *Our Global Neighborhood: The Report of the Commission on Global Governance*, Oxford New York, Oxford University Press 1995, s. 261.

¹⁹⁶ **A.e.**, s. 260.

¹⁹⁷ Willets, **a.g.e.**, s. 81.

yarattığı anlamına gelmez.”¹⁹⁸ Buradaki ayırım, hakkın uluslararası düzeyde korunup korunamayacağıdır. Yerel mevzuatın müdahalesi olmaksızın elde edilen ve hak sahibinin kendi adına uluslararası bir mahkeme nezdinde uygulayabileceği haklar, uluslararası haklar olarak kabul edilebilir.¹⁹⁹ Bu haklara örnek olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi veya *Danzig Demiryolu Yetkilileri* davasında bulunanlar verilebilir.

STK'lar için zorluk, danışma statüsünün reddine karşı başvuru hakkının bulunmamasıdır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 71. maddesi ECOSOC'un STK'lara “başvurabileceğini” belirtmektedir. Bu başvuru bir zorunluluk değildir, tamamen ECOSOC'un isteğine bırakılmıştır. ECOSOC'un 1996/31 sayılı kararı ile oluşturulan mevcut istişare kuralları, devletlerden oluşan Sivil Toplum Örgütleri Konseyi Komitesine, başvuru sahiplerine danışma statüsü verilmesine ilişkin nihai kararı vermektedir. Danışma statüsünün verilmesi, askıya alınması ve geri çekilmesi devletlerin “ayrıcalığı” olarak tanımlanır. STK'lar, Komite'de ortaya çıkan itirazlara, kararını vermeden önce yanıt verme fırsatına sahiptir, ancak daha fazlası yoktur. BM veya başka bir uluslararası forumda ultra vesilelerle karara itiraz edemezler. Reddedilmesi durumunda, STK'lar ancak üç yıllık bir süre geçtikten sonra yeniden başvurabilirler²⁰⁰. Bu çok önemli bir şekilde, STK'ların devletlere karşı yeterince farklı ve uygulanabilir genel bir uluslararası hukuk kişiliğine sahip olmadığını göstermektedir.

III. STK'ların Ulusal Hukuki Statüsü ve Hukuk Kişiliğinin Tanınmasına İlişkin Sözleşmeler

A. STK'ların Ulusal Hukuki Statüsü

Yukarıda tartışıldığı gibi, Institut de Droit International ve Uluslararası Hukuk Birliği (International Law Association) ilk olarak STK'ların 1910'da birden fazla devlette ulusal yasal statülerini koruma yetenekleri konusunda endişe

¹⁹⁸ Peter Malanczuk, *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7. Bs., London, Routledge, 1997, s. 100.

¹⁹⁹ Jennings and Watts, *a.g.c.*, s. 847.

²⁰⁰ Consultative Relationship between the United Nations and Non-Governmental Organizations ECOSOCRes1996/31.

duymuşlardır.²⁰¹ Birden fazla devlette faaliyet gösteren STK'lar için, çatışan yasalarla karşılaşmak ve yasal statülerini bir devletten diğerine taşıyamamak sorun teşkil etmektedir. STK'ların uluslararası hukuktaki statüsünü koruyan bağlayıcı bir anlaşma ortaya çıkmasa da Belçika'da ve 1986'da Avrupa'da bazı aralıklı başarılar elde edilmiştir. İnsan hakları belgeleri, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü gibi bireysel hakları garanti ederek STK'ların ulusal statüsünü de dolaylı olarak korumaktadır.

B. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Hukuk Kişiliğinin Tanınmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Belçika, yerel olarak kayıtlı olmayanlar da dahil olmak üzere, sınırları içinde uluslararası faaliyet gösteren STK'ları tanıyan tek devlettir. 1919'da Belçika, 25 Ekim 1919 tarihli Bilimsel Hedeflere Sahip Uluslararası Dernekler Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur. İlgili kanunun 8. Maddesinde şu ifadelere yer verilmiştir:²⁰²

Yurtdışında kayıtlı ofisleri olan ve yabancı bir kanunla yönetilen uluslararası dernekler Belçika'da ulusal statülerinden tahakkuk eden hakları kullanabilirler. İdarenin en az bir Belçikalı üye içermesi şart değildir.

Bu yasa, devlet dışındaki STK'ların faaliyetlerini tanıyarak ve bir STK'nın Belçika'da kendi seçtiği ulusal yasa uyarınca faaliyet göstermesini sağlayarak çelişen ulusal yasalar sorununu ortadan kaldırmaktadır. Bu uluslararası bir statü oluşturmaz veya tanımaz, ancak ne olursa olsun, başka bir devletin ulusal yasalarına göre bir STK'nın statüsünü korur.

Avrupa Konseyi'nin 1 Ocak 1991'de yürürlüğe giren Uluslararası STK'ların Tüzel Kişiliğinin Tanınmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ni kabul ettiği 1986 yılına kadar başka hiçbir devlet bu konuda harekete geçmemiştir. Bugüne kadar, on bir devlet söz konusu sözleşmeyi onaylamıştır.²⁰³ Bu Politcs ve Bastid tarafından önerilen 1923 ve 1950 tarihli önceki taslak sözleşmelere ve 1919 Belçika Yasası'na dayanmaktadır.

²⁰¹ Charnowitz, **a.g.e.**, s. 356.

²⁰² Martens, **a.g.e.**, s. 22. Uluslararası derneklerin statüsü ilk önce "bilimsel amaçlarla" uluslararası derneklerle sınırlıydı. Bu kısıtlama 1954'te, statüsü "hayırsever, dini, bilimsel, sanatsal veya eğitim amaçlı" uluslararası dernekleri kapsayacak şekilde genişletilerek değiştirildi.

²⁰³ Austria, Belgium, Cyprus, France, Greece, Netherlands, Portugal, Slovenia, Switzerland, The

Sözleşme, 1. maddedeki gereklilikleri karşılayan tüm dernekler için geçerlidir. Bu hüküm uyarınca, bir STK'nın kar amacı gütmeyen bir uluslararası fayda hedefine sahip olması gerekir; bir taraf devletin iç hukukuna tabi bir belge ile tesis edilmelidir; faaliyetlerini en az iki devlette yürürlüğe koymalıdır ve yasal bir ofisi, merkezi yönetimi ve kontrolü bir taraf devletin topraklarında olmalıdır. Bu koşullar, bir STK çalışması boyunca yerine getirilmelidir²⁰⁴.

Sözleşmenin amacı, uluslararası STK'ların Avrupa düzeyinde çalışmasını kolaylaştırmaktır. Bunu yapmak için, söz konusu STK başka bir taraf devlette hukuk kişiliğine sahip olduğunda, Sözleşme, taraf devletin ulusal hukukunda hukuk kişiliğinin otomatik olarak tanınmasını sağlamaktadır. Bu amaçla kaleme alınan 2. Maddede şu ifadeler yer verilmiştir:

1. Yasal makamına sahip olduğu bir STK tarafından edinilen hukuk kişiliği ve kapasite, diğer taraflarda hak olarak tanınacaktır.
2. Temel kamu yararı tarafından gerekli görüldüğünde, yasal ehliyetten doğan ve tanımının gerçekleştiği tarafın mevzuatı ile öngörülen hakların kullanımını düzenleyen kısıtlamalar, sınırlamalar veya özel prosedürler, başka bir tarafta yerleşik STK'lar için geçerli olacaktır.

Bu hükmün arkasındaki ilke, "STK'nın hukuk kişiliğinin özünü ve sıfatını düzenleyen yasanın, memorandum ve ana sözleşmede belirtildiği üzere, STK'nın yasal ofisinin bulunduğu devletin yasası olmasıdır." Bunun bir nedeni "yasal makamına karar verirken STK'nın belirli bir hukuk sistemine tabi olma arzusu ortaya koymasındır" Diğer bir neden ise şudur:"Bu ilke, yeni seçilen başkan veya genel sekreter başka bir devlette ikamet ettiği için gerçek koltuğu değiştiğinde bir STK'nın tüzel kişiliğinde süreklilikte herhangi bir kesinti olmasını önlemeyi mümkün

Former Yugoslav Republic of Macedonia and the UK. Available at, (Çevrimiçi), <https://www.coe.int/en/web/conventions/>, 5 Ağustos 2020.

²⁰⁴ The states need not all be party to the convention. See European Committee on Legal Co-operation Explanatory Report on the European Convention on Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations (Council of Europe, Explanatory Report CETS 124, 1986), (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/16800ca439>, 5 Ağustos 2020.

kılar."²⁰⁵ Bu Sözleşme, ulusal düzeyde hukuk kişiliği kazanmaya yönelik bürokratik engelleri kaldırarak ulusötesi STK faaliyetlerini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

Avrupa Sözleşmesinin 2. maddesi, STK'nın hukuk kişiliğinin özünün ve kapasitesinin yalnızca yasal makamının bulunduğu ülkenin hukukuna tabi olmasına izin vermenin mutlak olamayacağını kabul etmektedir.

Bazı devletlerde, önemli kamu çıkarları, birlikte yasal kapasiteyi oluşturan hakların kullanılmasında uygulanan bazı kısıtlamaların veya özel prosedürlerin kökenindedir. Örneğin, bazı devletler gayrimenkul edinimi için yetki verilmesini şart koşmaktadır. Yabancı STK'lara benzer ulusal hukuk kişileri için iç hukuk tarafından ortaya konan bu kısıtlamalar, sınırlamalar veya özel prosedürler, kamu yararına gerekli gördükleri takdirde, ikinci fıkra uyarınca, bu kanunlara uygulanabilir.

Bir STK 1. maddenin gerekliliklerini karşıladığında, bir taraf devletin hukuki kişiliği ancak hangi durumlarda reddedebileceği ilgili sözleşmede şu şekilde düzenlenmiştir.²⁰⁶

Bu Sözleşmeye, gayesi, amacı veya fiilen uyguladığı faaliyet ile başvuran STK:

a. Ulusal güvenliği, kamu güvenliğini ihlal eden veya düzensizliğin veya suçun önlenmesine, sağlığın veya ahlakın korunmasına veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması; veya

b. başka bir devletle ilişkileri veya uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesini tehlikeye atması.

Bu ifade, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICCPR) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) yer alan haklar kapsamında bulunanla hemen hemen aynıdır. Örneğin, AİHS kapsamında örgütlenme özgürlüğü hakkına kısıtlamalar ancak "demokratik bir toplumda ulusal güvenlik veya kamu güvenliği için, düzensizliğin veya suçun önlenmesi, sağlığın korunması veya ahlak veya

²⁰⁵ European Committee on Legal Co-operation Explanatory Report on the European Convention on Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations, Council of Europe, Explanatory Report CETS 124, 1986, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007a67c>, 7 Ağustos 2020.

²⁰⁶ A.e., Md. 4.

başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olduğunda konulabilir".²⁰⁷ Taraf devletler arasında bir STK'nın hukuk kişiliğini taşıma hakkının örgütlenme özgürlüğüyle aynı korumaya sahip olacağı varsayılabilir. Sözleşme kapsamında STK'lar için herhangi bir şikayet prosedürü mevcut değildir, ancak STK'lar suçu işleyen devletin ulusal mahkemelerine başvurulabilir ve bunu temyiz halinde Avrupa Adalet Divanı izler.

Mezkur sözleşme, az sayıda imzacı olduğu için sınırlı etkiye sahiptir, ancak Avrupa Birliği içinde ortaya çıkan bir uygulamanın göstergesidir. Sözleşme, Belçika yasası gibi, bir STK'nın ulusal yargı yetkileri dahilinde var olma hakkını, her uluslararası STK'nın, faaliyetleri için çeşitli devletlerden yeni tanınma talep etmek zorunda kalmadan kimliğini ve statüsünü taşımasına izin vererek güçlendirmeyi amaçlamaktadır.²⁰⁸ ICRC gibi bir kuruluşun normalde yalnızca bir IGO'ya tanınan hakları müzakere etmeyi başardığı ve bu statünün devlet sınırları ötesinde sürdürülmesini kolaylaştırdığı durumlarda bu küçümsenmemelidir.²⁰⁹

C. Avrupa Konseyi'nin Avrupa'daki STK'ların Hukuki Statüsü Hakkında Tavsiyesi

Avrupa Konseyi, Avrupa Tüzel Kişilik Konvansiyonunun uygulanabilirliğini artırmayı amaçlayan çeşitli tavsiyeleri benimsemiştir; bunların en güncel olanı CM / Rec (2007) 14E tavsiye kararıdır. Bu kılavuz ilkeler "sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) demokrasi ve insan haklarının gelişmesine ve gerçekleşmesine yaptığı temel katkı" kabul etmektedir. Ayrıca bunlar, Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Hukuk Kişiliğinin Tanınmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (ETS No. 124) ve sözleşme taraflarının sayısının artırılması isteği ile ilgili olarak yapılmıştır²¹⁰.

Kılavuzların işleyen bölümleri, STK'ları varlıklar olarak tanımlayan ve STK'ların yerel hukuk dahilinde sahip olması gereken temel yasal kapasiteleri ve özgürlüklerini

²⁰⁷ European Convention on Human Rights CETS 5, opened for signature 4 November 1950, entered into force 3 September 1953, Md.11(2).

²⁰⁸ Martens, *a.g.e.*, s. 23.

²⁰⁹ Charnowitz, *a.g.e.*, s. 356.

²¹⁰ Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the Legal Status of Non-Governmental Organisations in Europe CM/Rec(2007)14E, 10 October 2007.

ana hatlarıyla belirleyen on temel ilke üzerine kurulmuştur.²¹¹ İlgili 5.-10. temel ilkeler şu şekilde kaleme alınmıştır:

5. STK'lar ifade özgürlüğü hakkına ve kendileri için geçerli olan tüm evrensel ve bölgesel olarak garanti edilmiş hak ve özgürlüklere sahip olmalıdır.

6. STK'lar kamu yetkilileri tarafından yönlendirilmemelidir.

7. Hukuk kişiliğine sahip STK'lar, genel olarak diğer hukuk kişileri tarafından sahip olunan kapasitelere sahip olmalı ve genellikle bu hukuk kişileri için geçerli olan idari, medeni ve ceza hukuku yükümlülüklerine ve yaptırımlarına tabi olmalıdır.

8. STK'lar için geçerli olan yasal ve mali çerçeve, kuruluşlarını ve faaliyetlerini sürdürmelerini teşvik etmelidir.

10. Bir sivil toplum kuruluşunu etkileyen kamu makamlarının eylemleri veya ihmalleri, idari incelemeye tabi olmalı ve STK tarafından tam yargıya sahip bağımsız ve tarafsız bir mahkemede soruşturmaya açık olmalıdır.

İlgili klavuzlar daha sonra tavsiye, hedefler, oluşum ve üyelik, tüzel kişilik, kaynak yaratma, mülk ve kamu desteği, hesap verebilirlik ve karar alma sürecine katılım gibi konularda, öncelikle devletlere yönelik ayrıntılı yönergeler vermeye devam etmektedir. Girişte, devlet hükümetlerine şunlar önerilmektedir:

- Mevzuatlarında, politikalarında ve uygulamalarında bu tavsiyede belirtilen asgari standartlar tarafından yönlendirilmek;

- Verdikleri taahhütlerin izlenmesinde bu standartları dikkate almak;

- Bu tavsiye kararının ve beraberindeki Açıklayıcı Memorandum'un STK'lara ve genel olarak kamuya, ayrıca parlamenterlere, ilgili kamu yetkililerine ve eğitim kurumlarına tercüme edilmesini ve mümkün olduğunca yaygınlaştırılmasını ve yetkililerin eğitiminde kullanılmasını sağlamak.

²¹¹ **A.e.**, Md.1,2,3,4,9. Bu temel ilkeler bir STK için çok geniş bir tanım koymaktadır. STK'ların gönüllü, kar amacı gütmeyen, siyasi olmayan partiler olan kendi kendini yöneten organlar olması gerektiğini özetliyorlar. Üyelğe dayalı veya üyelik bazlı olmayan, gayri resmi veya tüzel kişiliği olan, ulusal veya uluslararası bireyler veya gruplar tarafından kurulabilir ve elde edilen herhangi bir kazanç, üyelere dağıtılmadan, faaliyetlerinin takibinde kullanılmalıdır.

Tavsiyede yer alan standartlar aynı zamanda STK'lara yönelik olmakla birlikte, STK'ların doğrudan hesap verebilirliğini oluşturma veya sağlama amacı taşımamaktadır. Giriş bölümünde, “STK'ların etik ve sorumlu davranışlarını sağlamanın en iyi yolunun kendi kendini düzenlemeyi teşvik etmek olduğu” belirtilmekte ve STK uygulamalarıyla ilgili olarak Avrupa Konseyi'nin asgari beklentileri ifade edilmektedir. Örneğin 21. paragraf, hiç kimsenin bir STK'ya katılmaya zorlanmaması gerektiğini ve 23. paragrafta üyelerin tüzüklerine aykırı olarak sınır dışı edilmekten korunması gerektiğini belirtmektedir. 62.-66. paragraflar, STK'ların şeffaf operasyonlarını sağlamayı amaçlayan önlemleri göstermektedir.

Tavsiye, devletler için bağlayıcı olmayıp Avrupa Birliği'nde ortaya çıkan ortak uygulamanın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. 2009 yılında yapılan tavsiyenin gözden geçirilmesinde, yanıt veren 17 devletin hepsinin önerileri kendi ulusal mevzuatlarında uygulamak için olumlu önlemler almış olduğu belirtilmiştir²¹².

D. Örgütlenme Özgürlüğünün İnsan Hakları Garantileri

Avrupa dışında faaliyet gösteren STK'lar için, uluslararası hukuk kapsamındaki yasal statü ile ilgili tek koruma, dolaylı olarak insan hakları hukuku tarafından sağlanan korumadır. Çeşitli uluslararası insan hakları belgeleri, STK'ların örgütlenmesi ve işlevleri için gerekli olan örgütlenme ve toplanma özgürlüğü gibi hakları korur. Bu insan hakları belgeleri, uluslararası hukuk kapsamındaki devletlere yerel mevzuat dahilinde bu hakları sağlama ve koruma yükümlülüğü getirmektedir.²¹³ Bu bağlamda STK'ların dolaylı bir şekilde elde ettikleri haklar, hediye ve vasiyet alma, katkı toplama, sözleşme yapma yeteneklerini korumaya çalışan STK'ların hukuki statüsüne ilişkin 1910, 1923 ve 1950 teklif sözleşmelerine benzer şekilde, mülkünün elden çıkarılması ve idaresi için yasal hükümler koyma, mülkünü oluşturulduğu amaçlara

²¹² European Committee on Legal Co-operation (CDCJ) - Reply of the European Committee on Legal Co-operation to the Committee of Ministers on the evaluation of the implementation of Recommendation CM/Rec(2007)14 on the legal status of non governmental organisations in Europe CM(2010)120E, 9 September 2010 (1096th Meeting of the Committee of Ministers, 20 October 2010, **Bkz.:(Çevrimiçi),**https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d1b01, 28 Temmuz 2020.

²¹³ The International Covenant on Civil and Political Rights, opened for signature 16 December 1966, Entered into force 23 March 1976, Md. 21, 22.

Potansiyel olarak STK'lara ait olan diğer haklar arasında madde 18, din özgürlüğü; madde 19, fikir, ifade ve bilgi özgürlüğü; madde 12, hareket özgürlüğü ve 14. madde, adalet hakkı ve adil yargılanma.

ulaşmak için kullanma, haklarını savunma veya yasal işlemlere taraf olmaktır.²¹⁴ Bütün bunlar devlet müdahalesinden hareket özgürlüğü sağlamak için tasarlanmış konulardır.

Temel fark, uluslararası insan hakları belgeleri tarafından korunan insan haklarının hukuk kişileri için değil sadece gerçek kişiler için olmalarıdır. İnsanların varoluş hakkı, kendi kaderini belirleme hakkı veya azınlığın ayrı bir kimliğin korunması hakkı gibi birbirleriyle ilişkili bir bireyin hakkından ayrı bir kolektif veya grup sahibi olma hakları kavramı bir süredir varlığını sürdürmektedir. Ancak, mevcut insan hakları çerçevesi kasıtlı olarak derneklerin herhangi bir hakkı uygulama yeteneğini dışlamaktadır.²¹⁵ İnsan Hakları Komitesi, bir örgütün haklarının ihlaliyle ilgili olarak defalarca kabul edilemez hususlar bulmuştur.²¹⁶ *Lamagna v Australia* davasında, İnsan Hakları Komitesi kısmen kabul edilemez bir iletişim bulmuştur, çünkü *Lamagna* sadece kendi adına değil, şirket adına bir iç hukuk yoluna başvurmuş ve aslında ihlal edilen hakkın olmadığını belirtmiştir. Bireyler, sahip oldukları bir şirketin hak ihlallerine ilişkin iletişim sunmaktan dışlanırsa, ilişkili oldukları bir STK adına iletişim kuramazlar. Sonuç olarak, bir STK, hukuk kişisi olarak bir araya gelmesine veya kurulmasına izin verilmemesi nedeniyle çalışmalarında engellenebilse de, uluslararası hukuk kapsamında ihlal edilen STK'ların birleşme hakkı değil, bireyin haklarıdır.²¹⁷

Buna rağmen, çeşitli insan hakları antlaşması organları STK'ları koruma ihtiyacı hakkında yorum yapmıştır. Örneğin, İnsan Hakları Komitesi, devletlerin karmaşık kayıt süreçleri uyguladığı, Komite'ye yönelmek isteyen STK'ların üyelerine pasaport vermedikleri konusunda endişelerini dile getirmiştir. İnsan Hakları Komitesi 1997

²¹⁴ Habicht and Kopelmanas, **a.g.e.**, at appendix 3.3.

²¹⁵ Manfred Nowrak, **UN Covenant on Civil and Political Rights CCPR Commentary**, 2.bs., NP Engel Verlag, Germany, 2005, s. 829. See further Chapter 4, sections III and IV.

²¹⁶ In the 1980 case of *Mikmaq* No.78/1980, 11 Ağustos 2020. Kanada'daki aşiret toplumunun kendi kaderini tayin etmesi ile ilgili 1980 *Mikmaq* davasında, Komite, delil yetersizliğinden dolayı davayı kabul edilemez buldu. Bu başlangıçta toplu hakların komite önüne getirilebileceğine dair spekülasyonlara yol açtı. *Mikmaq* kabile topluluğunun Büyük Kaptanı meseleyi halkı adına mahkeme önüne getirmişti. Ancak, bu daha sonra *Lubicon Lake Band v Kanada* davasında reddedildi.No.167/1984 s. 32.

²¹⁷ Bkz: Nowrak, **a.g.e.**, s. 824-834. Bu, birkaç maddenin kişi gruplarına veya tüzel kişilere haklar sağlama gerçeğine rağmen, Nowrak, bu kısıtlamanın muhtemelen Uluslararası Af Örgütü veya Uluslararası Hukukçular Komisyonu gibi STK'ların popüler şikayetlerini endişesi ile hareket ettirildiğini öne sürüyor.

yılında ICCPR'nin 40. maddesi uyarınca Beyaz Rusya tarafından sunulan Rapor hakkındaki sonuç gözlemlerinde şunları ifade etmiştir:²¹⁸

Sözleşme'nin 22. maddesi ile ilgili olarak, sivil toplum kuruluşlarının ve sendikaların maruz kaldığı kayıt prosedürlerinden kaynaklanan güçlüklerden de endişe duymaktadır. Komite ayrıca, insan hakları savunucularının gözaltına alınması ve taciz edilmesi vakaları hakkında yetkililer tarafından tutuklanması ve bazı sivil toplum kuruluşlarının ofislerinin kapatılması da dahil olmak üzere raporlar hakkında endişelerini dile getirmektedir. Bu bağlamda:

Sivil toplum kuruluşlarının serbest işleyişinin insan haklarının korunması ve halk arasında insan hakları ile ilgili bilgilerin yayılması için gerekli olduğunu yineleyen Komite, yasaların, yönetmeliklerin ve kayıt ve faaliyetlere ilişkin idari uygulamaların, Sözleşmenin 22. maddesine uygun olarak kurulmaları ve serbest işlemlerinin kolaylaştırılabilmesi için derhal gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Aynı raporda Komite, ayrıca toplanma özgürlüğüne getirilen ve Sözleşme'ye uygun olmayan ciddi kısıtlamalardan duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Komite, özellikle gösteri düzenleme izin başvurularının gösteriden 15 gün önce yapılması gerektiğini ve genellikle yetkililer tarafından reddedildiğini ve 5 Mart 1997 tarihli 5 Sayılı Kararnamenin organizasyon ve göstericiler tarafından uyulacak kuralları belirlen ve “Devlet organlarının görevlilerinin şeref ve haysiyetini zedeleyen” veya “devlet ve kamu düzenini ve vatandaşların hak ve yasal menfaatlerini zedelemeyi amaçlayan” afiş, pankart veya bayrakların kullanılmasını yasaklayan hazırlıklara katı sınırlar koyduğunu, bu kısıtlamaların Sözleşme'nin 21. maddesinde belirtilen değerleri korumak için demokratik bir toplumda gerekli olmadığını ifade etmiştir.

²¹⁸ Concluding Observations of the Human Rights Committee: Belarus, Consideration of Reports submitted by States Parties Under Article 40 of the Covenant CCPR/C/79/Add.86 (1997), (Çevrimiçi), <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/03/Belarus-Human-Rights-Committee-Concluding-observations-report-CCPR-C-79-Add.86-1997-eng.pdf>, 11 Ağustos 2020.

İnsan Hakları Komitesi ayrıca, insan hakları STK'ları için bağımsızlığın önemini vurgulayarak, insan hakları aktivistlerinin İnsan Hakları Komitesi önünde görünmesini önlemek için alınan önlemleri eleştirmiştir.

Komite, Nijeryalı bir sivil toplum örgütünün (Sivil Özgürlük Örgütü) iki görevlisinin Komitenin elli altıncı oturumuna katılmasının Devlet Güvenlik Servisi tarafından engellendiği ve pasaportlarının el konulduğu iddiaları dikkate alarak kişilerin ülkeyi terk etmesinin engellenmesinin Sözleşme'nin 12. maddesini ihlal ettiğini ve bunun Komite ile işbirliği yapma yükümlülüğü ile bağdaşmadığını belirtmiştir.

İnsan hakları çerçevesi, devletleri bireylerin dernekler kurmasına ve dernekler içinde aktif olmasına izin vermek için bağlayan anlaşma yükümlülükleri meydana getirir. Bu hakların ihlali söz konusu olduğunda, sonuçta bireyin veya STK'ların uluslararası forumlarda aktif olma hakkının ihlali olarak değil, devletin antlaşmalarını yerine getirememesi olarak tanımlanır. Bu çerçevenin amacı, bireylerin ve dolaylı olarak STK'ların daha fazla siyasi ve sivil özgürlük kullanmasını sağlamak olsa da, STK'lar için herhangi bir olumlu uluslararası veya yerel tüzel kişiliğin doğrudan kendisinden kaynaklandığı söylenemez.

E. İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi

8 Aralık 1998'de BM Genel Kurulu, Evrensel Olarak Tanınan İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Teşvik Etmek ve Korumak İçin Bireylerin, Grupların ve Toplum Organlarının Hak ve Sorumluluklarına İlişkin Bildirge'yi oy birliğiyle kabul etmiştir. Bildirge, insan hakları ve temel özgürlük ihlallerinin ortadan kaldırılmasında bireylerin, grupların ve derneklerin önemini kabul etmektedir. Bu amaçla bildirge, özellikle STK'larla ilgili Uluslararası Haklar Bildirgesi'nde yer alan hakları yeniden onaylamakta ve bunları biraz daha genişletmektedir. Örneğin, STK'ların ulusal ve uluslararası düzeyde insan haklarını arayabilmeleri ve koruyabilmeleri, dernekler kurup barışçıl bir şekilde bir araya gelebilmeleri, bilgi arayabilmeleri ve alabilmeleri, yeni fikirler geliştirebilmeleri ve şikayette bulunabilmeleri, eleştiriler yapabilmeleri

veya genel olarak insan haklarıyla ilgili öneriler sunabilmeleri konusunda IGO'lara ve hükümetlere erişim ve iletişim yoluyla ayrıntılı bilgi vermektedir.²¹⁹

Bildirge, STK'ların çalışmaları için geçerli insan haklarını vurgulamanın yanı sıra, STK'ların mağdur oldukları hak ihlalleri hakkındaki raporlara erişebilecekleri bir raporlama mekanizması oluşturmaktadır. Bu süreç devletler için bağlayıcı değildir ancak STK'ların faaliyetlerindeki kısıtlamalarla ilgili kaygılarını dile getirebilecekleri uluslararası bir forum oluşturmaktadır. Bu mekanizma insan haklarını ve temel özgürlükleri teşvik etmek ve korumak için bireysel veya başkalarıyla birlikte hareket eden herhangi birinin durumu ve hakları hakkındaki bilgileri araştırmak, almak, incelemek ve bunlara yanıt vermek gibi hususları yapabilen bir Özel Raportör tarafından kolaylaştırılır.²²⁰

Özel Raportör bu bilgilerle evrensel bir yaklaşım benimseyerek insan hakları savunucularını daha iyi korumak ve bu önerileri takip etmek için somut ve etkili stratejiler önerebilir. Hükümetler, Özel Raportör ile işbirliği yapmaya ve “özel Raportör ile tavsiyelerinin takibi ve uygulanmasına ilişkin olarak yapıcı bir diyaloga girmeye” teşvik edilmektedir.²²¹ İletişimler, insan hakları savunucularının STK'ların üyeleri sıfatıyla hedef alındığı vakalarla ilgili olan iletişimlerin ezici çoğunluğuyla birlikte, dünya çapında ortaya çıkmaktadır.²²²

2011'de Özel Raportör, Bildirge'de yer alan hakları, yasal yetkilerini ve haklardan izin verilen istisnaları netleştirmeye yardımcı olmak için Bildirge'ye bir yorum yapmıştır. Yorum, birçok devletin anayasalarında insan hakları araçlarını yürürlüğe koymasına rağmen, ikincil mevzuatın, Bildirgenin tam olarak uygulanması için çok

²¹⁹ Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups, and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms GA Res 53/144, A/Res/53/144 (1999).

²²⁰ Nisan 2000'de İnsan Hakları Komisyonu, “Genel Sekreterden, dünyanın her yerindeki insan hakları savunucularının durumu ve korumalarını artırmanın olası yolları hakkında Beyanname ile tam uyumlu rapor verecek özel bir temsilci atamasını talep etti”. Ağustos 2000'de Genel Sekreter, Bayan Hina Jalani'yi göreve atadı. Yetki, en son 2011 yılında İnsan Hakları Konseyi'nin 16/5 sayılı Kararı ile yenilenmeye devam etmiştir.

²²¹ Mandate of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights Defenders UNHRC Res 16/5, A/HRC/Res/16/5, (2011).

²²² Promotion and Protection of Human Rights, Human Rights Defenders: Report submitted by Hina Jilani, Special Representative of the Secretary-General on the situation of human rights defenders E/CN.4/2004/94 (2004), s. 29.

önemli olan hakları aşırı derecede kısıtladığı yönündedir. Bu, insan hakları savunucularına karşı ihlalleri meşrulaştırmış ve tekrarlayan sorunlar meydana getirmiştir.²²³ Örneğin, ulusal anayasalarda toplanma özgürlüğüne izin verilirken, tüm toplantıları keyfi olarak reddetmek için toplantılar için ön izin gerektiren ikincil yasalar kullanılmıştır. Bu ret kararlarının gerekçesi olarak nüfusu tedirgin edecek sebepler gösterilebilir veya hiç sebep gösterilmeyebilir. Düzenlenen herhangi bir toplantının şehrin dışında veya herhangi bir merkezi konumdan uzakta yapılması da gerekebilir. Bazı durumlarda, bu kararların başvuru prosedürü yoktur.

Toplanma özgürlüğü hakkının diğer yaygın ihlalleri arasında göz yaşartıcı gaz, canlı mühimmat, kauçuk kaplı metal mermiler, lastik mermiler, sersemletme bombaları ve barışçıl toplantıları dağıtmak için ayırım gözetmeksizin kullanılan diğer şiddetli araçların kullanılması gibi aşırı güç kullanımı sayılabilir. Bireyler keyfi olarak ya da gösterilere katılmalarını önlemek için önleyici olarak tutuklanabilmektedirler. Tutuklamaya, hiçbir zaman yargılanmadan şiddet, işkence ve tecavüz eşlik edebilmektedir. Bireylere ve ailelerine yönelik ölüm tehditleri, toplantılara katılım öncesinde, sırasında veya sonrasında yapılabilmekte olup bu tür tehditlerin kaynağının otoriteler mi yoksa devlet dışı aktörler mi olduğu genellikle bilinmemektedir.²²⁴ İnsanlar, devlet güvenlik güçlerini topraklarından tahliye eden veya çevrelerini ve geçimlerini tehdit eden mega projelere karşı gösteri yaparken terörle mücadele yasaları uyarınca yargılanabilmektedirler.²²⁵

Bildirgenin oybirliği ile kabulü ve Özel Raportör'ün görev süresinin sürekli yenilenmesi, içerdiği hakların kabul edilmesini önermekle birlikte, Bildirge ile ilgili devlet uygulaması henüz bağlayıcı bir alışılmış normu olarak tanımlanamamıştır.²²⁶

²²³ Margaret Sekaggya Commentary to the Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms (Office of the High Commissioner for Human Rights, Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights Defenders, 2011), s. 367.

²²⁴ A.e., s. 49 – 52.

²²⁵ Human Rights Defenders Note by the Secretary-General Transmitting the Report of the Special Representative of the Secretary-General on Human Rights Defenders A/58/380 (2003), s. 25, and Human Rights Defenders Note by the Secretary-General Transmitting the Report of the Special Representative of the Secretary-General on Human Rights Defenders A/61/312 (2006), s. 65.

²²⁶ Hurst Hannum, "Human Rights" Ed.by Christopher C Joyner, **The United Nations and International Law**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s. 145,147.

Sadece STK'lar için geçerli olan haklar ve faaliyetlerini yerine getirirken önlerine konulan engeller konusunda farkındalık yaratır. Özel Raportör'e iletilen bildirimler, bazı devletlerin, iç mevzuatın Bildirge'de ve diğer uluslararası insan hakları standartlarında yer alan devlet yükümlülüklerini yansıtmamasını sağlamak için çaba sarf ettiğini göstermektedir, ancak Bildirge'nin yorumunda notlar yer almaktadır.²²⁷

Bazı olumlu gelişmelere rağmen, yetki tarafından alınan bilgiler, birçok ülkedeki mevcut eğilimin insan hakları faaliyetlerinin alanını kısıtlayan yasa ve yönetmelikleri çıkarmak olduğunu göstermektedir. Bununla beraber çok sayıda ulusal kanun, uluslararası standartlara ve özellikle Bildirge'ye aykırı olmaya devam etmektedir. Buna ek olarak, çok sayıda devlet Özel Raportör'ün taleplerine yanıt verememekte ve her yıl STK'lardan çok sayıda kötüye kullanım şikayeti gelmeye devam etmektedir.²²⁸Tüm bunları Schwarzenberger'e özetle şu şekilde ifade etmektedir:²²⁹

Devlet olmayan varlıkların uluslararası hukukun öznesi mi yoksa nesnesi mi olduğuna ilişkin özetle karar verme girişimleri karşılıklı olarak çelişkili iddiaların ötesine geçmez. Belirtilmesi güvenli olan tek öneri, uluslararası hukukun mevcut sınırlarının, uluslararası hukuk sisteminin uygulanmasını uygun gördükleri herhangi bir kuruluşa uluslararası hukukun uygulanmasını genişletmekte serbest olmasıdır.

Halen devletler ve IGO'lar uluslararası tüzel kişiliğe sahip ana katılımcılar olup, birkaç sui generis kuruluş aynı statüye sahiptir. STK'lar ise böyle bir statüde değildir.²³⁰ STK'ların şu anda uluslararası hukuk kişiliğine sahip olup olmadıkları konusunda bazı tartışmalar olsa da, bu tartışmalar sonuçta yararsızdır. STK'ların özetle uluslararası tüzel kişiliğe sahip olduğuna karar vermek, halihazırda uluslararası düzeyde sahip oldukları konuma hiçbir şey katmamaktadır.

²²⁷ Margaret Sekaggya ,Office of the High Commissioner for Human Rights, Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights Defenders,2011,(Çevrimiçi), <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/A-HRC-19-55-Add1.pdf>, 11 Ağustos 2020, s. 5.

²²⁸ Between 9 December 2010 and 8 December 2011, of 234 communications sent to states, only 91 responses were received, which indicates only a 39 per cent response rate: Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights Defenders A/HRC/19/55 ,2012, s.5.

²²⁹ “The basic primacy of the State as a subject of international relations and law would be substantially affected, and eventually superseded, only if national entities, as political and legal systems, were absorbed in a world state.” Georg Schwarzenberger, “International Law”, Ed by, **Stevens & Sons**, London, 1945, s. 62.

²³⁰ Wolfgang Friedmann, The Changing Structure of International Law, London, Stevens, 1964, s.213.

Marcel Merle tarafından Şubat 1983'te Strasbourg'da “uluslararası sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) çağdaş toplumdaki rolü üzerine yapılan görüşmelere” sunulan bir rapor, STK'ların uluslararası hukuktaki statüsü hakkında hala bazı ilgili gözlemler sağlamaktadır. Mercel ilgili raporda şu sonuçlara varmaktadır:²³¹

(a) STK'ların yasal statüsünden kaynaklanan soruna, uluslararası toplumun yapısını ve organizasyonunu yeniden şekillendirme açısından bakılmalıdır. Ulus devletler ortaya çıkması yüzyıllar sürmüş ve şimdilik uluslararası toplumdaki kontrollere sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. “Ulusötesi özel sektörün” yükselişi bu duruma gerçek bir meydan okumadır. Ulusötesi güçleri karar alma sürecine dahil etmek için “kamu” ve “özel” eylemlerin bir kombinasyonunu oluşturmak için kuşkusuz çok fazla zaman ve sabır gerekecektir.

(b) Uluslararası derneklerin en olumlu nitelikleri arasında olan kendiliğindenlik ve çeşitlilik, hala devletlerin koalisyonu karşısında bir engel teşkil etmekte ve bunu uzun süre sürdürmeye devam edecektir.

STK'ların özgürlüğü ve uluslararası toplumdaki devlet kontrolü arasındaki çıkmaz, çözülmesi muhtemel olmayan bir duruma yol açmıştır. “STK'lara kendilerine asgari haklarını ve ilişkilerinin olduğu çeşitli ulusal veya uluslararası otoriteler karşısında serbestlik derecesini garanti eden uluslararası bir statü veren uluslararası bir sözleşme” çok fazla engelle karşı karşıyadır.²³² Devletler, kendi otoritelerine zarar getirebilecekleri zaman, özel kuruluşlara hukuk kişiliği ve hukuki kapasite vermek istemezler.²³³ Uluslararası hukuk kuralları uyarınca, her devlet, yeni yaratılmış bir devletin meşruiyeti veya bir devrimden kaynaklanan bir hükümet değişikliği hakkında kendi takdirine bağlı olarak karar verebilir. Aynı şekilde, devletlerin STK'ları tanıma ya da tanımama özgürlüklerini vermeleri de beklenemez.

Bunu söylerken, STK'ların uluslararası hukuk kişiliğine kavuşması için kapı açık bırakılmıştır. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, devletler, STK'lar ve diğer kuruluşlar arasında uluslararası hukuk kapsamında bağlayıcı anlaşmaların yapılmasını dışlamamaktadır. Uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükler,

²³¹ Merle, **a.g.e.**, appendix 3.5.

²³² **A.e.** appendix 3.5.

²³³ **A.e.** appendix 3.5.

devletler dışındaki kuruluşları kapsayacak şekilde genişlemektedir. STK'ların IGO'larla istişare için hükümleri olması bir norm haline gelmektedir. Marcel Merle'nin belirttiği gibi, ulus devletlerin ortaya çıkması yüzyıllar almıştır. Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararın Tazmini Davasında uluslararası hukuk kişiliğinin IGO'ları da kapsayacak şekilde genişlediği ancak nispeten yakın zamanda gerçekleşmiştir. STK'ların uluslararası statüsü konusunda gelecekte ne gibi gelişmeler olabileceğine ilişkin net bir şey söylemek mümkün değildir.

STK'ların iç hakları ile ilgili olarak olumlu gelişme olmuştur. Uluslararası STK'ların Hukuk Kişiliği hakkında Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi'nin müteakip önerileri, Avrupa Birliği içindeki STK'lar için iç hukukta örgütlenme haklarını garanti etmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, STK'ların iç hukukta oluşma ve faaliyet gösterme haklarından dolayı olarak yararlanan bireylere örgütlenme ve örgütlenme hakları vermektedir. STK'lar içindeki bireyler tüzel kişiler kurma, para toplama, yargı sistemine erişim, özgürce seyahat etme ve devletin güvenliğine, kamu güvenliğine ya da ahlakına aykırı olmamak koşuluyla görüşlerini nasıl seçtiklerini ifade etme hakkına sahiptir. İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi, STK'lara kendilerini etkileyen insan hakları ihlallerine ilişkin endişelerini dile getirmeleri için uluslararası bir forum sağlamaktadırlar.

Bu, BM Şartı, ECOSOC ve STK'lar için danışma statüsü sağlayan diğer STK'lar ve BM kurumlarından ayrılmaktadır. Bu organlar, STK'lara fikirleri, endişeleri ve bilgileri uluslararası düzeyde yayınlamaları için izin vermektedir ancak devletlere her durumda tüm STK'lara erişim sağlamak için uygulanabilir bir görev oluşturmaz.

Bir sonraki bölümde tartışılacağı gibi, STK'ların istişari statüsü, bugün uluslararası hukukun oluşumuyla bütünleşmiş hale gelen bir katılım düzeyi yaratmaktadır. Bu, BM'nin kuruluşundan bu yana büyümeye devam etme ve yakın gelecekte herhangi bir zamanda hafifleme olasılığı düşük gözükmemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STK'LARIN ULUSLARARASI HUKUK YAPIMINA KATILIMI

I. Genel Bakış

Son yıllarda antlaşma organları, hükümetler arası kuruluşlar (IGO'lar) ve uluslararası yargı organları içinde sivil toplum kuruluşlarının (STK) katılımına izin veren bir uygulama geliştirmişler. Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) 38 (1) maddesi, devletlerin uluslararası hukuk yapmada birincil aktörler olduğunu varsaymakla beraber "yargı kararlarına ve en yüksek nitelikli yayıncıların öğretilerine" uluslararası hukukun yardımcı kaynağı olarak atıfta bulunulmasına da izin vermektedir. Birleşmiş Milletler, 1996/31 sayılı ECOSOC Kararı uyarınca Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) aracılığıyla STK'larla istişare yapılması mümkündür.²³⁴

Uluslararası ilişkiler literatürü normatif değişim için itici güç yaratan, devlet gelişiminin ötesinde bir dizi farklı yol tanımlar. *Bu, "normatif değişimin arkasındaki itici güçler olan ulusötesi ahlaki girişimciler gibi kilit kişilerden ve "çeşitli mekanizmalara" kadar toplumsal düzeyde uzanır. Örneğin, dış politikayı etkileyen normlar bu şekildedir. Yerel gruplar bir norm etrafında hareket etmekte ve bu, devlete baskı uygulamak için kullanılmaktadır.*²³⁵ Gözlemlendiği gibi uluslararası hukuk, yalnızca ikili veya çok taraflı ilişkiler olarak tanımlanamamaktadır. Uluslararası hukuk düzenine katılan özneler topluluğu, ortak davranış kurallarına göre yaşayan bir topluluk oluşturmaktadır.²³⁶

1795'te Immanuel Kant, ulusların birbirlerine karşı hareket etmeleri gereken ilkeler konusunda filozoflardan tavsiye almalarını önermiştir.²³⁷ Bu zorunluluk, ulusun, filozofların ilkelerini ulusal gücün temsilcilerine göre öncelik vermesi

²³⁴ Consultative Relationship between the United Nations and Non-Governmental Organizations ECOSOC Res 1996/31, E/Res/1996/31 (1996).

²³⁵ Richard Price "Reversing the Gun Sights: Transnational Civil Society Targets Land Mines" **International Organization**, Vol. 52, No: 3, 1998, s. 615-616.

²³⁶ Christine Chinkin **Third Parties in International Law**, Oxford, Clarendon Press, 1993, s. 5, Lindblom, **a.g.e.**, s. 300.

²³⁷ Charnowitz, **a.g.e.**, s. 371.

gerektiği anlamına değil “yalnızca onların işitilmeleri gerektiği anlamına gelmekteydi. 1932'de Lahey Akademisi Uluslararası Hukukta Dilekçe adlı konferansda Nathan Feinberg, dilekçe hakkının devletlere dilekçeleri almayı reddetmeme ve takip etme yükümlülüğü getirdiği sonucuna varmıştır. O dilekçe hakkının “toplumun hayati güçlerini temsil eden büyük özel kuruluşlara, dünyanın uluslararası organizasyonuna müdahale etme imkanı” verdiğini öngörmüştür.²³⁸

Bazı çağdaş yazarlar, istişarenin gelişimini, ya özel gruplara danışma fırsatları sağlamak imkanı olarak ya da STK'ların tavsiye verme hakkına sahip oldukları durum olarak gördüklerini belirtmişlerdir.²³⁹ Nijman, gruplar susturulduğunda veya bastırıldığında, uluslararası toplumun bu grupları sahneye yerleştirme ve onların izleyicisi olma görevi olduğunu öne sürmektedir.²⁴⁰ Nowrot, “BM iç hukukuna göre STK'lara verilen katılımcı hakların BM içindeki devlet uygulamaları tarafından tanınan bir tür hak olarak görülebileceğini” gözlemlemektedir.²⁴¹ Willetts'e göre, BM Şartı'nın 71. maddesi artık uluslararası teamül hukukunun bir parçası olarak görülebilir ve bunun gerekçesi, siyasi iklim onlara karşı döndüğünde bile STK'ların erişim kazanabileceği şekilde müşahede edilebilir.²⁴²

Bağlayıcı olmayan uluslararası araçlar da STK'ların uluslararası forumlarda söz sahibi olma özgürlüğüne atıfta bulunmuştur. İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi, STK'ların uluslararası organlara erişim ve iletişim kurma hakkı olduğunu ileri sürmektedir. İnsan Hakları Konseyi, STK'ların BM mekanizmaları ve organlarıyla özgürce ve güvenli bir şekilde etkileşime girebilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁴³

İnsan hakları hukukunda, ifade özgürlüğü devletleri kendi ulusal yetki alanlarındaki STK'ların sesini korumaya mecbur kılmaktadır. İfade özgürlüğü,

²³⁸ Feinberg, **a.g.e.**, 398 s. 638,

²³⁹ Charnowitz, **a.g.e.**, s. 371.

²⁴⁰ Nijman, **a.g.e.**, s. 469.

²⁴¹ Karsten Nowrot, “Legal Consequences of Globalization: The Status of Non-governmental Organizations under International Law”, **Indiana Journal of Global Legal Studies**, Vol. 6, No:2,1999,s. 625.

²⁴² Peter Willetts, “From “Consultative Arrangements” to “Partnership” The Changing Status of NGOs in Diplomacy at the UN”, **Global Governance**, Vol. 6 No , 2000, s. 205.

²⁴³ Cooperation with the United Nations, its Representatives and Mechanisms in the Field of Human Rights UNHRC Res 12/2, A/HRC/RES/12/2 (2009). See also Cooperation with Representatives of United Nations Human Rights Bodies UNCHR Res 2005/9, E/CN.4/RES/2005/9 (2005).

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin belirttiği gibi demokratik bir toplumun varlığının dayandığı temel taşı olarak tanımlanmıştır.²⁴⁴

Bu, kamuoyunun oluşumu için vazgeçilmezdir. Aynı zamanda siyasi partiler, sendikaları, bilimsel ve kültürel toplumlar ve genel olarak halkı etkilemek isteyenler için olmazsa olmaz bir koşuldur. Kısacası ifade özgürlüğü, toplumun görüşlerini kullanırken yeterince bilgilendirilmesini sağlayan araçları temsil eder. Sonuç olarak, iyi bilgilendirilmemiş bir toplumun gerçekten özgür bir toplum olmadığı söylenebilir.

İfade özgürlüğü, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (ICCPR) çekirdeği ve burada garanti edilen diğer tüm haklar için mihenk taşı olarak da tanımlanmıştır.²⁴⁵ Müdahalesiz görüş bildirme hakkını, bilgiye erişim hakkını ve her türlü bilgi ve fikri açıklama hakkını kapsar.²⁴⁶ Bunun altında yatan sebep, devlete siyasi erişim özgürlüğü ile devletten liberal özgürlük arasındaki etkileşimdir.²⁴⁷ Ek olarak bu, bireylerin ve STK'ların iç alanda yasa yapan kurumlara erişim hakkını korur.

İfade özgürlüğünün uluslararası forumlara uzanıp uzanmayacağı biraz farklı bir sorudur. Birkaç istisnai durum dışında uluslararası kuruluşlar, STK'lardan gelen istişareyi kabul edip etmeme konusunda serbesttirler. Bu takdir yetkisinin olumlu şekilde kullanılmasının kesinlikle birçok faydası vardır. Zira STK'lar sorunları gündeme getirebilir, bilgileri araştırabilir ve potansiyel olarak kapalı kalabilecek ihtilaflara küresel bir bakış açısı getirebilirler. Üstelik onlar olmadan, "devletler tapınağı oldukça sıkıcı bir yer haline gelir."²⁴⁸

²⁴⁴ Compulsory Membership in an Association Prescribed by Law for the Practice of Journalism (Arts. 13 and 29 of the American Convention on Human Rights) (Advisory Opinion) Case No. OC-5/85 (13 November 1985) (IACtHR), (Çevrimiçi), https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_05_ing.pdf, 11 Ağustos 2020, s. 70.

²⁴⁵ Nowrak, **a.g.e.**, s. 438.

²⁴⁶ Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression A/HRC/14/23 (2010) s. 24, (Çevrimiçi), https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf, 11 Ağustos 2020.

²⁴⁷ Nowrak, **a.g.e.**, s. 438.

²⁴⁸ Charnowitz, **a.g.e.**, s. 348.

Buna karşı dengeli olarak bu, bireylerin ve STK'ların uluslararası kuruluşlara erişimlerine devlet müdahalesinin tekrarlandığının kanıtıdır. BM Genel Sekreteri, kuruluşların BM ile işbirliği yapmaya çalıştıkları veya işbirliği yaptıkları için hükümetlerden ve devlet dışı aktörlerden misillemelere maruz kaldığı vakaları bildirmiştir. İnsan hakları örgütlerinin üyelerinin ülkelerindeki insan hakları durumunu uluslararası forumlara ve organlara bildirmelerini önlemek için yurtdışına seyahatleri yasaklanmış, seyahat belgelerine el konulmuş, uçaklara erişimleri engellenmiş ve havalimanlarında gözaltına alınmışlardır.²⁴⁹

Bununla birlikte, devletin müdahalesine rağmen, STK'ların devletler, IGO'lar ve uluslararası yargı organlarıyla etkileşimlerinde fırsatlar mevcuttur. Usul kuralları genellikle STK'lara organın müzakerelerine yardımcı olabilecekleri bir ortam sağlar. Bu bölüm başlangıçta anlaşmalar ve konferanslar yoluyla STK'ların doğrudan devletlerle olan etkileşimlerini ele almaktadır. Daha sonra IGO'larla istişare incelenmekte ve son bölümde, hem taraf hem de *amicus curiae* olarak, yargı ve yarı yargı organların önünde uyuşmazlıklara taraf olan STK'lar ele alınmaktadır.

II. Sivil Toplum Kuruluşu ve Devlet İlişkileri

STK'ların devlet davranışları ve uluslararası hukukun devlet gelişimi üzerindeki etkisi yeni değildir. Örnek olarak, ikinci bölümde açıklanan 19. yüzyıl boyunca köleliğin kaldırılması ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin (ICRC) çalışmaları verilebilir. Price, uluslararası normların devlet gelişimini etkilemek için STK'ların kullanabileceği teknikleri, pedagojik bilgi, ikna, utanç ve disiplin araçlarıyla ilişkilendirir.²⁵⁰ İlk teknik, konular oluşturmak ve gündemler belirlemek için bilginin yayılmasıdır. İkincisi, hükümet kanalları içinde ve dışında normatif değişim için geniş destek oluşturmak adına ağlar kurmaktır. Üçüncüsü, aktif, manipülatif ikna yoluyla mevcut normlara yeni bir norm aşılmasını ve yeni bir normun halihazırda yerleşik normlarla nasıl yankılanacağını ilişkilendirmeyi içerir. Nihai teknik,

²⁴⁹ Annual Report of the Special Representative of the Secretary-General on the Situation of Human Rights Defenders E/CN.4/2005/101 (2004) s. 59.

²⁵⁰ Price, *a.g.e.*, s. 617.

devletlerden kendi pozisyonlarını alenen gerekçelendirme, normlara karşı çıkan ispat yükünü tersine çevirme ve böylece değişim için siyasi alanı meşrulaştırma taleplerini içerir.²⁵¹

Mezkur hukuk dışı teknikler, STK'ların zaman zaman uluslararası hukukun geliştirilmesinde önemli bir başarı elde etmesini sağlamıştır. Uluslararası hukukun bazı bölümlerinin uygulanmaması, insan hakları, çevre, silahsızlanma gibi alanlarda çalışan STK'lar ve insanların çıkarlarına odaklananlar şaşırtıcı bir şekilde göz önüne alındığında kadınlar, çocuklar, yerli halklar ve mülteciler gibi belirli gruplar, uluslararası hukuku taleplerine duyarlı hale getirme çabalarında özellikle aktif olmuşlardır. Genellikle Birleşmiş Milletler ile birlikte yürütülen kampanyalar, uluslararası toplum ve birçok kritik konuda devletlerin davranışını değiştirir. BM Genel Sekreteri, devletlerin ve sivil toplum kuruluşlarının büyük toplantılarını, vazgeçilmez çok taraflı bir sistemin parçası olarak görmektedir.²⁵²

STK'ların uluslararası hukuku geliştirmedeki uygulamalarını göstermek için, kampanyaların başarıyla bulunduğu birkaç örnek vermek mümkündür. Bunlar, uluslararası hukukun geliştirilmesinde artan veya kabul gören bir STK uygulaması ve devlet etkileşimi önemsemekte ve STK'ların amaçlarına ulaşması için ihtiyaç duyulan içerikler hakkında bir fikir vermektedir.

A. İşkence Sözleşmesi

Uluslararası Af Örgütü, 1961'de Peter Benenson, *Observer* gazetesinde görüşleri nedeniyle tutuklu bulunan kişilerin serbest bırakılması çağrısında bulunan "Af Temyizini" başlattığında kurulmuştur.²⁵³ Uluslararası Af Örgütü'nün siyasi mahkumların serbest bırakılmasındaki temel amacı, gitgide bu kişiler açısından tüm hakların korunması doğrultusunda genişletilmiştir. Bir yıldan sonra büyüyen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası insan hakları standartları dünya çapında bir fenomene hitap etmektedir. Uluslararası Af Örgütü için "bir sivil toplum

²⁵¹ A.e., s. 617.

²⁵² Report of the Secretary-General - We the Peoples': The Role of the United Nations in the 21st Century, A/54/2000.

²⁵³ Helena Cook, "Amnesty International at the United Nations", in Peter Willetts Ed. by The Conscience of the World: The Influence of Non-Governmental Organisations in the UN System, Washington DC, The Brookings Institution, 1996, s. 181.

örgütü tarafından şimdiye kadar yapılmış en başarılı girişimlerden biri” olarak tanımlanan önemli bir kilometre taşı BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin kabul edilmesiydi.²⁵⁴

1970 yılında, uzun bir iç müzakerenin ardından, Uluslararası Af Örgütü İşkenceye karşı Sözleşme için ve daha sonra eski Yugoslavya ve Ruanda savaş suçları mahkemeleri ve Uluslararası Ceza Mahkemesi için kampanya yürütmek üzere daha siyasi bir arenaya geçmiştir. Uluslararası Af Örgütü, etnik nefret patlamalarının eski düşmanlıklardan çok liderlerin manipülasyonunun bir sonucu olduğuna ve bu nedenle söz konusu liderlerin sorumlu tutulması gerektiğine inanmıştır.²⁵⁵ Bu amaçla, 1972'de Uluslararası Af Örgütü, işkenceyi yasaklayan uluslararası hukuka uyulmaması gerçeğini ortaya çıkarmak için bir yıllık bir kampanya başlatmıştır.²⁵⁶ İşkence, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 5. maddesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 7. maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesinde zaten yasaklanmıştı. Uluslararası Af Örgütü tarafından işkencenin yaygın kullanımının detaylı araştırılması ve yayınlanması, büyük bir talep ve işkencenin kaldırılması üzerine uluslararası bir konferansın düzenlenmesine ön ayak olmuştur. Buna ilaveten, ironik bir şekilde, Şili'deki 1973 darbesi BM Genel Kurulunda tartışmaya aciliyet vermiş ve siyasi özgürlükleri ile bilinmeyen devletleri ilk kez tartışmaya girmeye teşvik etmiştir.²⁵⁷ Bu, BM Genel Kurulu'nun konuyu ele alması ve işkenceyi kınayan 3059 (XXVIII) sayılı kararı kabul etmesiyle sonuçlanmıştır.²⁵⁸

1974'te BM Genel Kurulu, Suçun Önlenmesi ve Suçluların Muamelesine İlişkin Beşinci BM Kongresi (Suç Kongresi) aracılığıyla işkence konusunda özel eylem

²⁵⁴ William Korey, "NGOs and the Universal Declaration of Human Rights: A Curious Grapevine, New York, St Martin's Press, 1998), s. 171 cited in Boyle and Chinkin, **a.g.e.**, 67. Boyle and Chinkin's account of Amnesty's role in the development in the Torture Convention is largely taken from Korey, chapter 7, "Amnesty International and the 'Prisoners of Conscience'."

²⁵⁵ Power, **a.g.e.**, s. 112-113.

²⁵⁶ Boyle and Chinkin, **a.g.e.**, s.67.

²⁵⁷ Power, **a.g.e.**, s. 114.

prosecuted: *Regina v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, ex parte Pinochet Ugarte (No 3)* [1999] 2 WLR 827 (House of Lords, UK).

²⁵⁸ Question of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment GA Res 3059, XXVIII (1973).

çağrısında bulunmuştur.²⁵⁹ Uluslararası Af Örgütü, Suç Kongresi'nde iki seminere ve Lahey'de Hollanda polisinin desteğini veren başka bir seminere sponsor olmuştur. Hollanda, BM hazırlık sürecinde lider bir ülke haline gelmiştir.²⁶⁰ Suç Kongresi, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen işkenceye karşı bir bildiri kabul etmiştir. 1984 yılında, devam eden acil eylem kampanyaları, tanıtım, dilekçeler, odaklanmış ülke kampanyaları ve BM'nin işkence raporları ve hesaplarıyla bombardımanından sonra, BM Genel Kurulu, BM İşkenceye Karşı Sözleşme'yi kabul etmiştir.²⁶¹

İşkenceye Karşı Sözleşme'deki, 1. madde işkencenin tanımını, 3. maddede geri göndermeme yükümlülüğünü, 6. ve 7. maddeler işkenceden şüphelenilenleri iade etme veya kovuşturma gereklilikleri dahil olmak üzere 15. maddede işkence sonucu yapılmış olduğu tespit edilen herhangi bir ifadenin delil olarak kabul edilmemesi ve diğer maddeler bunlara benzer hususları içermiştir. Sözleşmenin kabul edilmesi, mahkemelerin işkence yasağını uluslararası teamül hukuku ve hatta uluslararası hukukun emredici bir normu olarak kabul ederek ve devletlerin borçlu olduğu yükümlülükleri empoze ederek, çeşitli hükümlerinin kanun yapma olarak kabul edilmesini kolaylaştırmıştır.²⁶²

İşkence Sözleşmesi yürürlüğe girdikten sonra STK'ların bu alana olan ilgileri azalmamıştır. STK faaliyeti, işkenceyi önlemenin bir yolu olarak cezaevlerinin ve diğer gözaltı merkezlerinin uluslararası teftiş rejimi ihtiyacına yönelmiştir. BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırma Özel Raportörü Juan Méndez, yetkililere yanıt verme şansı verilen gerçekçi, doğrulanmış öykülerle izleme ve raporlama yoluyla işkenceyle mücadelenin etkinliğine dikkat çekmektedir.²⁶³ Bir AI koalisyonu, Uluslararası

²⁵⁹ Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in Relation to Detention and Imprisonment GA Res 3218, XXIX 1974.

²⁶⁰ Boyle and Chinkin, **a.g.e.**, s.67.

²⁶¹ Boyle and Chinkin, **a.g.e.**, s. 68.

²⁶² **A.e.**, s.68.

²⁶³ Juan E Méndez, **Taking a Stand: The Evolution of Human Rights**, New York, Palgrave MacMillan, 2011, s. 40. Méndez, 2010 yılında BM İşkence ve Diğer Zor, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırma Özel Raportörü olarak atanmadan önce, işkence gördükten sonra Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü ile birlikte çalışarak yaşadığı deneyimleri çarpıcı bir şekilde anlatıyor.

Hukukçular Komisyonu ve İşkenceyi Önleme Derneği (APT), ilk hükümet desteği olmamasına rağmen bu hedefe yönelmiştir.

Bir önleyici ziyaret planı oluşturma fikri, 1970'lerin ortalarında İsviçreli bir hukukçu ve bankacı olan Jean-Jacques Gautier'in, işkencenin yalnızca işkence uygulamasını yasaklayan metinlerin kabul edilmesiyle değil, *ex post facto* ihlallerin meydana gelip gelmediğini belirleyen araçların oluşturulması, ancak insanların özgürlüğünden mahrum bırakıldıkları yerleri incelemek ve uygun tavsiyelerde bulunmak için ziyaret yetkisine sahip olacak uluslararası bir mekanizmanın yaratılmasıdır.²⁶⁴ Bu, APT tarafından 1977'de önerilen bir taslakla sonuçlanmıştır. Ancak, BM İnsan Hakları Komisyonu bu aşamada İşkenceye Karşı Sözleşme'yi başka bir taslağa dayanarak geliştirdiği için, APT taslağının bir İsteğe Bağlı Protokol olarak yeniden düzenlenmesi önerilmiştir. Daha sonra, 1980'de Kosta Rika, Komisyon'a bir İsteğe Bağlı Protokol Taslağı sunmuştur.²⁶⁵

İsteğe Bağlı Protokol, ICRC'nin kabul edilen uygulamasından açıkça etkilenmesine rağmen, önerilen mekanizmanın herhangi bir alıkonulma yerine geniş kapsamlı erişim hakkı ve bulgularının kamuya açıklanması olasılığı, taslağın uluslararası toplumun o aşamada kabul etmeye hazır olduğu her şeyin ötesinde olmasını sağlamıştır. İşkenceye Karşı Sözleşme'deki ilerlemenin rayından çıkmaması için, İsteğe Bağlı Protokol sonuç olarak beklemeye alınmıştır. UAD ve APT 1990'da gözden geçirilmiş bir taslak hazırlayıp 1991'de İnsan Hakları Komisyonu'na sunduktan sonra konu ciddi bir ilgi görmeye başlamıştır.²⁶⁶ ABD, Çin, Küba ve İran'dan gelen yoğun muhalefet karşısında lobicilik, STK'ların bir teftiş rejimini desteklemek için hükümetler arasında lobi yaptığı ve benzer düşünceye sahip hükümetlerin bir uzlaşma metnini desteklemek için STK'lar arasında lobi yaptığı iki yönlü bir süreç haline gelmiştir.²⁶⁷ 11 yıl sonra taslak metin BM İnsan Hakları Komisyonu, ardından Ekonomik ve Sosyal Konsey ve nihayet Aralık 2002'de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

²⁶⁴ Malcolm Evans and Claudine Haenni-Dale, "Preventing Torture? The Development of the Optional Protocol to the UN Convention against Torture", **Human Rights Law Review**, 2004, s. 22.

²⁶⁵ Draft Optional Protocol to the Draft International Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or degrading Treatment of Punishment E/CN.4/1409.

²⁶⁶ Evans and Haenni-Dale, **a.g.e.**, s. 25.

²⁶⁷ Boyle and Chinkin, **a.g.e.**, s. 68.

B. Aarhus Sözleşmesi

STK'ların 20. yüzyılın ikinci yarısında çevre konusundaki uluslararası konferanslara geniş katılımı ikinci bölümde açıklanmıştır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği üyeleri arasında, özellikle imzalayan devletler tarafından tutulan bilgilerin yayılmasını sağlayan bir antlaşma olan Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Vermeye Halkın Katılımı ve Adalete Erişim Konvansiyonundan (Aarhus Konvansiyonu) özel olarak bahsedilmelidir.²⁶⁸ Aarhus Sözleşmesi, gelecek nesillerin sağlık ve refahları için yeterli bir ortamda yaşama hakkını korumak için devlet-STK ilişkilerinin geliştirilmesinin önemini kabul etmektedir.²⁶⁹

Çevre hukukunun geliştirilmesinde ilk öneme sahip olan şey, insan hakları ve çevre arasındaki geçiştir. İnsan hakları hukukunun temel amacı, devletlerin insan haklarının devlet dışı aktörler tarafından ihlal edilmemesini sağlamak için gerekli özeni gösterme yükümlülüğü de dahil olmak üzere, bireyleri devlet görevlileri tarafından yetkinin kötüye kullanılmasından korumaktır. Bu amaçla, uluslararası çevre hukuku, etkili çevre korumasını sağlamak için gerekli ve önemli görülen insan hakları garantilerini içerir. Bu, çevre STK'larının varlığına ve faaliyetlerine izin veren örgütlenme özgürlüğü gibi usule ilişkin hakları ve insan sağlığı ve refahı ile ilgili olması gerekmeyen, doğanın korunması için kullanılabilir, çevreye yönelik potansiyel tehditlerle ilgili bilgilere erişim haklarını vurgular.²⁷⁰

1972'deki Stockholm İnsan Çevresi Konferansı'nda, devletler çevreye ilişkin asli bir hak için destek gösterecek kadar ön plana çıkmamışlar, bunun yerine insan hakları ve çevre koruma arasında bağlantı kurmuşlardır. Bunu takip eden on yıl boyunca aktivistler, etkili çevresel koruma için bir ön koşul olarak görülebilecek insan haklarına, yani çevresel bilgiye ilişkin usul hakları, karar alma sürecine halkın katılımı ve çevreye zarar verilmesi durumunda çözüm yollarına odaklanmışlardır.²⁷¹

²⁶⁸ Sözleşme, Avrupa Topluluğu içindeki devletler için geçerlidir.

²⁶⁹ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters (opened for signature 25 June 1998, entered into force October 2001), Md.1,(Çevrimiçi),<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>, Ağustos 2020.

²⁷⁰ Kiss, Shelton, **a.g.e.**, s. 661.

²⁷¹ **A.e.**, s. 667.

Bunu BM Genel Kurulu 1990 tarihli 45/94 sayılı kararı ile hatırlatmış ve:²⁷²

1. Tüm bireylerin sağlıkları ve iyilikleri için yeterli bir çevrede yaşama hakkı olduğunu kabul etmesi;
2. Üye Devletlere ve çevresel sorunlarla ilgilenen hükümetler arası ve sivil toplum kuruluşlarına daha iyi ve daha sağlıklı bir çevre sağlamaya yönelik çabalarını artırma çağrısında bulunmuştur.;

1992 Rio Bildirgesi, uluslararası katılım hakkı olmasa da verimlilik açısından halkın rolünün önemini kabul etmektedir.²⁷³ Bildirge'de bulunan 10. ilkeye göre çevre sorunları en iyi, ilgili tüm vatandaşların ilgili düzeyde katılımıyla ele alınır. Ulusal düzeyde, her birey, tehlikeli maddeler ve kendi topluluklarındaki faaliyetler hakkında bilgi ve karar alma süreçlerine katılma fırsatı da dahil olmak üzere, kamu yetkilileri tarafından tutulan çevreyle ilgili bilgilere uygun erişime sahip olacaktır. Devletler, bilgiyi geniş çapta erişilebilir kılarak halkın bilinçlendirilmesini ve katılımını kolaylaştıracak ve destekleyecektir. Düzeltme ve çare dahil olmak üzere adli ve idari işlemlere etkili erişim sağlanacaktır.

Rio Konferansı, STK'ların katılımını destekleme yönünde önemli bir adım olmuştur. O zamandan bu yana, birçok konvansiyon, bu halk katılımı ilkesini çeşitli ölçüde dahil etmiştir.²⁷⁴ Aarhus Sözleşmesi, çevrenin belirli bir yönünü korumaya odaklanmasa da, çevre ile ilgili konularda kamu otoritesi ile genel halk arasındaki ilişkiyi vurguladığı için özel bir önem taşımaktadır.

Aarhus Sözleşmesinin 1. Maddesi şöyledir:

Mevcut ve gelecek nesillerin her birisinin kendi sağlığı ve refahı için yeterli bir çevrede yaşama hakkının korunmasına katkıda bulunmak amacıyla, her bir Taraf, bilgiye erişim haklarını ve karara halkın katılımını garanti edecektir.

Aarhus Sözleşmesi kapsamında katılım, yalnızca doğrudan etkilenen halkı değil, aynı zamanda çıkarı olan halkı da kapsar. Ayrıca, "çevrenin korunmasını destekleyen

²⁷² Need to Ensure a Healthy Environment for the Well-Being of Individuals GA Res 45/94, A/RES/45/94 (1990).

²⁷³ Kiss and Shelton, **a.g.e.**, s. 668.

²⁷⁴ Lindblom, **a.g.e.**, s. 161

ve ulusal hukuk kapsamındaki herhangi bir gerekliliği karşılayan sivil toplum kuruluşlarının menfaati olduğu da kabul edilecektir.”²⁷⁵ Sözleşmen’in 6. maddesi, herhangi bir çevresel karar verme prosedürü hakkında bilgi alma ve sunma haklarını kapsamaktadır. 9. madde ise, herhangi bir çevresel karara itiraz etmek için adli prosedürlere erişime izin vermektedir.

Sözleşme’nin uygulanmasına ilişkin rehber, Sözleşmenin amacının demokratik bir bağlamda kamu ve kamu yetkilileri arasındaki etkileşimler ve uluslararası anlaşmaların müzakerelerine ve uygulanmasına halkın katılımı için yeni bir süreç oluşturmak olduğunu ifade etmiştir.

Aarhus Sözleşmesi kendisini, bilgi erişimi, halkın katılımı ve adalet erişimi, halihazırda STK katılımını içeren “Avrupa için çevre” sürecini genişletme ve onaylama konusunda kamu taraflarına kamuoyuna doğrudan yükümlülükler koyma olarak tanımlamaktadır. Sözleşme, uluslararası düzeyde uyum prosedürleri ve halkın katılımını sağlamaktadır. 10. Madde, taraf devletlerin üçte biri ve fazlasının itiraz etmemesi koşuluyla STK'ların gözlemci olarak katılma hakkına sahip oldukları bir taraflar toplantısı aracılığıyla bir inceleme prosedürü oluşturmaktadır.²⁷⁶ İlgili düzenleme şu şekildedir:

Bu Sözleşme'nin ilgili olduğu alanlarda nitelikli olan ve Avrupa Ekonomik Komisyonu Yönetici Sekreterine tarafların bir toplantısında temsil edilme isteğini bildiren herhangi bir sivil toplum kuruluşu, Tarafların en az üçte biri itiraz etmedikçe gözlemci olarak katılma hakkına sahip olacaktır.

Aarhus Sözleşmesi'nin 15. maddesi uyarınca tarafların toplantısının isteğe bağlı yarı yargı uyum inceleme sürecini oluşturması gerekmektedir:

²⁷⁵ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters (opened for signature 25 June 1998, entered into force October (2001) , Md .2.5 , (Çevrimiçi), <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>, 11 Ağustos 2020.

²⁷⁶ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters (opened for signature 25 June 1998, entered into force October 2001 Md.10, (Çevrimiçi), <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>, 11 Ağustos 2020.

Taraflar Toplantısı, uzlaşma temelinde, bu Sözleşmenin hükümlerine uygunluğu incelemek için çatışmacı olmayan ve adli olmayan ve danışma niteliğinde isteğe bağlı düzenlemeler oluşturur. Bu düzenlemeler halkın uygun katılımını sağlayacaktır ve bu Sözleşme ile ilgili konularda halkın üyelerinden gelen iletişimlerini dikkate alma seçeneğini ortaya çıkacaktır.

Bu madde kapsamında, STK'ların devletin Sözleşmeye uyumu konusunda bildirimde bulunabileceği bir uyum komitesi oluşturulmuştur. Komite bir bildirim aldığı anda, konuyla ilgili bağımsız olarak araştırma yapıp ve tavsiyelerde bulunabilmektedir. Öneriler, tarafların bir sonraki toplantısına veya acele edilmesi gerekiyorsa ilgili taraf devlete sunulur. Taraflar toplantısı, tavsiyelerde bulunabilir, beyanlar, tavsiyeler, uyarılar sağlayabilir, ihlal eden tarafın Sözleşme kapsamında sahip olabileceği özel ayrıcalıkları kaldırabilir veya uygun olabilecek diğer çatışmaya dayalı olmayan, adli olmayan ve istişari tedbirleri alabilir.²⁷⁷

C.Ottawa Sözleşmesi

1992'de bir grup STK, anti-personel mayınlarının artan insani sorununa yanıt olarak Uluslararası Kara Mayınlarının Yasaklanması Kampanyasını (ICBL) kurmuştur.

Kısa bir süre içinde grup, kara mayınlarının tamamen yasaklanması konusunda bir sözleşme imzalamak için devletlere lobicilik faaliyeti yapmayı başarmış ve çabalarından dolayı 1998'de Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür.

Ottawa Süreci olarak bilinen kampanyada, ICBL'nin kampanyası dünya çapında kara mayınlarının tamamen yasaklanmasını sağlama hedeflerine ulaşmak için üç aşamada ilerlemiştir.²⁷⁸ İlk aşama, konular hakkında farkındalık yaratmayı içermiştir. ICBL'nin kurulduğu sırada halkın mayınlar konusunda net bir inancı veya görüşü

²⁷⁷ *Decision I/7, Review of Compliance ECE/MS.PP/2/Add.8, 2 April 2004 (Report of the First Meeting of the Parties of the Convention on Access to Information, Public Participation in Decisionmaking and Access to Justice in Environmental Matters, Addendum, (Çevrimiçi), <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/mop1/ece.ms.s.2.add.8.e.pdf>, 11 Ağustos 2020.*

²⁷⁸ Maxwell A Cameron "Democratization of Foreign Policy: The Ottawa Process as a Model" Ed.by Maxwell A Cameron, Robert J Lawson and Brian W Tomlin, **To Walk Without Fear: the Global Movement to Ban Landmines**, Toronto, Oxford University Press, 1998, s. 428.

yoktu. Bunu ICBL, benzer durumdaki ülkelerle işbirliği içinde, Birleşmiş Milletler Aşırı Derecede Yaralayan ve Ayrım Gözetmeyen Etkileri Bulunan Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlanması Sözleşmesi (CCW) kapsamında resmi inceleme sürecine dahil ederek izlemiştir. CCW inceleme sürecinin ICBL hedeflerine ulaşamamasının ardından, Kanada hükümeti ile STK'lar arasında eşi görülmemiş bir ortaklık içeren üçüncü bir aşama başlamıştır.²⁷⁹

Kara mayınlarıyla ilgili sorunlar artık iyi duyurulmaktadır. Kara mayınları, birisi onları kaldırmazsa veya onlara basmazsa, düşmanlıkların sona ermesinden uzun süre sonra da buldukları yerde tehlike yaratmaktadır. 1996'da ICRC kara mayınlarının her ay 2.000 kişiyi mağdur ettiğini ve son 50 yılda “nükleer ve kimyasal silahların toplamından daha fazla ölüm ve yaralanma” yaşandığını ifade etmiştir.²⁸⁰ 1994 yılında 65'in üzerinde ülkede 110 milyona kadar mayın olduğu tahmin edilmektedir. Afganistan, Angola, Kamboçya ve Irak en fazla mayın bulaşmış ülkelerin arasında yer almıştır.²⁸¹ Mayın temizleme çabaları ile 1990'ların ortalarında yıllık tahmini 100.000 kara mayını temizlenmiştir. Bu hızda, halihazırda mevcut olanların temizlenmesi tahmini olarak 1.100 yıl alacaktır ancak ICRC kaldırılan mayınların 100.000 civarında olduğunu ifade etse de 2 milyon mayın da yeni döşenmiştir.²⁸² Sorunun bir kısmı, kara mayınlarının insanları öldürmek ve sakatlamakla kalmayıp değerli çiftlik arazisine, suya, yakacak oduna, pazarlara ve hizmetlere erişimi engellemesidir. Ayrıca insani yardım ve askerlerin terhis edilmesini de durdurabilmektedir. Mayınlandığı bilinen alanlar, insan yerleşimi ve gelişimi için sonsuza dek ideal bir yer olmaktan çıkabilmektedir.²⁸³

Uluslararası hukuk kapsamında kara mayını gibi bir silahın kullanımını düzenleme fikri temelsiz kalmamıştır. 19.yüzyılın sonlarında, savaş kuralları antlaşmalarda kodlanmaya başladıkça, gereksiz acılara neden olan bazı silahların

²⁷⁹ Cameron, **a.g.e.**, s. 430.

²⁸⁰ International Committee of the Red Cross Anti-Personnel Landmines – Friend or Foe? A Study of the Military Use and Effectiveness of Anti-Personnel Mines (ICRC, Geneva, 1996), https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0654.pdf, (Çevrimiçi), 11 Ağustos 2020. s. 9.

²⁸¹ Alessandro Loretto “Landmines: Dragon's Teeth” (1995) 48(5) World Health, s. 14.

²⁸² International Committee of the Red Cross “Landmines Must be Stopped” (Pamphlet, 1997).

²⁸³ Loretto, **a.g.e.**, s. 14.

kullanımı kontrol altına alınmıştır. 1868'de Rusya Çarı, Saint Petersburg'da patlayan mermilerin kullanılmasını yasaklayan uluslararası bir konferans düzenlemiştir. 1899'da Lahey'in ilk barış konferansında dom dom kurşunlarını yasaklayan bir bildirme kabul edilmiştir.”²⁸⁴

Kara mayınları ilk önce, ayırım gözetmeksizin kullanılmasını yasaklayan CCW II Protokolü'nde düzenlenmiştir. Bu Sözleşme, 1950'ler, 60'lar ve 70'ler boyunca ICRC'nin 1949 Cenevre Sözleşmelerinde sivillere sağlanan korumaları geliştirme çabalarından kaynaklanmıştır. Özellikle, ICRC tarafından 1974 ve 1976'da düzenlenen konferanslara dayalı olarak yayınlanan bir rapor daha sonra kara mayınları üzerindeki CCW kısıtlamalarını benimseyen 1979 - 1980 BM konferansı için bir temel teşkil etmiştir.²⁸⁵

Kara mayınlarının kullanımını düzenlemeye yönelik bazı yollardan giderken, CCW birkaç ciddi boşluk bırakmıştır. Sözleşme, iç silahlı çatışmalar için geçerli olmamış, tespit edilemeyen mayınların kullanımını yasaklamamış, mayın temizliği için açık bir sorumluluk vermemiş ve uygulama, izleme ve uyum mekanizmalarını içermemiştir.²⁸⁶ 1993 yılında, yürürlüğe girmesinden on yıl sonra, büyük üreticiler ve mayın kullanıcıları Sözleşmeyi imzalamamaya devam etmişlerdir.²⁸⁷

Bu resmin içine ICBL dahil olmuştur. *Handicap International* Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ı BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Gali'den CCW'nin bir inceleme konferansı düzenlemesini istemeye ikna etmeyi başarmıştır.²⁸⁸ Akabinde, 16 Aralık 1993 tarihinde BM Genel Kurulu, inceleme konferansı için çağrıda bulunan 48/79 sayılı kararı kabul etmiş ve taraf devletlerin özellikle Kızılhaç Uluslararası Komitesi olmak üzere, ilgili sivil toplum kuruluşlarını davet edebileceklerini vurgulamıştır.²⁸⁹ 48/79 sayılı kararın önsözü “Uluslararası Kızılhaç

²⁸⁴ Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight (adopted 11 December 1868, entered into force 11 December 1868) (The Saint Petersburg Declaration), preamble.

²⁸⁵ Price, **a.g.e.**, s. 619.

²⁸⁶ Mekata, **a.g.e.**, s. 144.

²⁸⁷ Britain, Israel, Italy, the United States, Afghanistan, Angola, Bosnia, Cambodia and Mozambique.

²⁸⁸ Price, **a.g.e.**, s. 620 . citing Jody Williams, ICBL, interview by author, Ottawa, 3 November 1997;

²⁸⁹ Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects GA Res 48/79,

Komitesi'nin Sözleşme ve Protokollerin hazırlanmasında oynadığı rolü” de hatırlatmaktadır.

İnceleme konferansının ilk oturumu 1995 yılında Viyana'da yapılmıştır. ICRC, konferanstan önce 1993 ve 1994 yıllarında kara mayınları ve askeri uzmanlarla sempozyumlar düzenleyerek aktif bir rol oynamıştır. İnceleme konferansının ilk oturumunda, kara mayınlarının yüksek bir kamu profili almasını sağlayan 70'den fazla STK bulunmuştur. ICBL'nin genel oturuma hitap etmesi sağlanmış ve mayın kurbanlarını ve insani yardımları, insan haklarını ve dini örgütleri temsil eden 20'den fazla konuşmacı, anti-personel mayınların derhal yasaklanmasını istemiştir.²⁹⁰ ICRC, inceleme konferansı hazırlıklarına uzman gözlemci olarak katılabilmiş, uzmanlar grubu için çalışma belgesi olarak çalışma kağıtları ve raporlar hazırlamış ve genel kurul oturumlarında konuşmuştur.

STK temsilcileri ayrıca, devletler arası müzakereler sırasında STK faaliyetlerinin hem fırsatlarını hem de sınırlamalarını göstererek hazırlık toplantılarına devletlerin resmi delegasyonlarının bir parçasını olabilmişler ve konferans oturumlarını gözden geçirebilmişlerdir. Konferans üyeleri tartışmaları silahsızlanma ve dolayısıyla ulusal güvenlik meseleleri olarak gördükleri için STK'lar CCW gözden geçirme konferansına tam katılımdan dışlanmışlardır. Bununla birlikte, STK üyelerine Kanada ve Avustralya'nın resmi delegasyonlarına katılma fırsatı verilmiş ve devlet yetkilileri ile doğrudan tartışmalara, oturumlarda temsil edilmeye ve toplantılarda açıklamaların sunulmasına izin verilmiştir. Fakat bu, en az bir STK temsilcisinin ancak tartışmaların içeriğini medyaya ve diğer STK'lara açıklamayacağına dair bir bildiriye imzalaması ile mümkün olmuştur.²⁹¹

CCW inceleme sürecinin ilk oturumu bir antlaşma ile sonuçlanmamış, sadece Ocak 1996'da Cenevre'deki sınırlı teknik konuları tartışmak ve Mayıs 1996'da yeniden toplanmak için bir anlaşma yapılmasıyla tamamlanmıştır. CCW inceleme sürecinin Mayıs 1996'daki son oturumu, Protokol II'nin iç çatışmalara ve uzaktan devre dışı bırakılmayan eski tarz mayınlara uygulanacak şekilde revize edilmesiyle

A/Res/48/79 (1993), s. 7

²⁹⁰ Mekata, **a.g.e.**, s. 155.

²⁹¹ Price, **a.g.e.**, s. 624.

sonuçlanmıştır. Bu, ICBL'nin aradığı toplam yasağın çok altında kalmıştır.²⁹² ICBL üyeleri, delegelerin mayın serbest bölgeleri oluşturmak için ikili ve çok taraflı işbirliğine girmelerini ve kalkınma yardımı talep eden gelişmekte olan ülkelerden yasak talep etmek için Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu tarafından geliştirilen iyi yönetim kriterlerini kullanmalarını önermiştir.

Bu toplantının bir sonucu olarak Kanada, Ottawa süreci olarak bilinen süreçte 2 - 3 Ekim 1996 tarihlerinde Ottawa'da Anti-Personel Mayınlarının Küresel Yasağına Doğru Uluslararası Strateji Konferansı'na ev sahipliği yapmaya karar vermiştir. Başlangıçta fikir, devletlerin ve STK'ların eşit söz hakkına sahip olarak tartışmalara dahil olması yönünde olmuştur ancak bu, birçok devletin ciddi çekinceleriyle karşılaşmıştır. Bunun yerine, STK'ların gözlemci olarak açık oturumlara katılmalarına izin verilerek kapalı ve açık oturumların bir karışımı yapılmıştır.²⁹³ Devletler, ancak konferans öncesinde dağıtılan bir eylem planının metnini kabul etmeleri halinde katılmaya davet edildiler. Delegelerin çoğu, nihai bir yasağa verdikleri desteği yinelemişleridir ancak Kanada, Aralık 1997'de Ottawa'da düzenlenecek bir anlaşma imzalama konferansını son gününde duyurarak bunu bir adım öteye taşımıştır. Kanada Dışişleri Bakanı Lloyd Axworthy, “ İvme var, siyasi taahhüt var ve en önemlisi, dünya halkları yapmaya çalıştığımızı destekliyor. Buradaki zorluk, aynı zamanda, dünyanın dört bir yanındaki hükümetlerin bizimle çalışmaya hazır olmalarını sağlamak için uluslararası bir kampanya da var. Bir antlaşma geliştirilir ve gelecek yıl imzalanır.” ifadelerini kullanmıştır. Axworthy'un duyurusundan sonra, STK'lar onu ayakta alkışlayarak Kanada'nın girişimine desteklerini pekiştirmişlerdir.²⁹⁴

Kanada'nın girişimi, bir anlaşmayı imzalamak için açık bir son tarih belirlediği, CCW inceleme sürecinin yerleşik forumu dışında anlaşma müzakereleri yapılmasını önerdiği ve Kanada'nın adına uluslararası toplumda bilinmeyen STK'larla çalışmaya istekli olduğunu göstermesi nedeniyle olağandışı olmuştur. Axworthy, bir anlaşma imzalama konferansı düzenleme duyurusunu yapmadan önce diğer hükümetleri

²⁹² Mekata, **a.g.e.**, s. 155-161.

²⁹³ Cameron, **a.g.e.**, s. 437.

²⁹⁴ Mekata, **a.g.e.**, s. 161.

önceden uyardırmamış, taahhüdünü engellemek için olumsuz bir yanıt istememiştir. Axworthy bunun yerine ICBL'nin güçlü desteğine güvenmiştir.

Avusturya hükümeti, Ottawa'da düzenlenen Uluslararası Strateji Konferansı'nda yayınlanan taslağa dayanarak bir antlaşma metni hazırlama görevine atanmıştır.²⁹⁵ Taslak metin için destek oluşturmak ve sonuçlandırmak üzere bir sonraki yıl Viyana, Bonn, Brüksel ve Oslo'da hükümetler arası toplantılar yapılmıştır. Avusturya hükümeti ICRC ve ICBL dahil devletleri, Birleşmiş Milletleri ve STK'ları Viyana'daki ilk hükümet toplantısına davet ederek ICBL'nin doğrudan müzakerelere katılmasına izin vermiştir.

Oslo'da ICBL, müdahale etmesine ve yorum yapmasına izin veren ancak oy kullanmasına izin vermeyen resmi bir gözlemci olarak dahil edilmiştir. Bu da ICBL'nin görüşmelerden haberdar olmasını ve heyetlere baskı yapmasını sağlamıştır. Oslo'daki süreç 1 Eylül 1997'den itibaren üç hafta sürmüş ve standart BM Genel Kurulu kurallarını izlemiştir. Oslo'daki son gün, Anti-Personel Mayınlarının Kullanımının, Stoklanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve İmha Edilmesine İlişkin Sözleşme (CBL) oy birliği ile kabul edilmiştir. Sözleşmeyi 4 Aralık 1997'de Ottawa'da 122 devlet imzalamış ve 23 Eylül 1998'de Burkina Faso tarafından tevdi edilen 40. onay belgesiyle CBL, tarihin en hızlı şekilde yürürlük kazanan sözleşmesi olarak 1 Mart 1999'da yürürlüğe girmiştir.²⁹⁶ CBL'nin önsözü ICRC, ICBL ve diğer STK'ların gelişiminde oynadıkları önemi vurgulayarak şunları vurgulamaktadır:

İnsanlığın ilkelerini ilerletmede kamu vicdanının rolü personel karşıtı mayınların tamamen yasaklanması çağırısı ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi, Uluslararası Kara Mayınlarının Yasaklanması Kampanyası ve dünyadaki diğer birçok sivil toplum örgütü tarafından yürütölen çabaların tanınmasıyla kanıtlanmıştır.

ICBL'nin başarısı öncelikle toplumun konuyla ilgili farkındalığını harekete geçirerek, sorunları tanımlayarak, süreci demokratikleştirerek ve baskı uygulayarak devlet desteğini başarıyla yürürlüğe sokarak gelmiştir. Bazıları Ottawa sürecinin

²⁹⁵ A.e., s. 159.

²⁹⁶ Mekata, a.g.e., s. 165-166.

Kanada'nın STK'larca rehin alınmasından kaynaklandığını öne sürmektedir ancak sürecin başarısı yine de devletlerarasında, özellikle ABD ve yasaklı devletler arasındaki anlaşmaya ve anlaşmanın devletler tarafından imzalanmasına neden olmuştur.²⁹⁷ Daha güçlü devletlere, özellikle de Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerine karşı, benzer düşünen devletlere desteği bir araya getirerek, konuya uluslararası düzeyde ivme kazandırmaktan STK'ların sorumlu olduğunu söylemek daha doğru olur. CBL'nin imzalanmasının ardından, ICBL'nin rolü, kısmen düzenli ülke raporları göndererek anlaşma uyumluluğunun ve benimsenmesinin izlenmesinden birine dönüşmüştür. ICBL giderek küreselleşerek yerli sivil toplumun tam olarak gelişmediği ve uluslararası ağların dışında kaldığı birçok ülkeye yayılmıştır. Olgun iç sivil toplumun olmaması, STK'ların küresel gündemde oynayabilecekleri rolü sınırlamakta ve yerel ve küresel sivil toplum ağları arasındaki sınır ötesi işbirliğinin neden bu kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.²⁹⁸ Lloyd Axworthy'e göre "STK'lar artık bu süreçte basit danışma veya savunuculuk görevlerine atanamaz. Bunlar artık alınan kararların bir parçasıdır. STK'lar, hükümetlerin halka dayandığını ve halkın umutlarına, taleplerine ve ideallerine cevap vermeleri gerektiğini söyleyen bir ses oldular."²⁹⁹

D.Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü

Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünün 17 Temmuz 1998'de kabul edilmesi, uluslararası hukukta önemli bir gelişmeyi temsil etmiştir. Roma Konferansı, 200'den fazla STK'yı konferansa katılmak için davet etmiştir. Bu genel olarak STK'ların bu süreçte önemli bir rol oynadıklarını göstermiştir.³⁰⁰

Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC) fikri 19. yüzyıldan beri gündemde olmuştur. Bir ICC'nin Oluşturulmasına İlişkin Sözleşme kabul edilmiş, ancak bunun yürürlüğe girmesi için gerekli onaylar alınamamıştır. Birleşmiş Milletler konuyu ele alarak projeyi 1947'de Uluslararası Hukuk Komisyonu'na (ILC) vermiştir.³⁰¹ Soğuk Savaş siyaseti 1990'lara kadar herhangi bir ilerlemeyi engellemiştir. Devam eden süreçte

²⁹⁷ Cameron, **a.g.e.**, s. 438.

²⁹⁸ Mekata, **a.g.e.**, s. 167.

²⁹⁹ Cameron, **a.g.e.**, s. 444.

³⁰⁰ Lindblom, **a.g.e.**, s. 464.

³⁰¹ Boyle and Chinkin, **a.g.e.**, s. 71.

konu büyük uyuşturucu kaçakçıları üzerinde yargı yetkisine sahip bir ICC çağırılması, 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra bir savaş suçları mahkemesinin bulunmaması ve Eski Yugoslavya (ICTY) ve Ruanda (ICTR) Uluslararası Ceza Mahkemelerinin oluşumu için bazı Karayip ülkeleri tarafından yenilenmiştir.³⁰² Uluslararası Hukukçular Komisyonu 1993 yılında Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda mahkemeyi savunmuştur.³⁰³ Daha sonra 1994 yılında, ILC BM Genel Kurulu'na bir kanun taslağı sunmuştur. Tüzük üzerindeki çalışmalar, Roma Konferansı'ndaki nihai müzakerelere geçmeden önce, bir ad hoc(özel) komite ve ardından BM Genel Kurulu tarafından kurulan bir hazırlık komitesi aracılığıyla devam etmiştir.³⁰⁴

Bu süre zarfında, benzer düşünen STK'lar Dünya Federalist Hareketinin (WFM) önerisinde bir koalisyon kurmuştur. Bu 1994 yılında Uluslararası Af Örgütü, Küresel Eylem Parlamenteleri, İnsan Hakları Avukatları Komitesi ve Nükleer Politika Avukatları da dahil olmak üzere, çevre ve silahsızlanma konularında, özellikle de Kara Mayınlarının Yasaklanması için Uluslararası Kampanyada çalışan diğer STK koalisyonlarının başarısından ilham alan küçük bir STK toplantısı ile başlamıştır. Şubat 1995'te koalisyon WFM'nin geçici komisyon olduğu yaklaşık 30 STK tarafından resmen kurulmuştur. Kritik olabilecek üç endişe, koalisyonu bir araya getirmiştir. Birincisi, STK'lar, siyasi güçlerini ve uzmanlıklarını bir araya getirmeden bir mahkeme kurulmasının mümkün olamayacağına inanıyorlardı. İkincisi, mahkemenin kurulması hızlı bir şekilde teknik nitelik kazanacak ve her iş alanına katkıda bulunmak tek başına bir STK'nın ötesinde olacaktır. Son olarak, eğer mahkeme güçlü ve bağımsız olursa, birçok devletin bütüncül olarak dahil edilmesi gerekecektir. Bu nedenle, birçok devletle çalışma ilişkisi sürdürmek, herhangi bir STK'nın kapasitesinin ötesindeydi³⁰⁵.

STK'ların ilk kaygılarına rağmen, geçici komisyon başarılı olmuştur. Geçici komitenin amacı, devletlerin ICC için olası bir tüzük ile ilgili önemli müzakerelere girmesi değil, fikre aşına ve kilit meseleler arasında benzerlikler bularak resmi bir

³⁰² Pace and Schense, **a.g.e.**, s. 108 – 109.

³⁰³ Lindblom, **a.g.e.**, s. 464.

³⁰⁴ Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court A/Conf.183/2 (1998) s. 2 – 15.

³⁰⁵ Pace, Schense, **a.g.e.**, s. 110 – 111.

müzakere sürecinin uygulanabilirliğini oluşturmak olmuştur. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerine karşı, küçük bir destekleyici grup müzakereleri başarıyla ilerletmeyi başarmıştır. STK koalisyonu, STK-hükümet istişareleri düzenleyerek ve STK'lar ve hükümetler arasında uzman diyalog yürüterek süreci desteklemiştir. Koalisyon ayrıca farkındalığı artırmak, sivil toplum ağları oluşturmak ve ICC ile ilgili bilgileri belgelemek ve dağıtmak için ulusal ve bölgesel düzeylere ulaşmıştır.

Hazırlık komitesi BM Genel Kurulu kurallarına uymakla birlikte, sadece akredite STK'lara herhangi bir giriş yapmadan işlemleri izleme olanağını tanımıştır.³⁰⁶ Bununla birlikte, koalisyon üyelerinin büyümesini yansıtan hazırlık komitesi oturumlarına artan sayıda STK katılmıştır. İlk oturuma 46 STK, ikinciye 76 STK, üçüncüye 106 STK, dördüncüye 175 STK ve beşinci seansa 300'den fazla STK dahil olmuştur. Roma Konferansı'nın başlangıcında, koalisyonun üyeliği 800'den fazla örgüte ulaşmıştır ve 236'sı konferansa katılmak üzere resmen tanınmıştır.³⁰⁷ Hazırlık komitesinin sonraki toplantıları, STK'ların genel oturumlara ve çalışma grubu toplantılarına katılmasına izin veriyse de STK'ları grup toplantıları taslaklarının hazırlanmasının dışında tutmuştur. En büyük ve en tanınmış STK'lar da Syracuse'da düzenlenen oturumlar arası toplantılara davet edilmişlerdir. Burada STK'lar neredeyse devlet temsilcileriyle eşit düzeyde katılma, materyal dağıtma ve tartışma imkanı elde etmişlerdir.³⁰⁸

Hazırlık süreci, iş yükünün artmasıyla hızla teknik hale gelmiştir. İkinci oturumdan itibaren komite, aynı anda faaliyet gösteren çalışma gruplarına ayrılmıştır.

ICC'nin evrenselliğine hitap etme ihtiyacı, mahkemenin kuzey devletleri ve uluslararası STK'ların bir projesi olarak algılanmasını ortadan kaldırmak için, özellikle güneyden diğer devletleri sürece çekmiştir.³⁰⁹ 120'den fazla devlet delegasyonu başından beri sürece dahil olmuştur. Koalisyon, özet raporların sunulmasına rağmen katılımı destekleyerek ve başkentlerdeki hükümetlerle doğrudan diyalog kurarak evrensel katılım ihtiyacını ele almıştır. STK'lar, hazırlık komitesinin

³⁰⁶ Lindblom, **a.g.e.**, s. 467. Gözlemci statüsündeki ICRC, bu kuralın bir istisnasıydı ve hazırlık sürecine katılabildi.

³⁰⁷ Pace and Schense, **a.g.e.**, s. 115.

³⁰⁸ Lindblom, **a.g.e.**, s. 468.

³⁰⁹ Pace and Schense, **a.g.e.**, s. 116, 121.

her oturumu için, düzenli bir haber bülteni de dahil olmak üzere, taslağın uzman analizini sağlamışlardır. Bu, tüm delegasyonlar için, özellikle de delegelerin seçmek zorunda olduğu konuları ve seçenekleri kısaca ortaya koyarak, hazırlık komitesinin çalışmasının tüm yönlerini kapsayacak yeterli üyeye sahip olmayan küçük delegasyonlar için faydalı olmuştur.³¹⁰

STK'lar da bazı delegasyonların ayrılmaz bir parçası olmuş, katılmaya davet edilmiş veya BM ile işbirliği içinde bazı delegasyonların katılımını düzenlemeye ve finanse etmeye yardımcı olmuştur. Aynı anda çalışan çok sayıda katılımcı ve çalışma grubu göz önüne alındığında, bazı küçük devlet delegasyonları seslerinin dışlandığını hissetmişlerdi. Koalisyon üyeleri, karşılıklı yarar sağlayan bu heyetlerle düzenli olarak görüşebilmişlerdir. Koalisyon hazırlık davaları hakkında daha nüanslı bir görüş kazanma ve heyet görüşlerini dikkate alma imkanına sahip olmuştur.³¹¹

Koalisyon, ortak stratejiler ve teklifler belirleyerek, uyumlu bir taslak ortaya koymak için benzer düşünen devletler grubuyla yakın işbirliği içinde çalışmıştır. Koalisyon ayrıca BM Sekreterliği, özellikle Hukuk İşleri Dairesi ve hazırlık komitesi bürosu ile yakın bir iş ilişkisi geliştirebilmiştir. Birkaç delegasyon, ikinci hazırlık oturumunda STK'ların BM Genel Kuruluna veya yan kuruluşlarına erişimi olmadığını ve hazırlık komitesine erişimi olmaması gerektiğini savunarak STK'ların varlığına itiraz etmiştir. Kapalı bir oturumda, BM Sekreteryası ve hazırlık komitesi bürosu STK'ların varlığını doğrulamaya, genel ve resmi çalışma grubu oturumlarına erişime izin vermeye ve toplantılardan önce ve sonra materyal dağıtma ve delegelerle görüşme hakkını tanımaya karar vermiştir.³¹² STK'lar bir bilgi kanalı olarak hareket edebilmişler ve sekreterlik ve büro ile karşılıklı güven tesis edebilmişlerdir.

Roma Konferansı 15 Haziran ve 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Koalisyonun görünürlüğü ve etkinliği, STK'ların diplomatik görüşmelere katılımı için yüksek bir standart oluşturmuştur. İsrail delegasyonunun başdanışmanı Alan Baker bu durumu, ‘‘Bütün uluslararası çalışma yıllarımda

³¹⁰ A.e., s. 117.

³¹¹ A.e., s. 122.

³¹² A.e., s. 120.

STK'ların bu kadar güçlü bir rol oynadığını hiç görmedim. Neredeyse her toplantıya katılmışlardı. Her şeyin içindeydiler.” şeklinde açıklamıştır.³¹³

Koalisyonun çalışmalarının yüzde doksanı, sorun odaklı savunuculuk yerine koalisyon üyeleri, BM ve hükümetlere hayati hizmetlerin sunulmasına odaklanmıştır. Koalisyon 18 resmi çalışma grubuna ve çok sayıda kayıt dışı ve geçici çalışma grubuna katılmak ve bunları kapsamak için 12 takıma ayrılmıştır. Bu ekipler, diğer STK'ların ve hükümetlerin katılmadığı toplantıları belgeleyebilmiş ve raporlayabilmiştir. Koalisyonun ana odak noktası uzman tavsiyesi ve raporlaması olmakla birlikte, koalisyon da mum yakan yürüyüşler gibi bazı savunuculuk faaliyetleri yürütmüş ve süreci tanıtmak için önemli bir rol oynamıştır.³¹⁴ Özünde, koalisyon konferansın en büyük heyeti olmuştur.

Roma Konferansı'ndaki çalışmalar her zaman sorunsuz ilerlememiştir. İlk iki hafta, pek çok sorun tartışmasız bir şekilde çözülmüşse de üçüncü hafta itibari ile savcının bağımsızlığı, Güvenlik Konseyi'nin rolü, mahkemenin yargı yetkisinin niteliği ve kapsamı ve temel suçların ayrıntıları gibi konularda süreç duraksamaya uğramıştır.³¹⁵ Kilitlenmenin üstesinden gelmek için seçenekleri daraltmak gerekmiştir. Bu, devletler ve koalisyonun bir uzlaşma pozisyonu bulmak için açık tartışmalarla lobicilik yapmasını içermiştir. Koalisyon ayrıca, konferansın ilerleyen aşamalarında büro tarafından yürütülen sanal oyları kaydeden bir dizi istatistiksel makale yayınlamıştır. Bu makaleler aynı zamanda önemli konular üzerinde anlaşma derinliği oluşturmuş ve çoğunluğa kolektif güçleri hakkında daha fazla farkındalık sağlamıştır. Ayrıca, Bütün Komite'nin konferansın son gününde makul bir başarı şansı olan bir final paketi sunması sağlanmıştır.³¹⁶

ICC'nin Roma Konferansı Tüzüğü'nün başarıyla kabul edilmesinden sonra koalisyon, Haziran 2000'e kadar büyümeye devam etmiştir. Tüzükte yer alan bazı tavizlere ve özellikle Mahkeme'nin yargı yetkisinin sınırları konusunda bir dereceye kadar memnuniyetsizliğe rağmen, koalisyon üyeleri bunun ileriye doğru önemli bir

³¹³ Pace and Schense, **a.g.e.**, s. 125.

³¹⁴ **A.e.**, s. 128-9.

³¹⁵ **A.e.**, s. 130

³¹⁶ **A.e.**, s. 133.

adım olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. Koalisyonun çalışmaları, ICC'nin uluslararası sistemdeki rolü hakkında farkındalığı artırmak, tüzüğün imzalanmasını, onaylanmasını ve yerel olarak uygulanmasını teşvik etmek ve hazırlık komisyonu tarafından yürütülen çalışmanın başarılı bir şekilde tamamlanmasını usul ve delil kuralları, suç unsurları ve diğer ek anlaşmalar ile desteklemek üzere faaliyetlere odaklanacak şekilde değiştirilmiştir. Koalisyon üyelerinin komisyona katılma hakları BM Genel Kurulu tarafından her yıl onaylanmıştır.³¹⁷

STK'ların Roma konferansındaki başarılı faaliyetleri sonrası dönemde de UNIDROIT Mobil Cihazlar Konvansiyonu, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Taraflar Konferansı Üçüncü Oturumu ve OECD Çok Taraflı Yatırım Anlaşması gibi çalışmalar da STK'ların devlet davranışı ve uluslararası hukukun gelişimi üzerindeki etkisinin diğer örnekleri olarak verilebilir.³¹⁸ Bir konunun tanımlanmasını ve kamuoyunun dikkatine sunulmasını içeren birçok görev hazırlık niteliğindedir ve bir konuyu kamuoyunun dikkatine sunmayı ve tanımlamayı içerir. Diğer görevler arasında, yoğun ve ayrıntılı arka plan araştırması, araştırmanın yaygınlaştırılması, olgu bulma ve raporlama, konunun yasal analizi, uluslararası kurumlara veya hükümetlere uluslararası hukukun konularına, hükümetlerden ve sahadaki uzmanlardan uluslararası eylemlere destek sağlanması ve halkın bilinçlendirilmesi ve bir kampanya için desteğin harekete geçirilmesi için uygun bir yaklaşım belirlemede yardımcı olma umuduyla politika belgeleri, metinler veya raporlar hazırlanması yer almaktadır.³¹⁹

Bir konu uluslararası gündemde olduğunda, STK'ların eylemleri, hükümet veya uluslararası sekretarya taslaklarını incelemeyi ve yorumlamayı, delegelere lobi yapmayı ve hükümet ve hazırlık toplantılarına ve konferanslarına katılmayı içeren

³¹⁷ A.e., s. 139-40; Establishment of an International Criminal Court GA Res 53/105, A/RES/53/105 (1998).

³¹⁸ Bkz: Boyle, Chinkin, a.g.e., s. 76-77. MAI, STK'ların anlaşma yapmayı engellediği bir örneği içermektedir. Antlaşma gizlice müzakere ediliyordu ve küreselleşme karşıtı ve çokuluslu şirket karşıtı STK'ların güçlü tepkisiyle sonuçlandı. STK'lar tarafından özellikle internet üzerinden yapılan küresel bir kampanya, işbirliği için fazla çatışmacı hale geldiği için müzakerelerin iptal edilmesiyle sonuçlanmıştır.

³¹⁹ A.e., s. 64.

uzun yıllar devam edebilir. İyi bilgilendirilmiş olmak hayati önem taşır. Diğer stratejiler, baskıyı sürdürmek için devlet tutumlarının medya aracılığıyla sürekli olarak yayınlanmasını ve devletlerin daha az sayıda aktörü barındırmasını ve ortak bir fikir sunmasını sağlamak için diğer STK'larla koalisyonlar kurmayı içerebilir.³²⁰

Devletler, bir STK'nın arkasında büyük bir siyasi irade olduğuna ikna olmaktan, belirli bir konuda STK'ların uzmanlığını veya alan deneyimini kabul etmeye kadar STK önerilerini çeşitli nedenlerle kabul edebilirler. Son olarak, bir STK tarafından yürütülen bir kampanya başarılı olduktan sonra, çalışma devletlerin onaylarının izlenmesi ve belirli bir uluslararası hukuk alanının uygulanmasıyla devam edebilir. Her süreç aktörler, ajandalar, zaman çizelgeleri ve sonuçları açısından farklı olacaktır. Yukarıdaki örnekler, STK'ların kayda değer bir etkiye sahip olduğu konuları vurgulasa da STK faaliyetlerinin kapsamını veya niteliğini maskeleyen resmi geçmişlerle STK'ların etkilerini belirlemek zor olacaktır³²¹.

III. Yargısal ve Yarı Yargısal Süreçlere Katılım

UAD'nin³²² Tüzüğü'nün 38 (1) (d) maddesi uyarınca, yetkili mahkemelerden alınan yargı kararları, uluslararası hukuk kurallarının belirlenmesi için yardımcı araçlardır. STK'lar bazen kendi adlarına veya başka bir kişi adına dava açarak veya ilgili taraf olarak, *amicus* brifingleri göndererek yargı kararlarının sonucunu etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu strateji, devlet davranışını izleme, genel hukuk veya devlet yükümlülükleri hakkında fikir geliştirme ve belirli konular hakkında farkındalık yaratma gibi STK rolünün bir parçası olarak ulusal, bölgesel ve uluslararası yargı organları önünde tartışmalı davalarda izlenmektedir.

Bazı uluslararası mahkemeler, mağdur şartı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi üçüncü şahıslara itibar verme konusunda kısıtlayıcı bir yaklaşım benimsemiş ve bu nedenle STK'ların doğrudan dava izleme fırsatlarını sınırlamıştır. Avrupa Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemesi, yalnızca tarafların maddi

³²⁰ A.e.

³²¹ A.e., s. 66.

³²² "Subject to the provisions of art 59, judicial decisions and the teachings of the most highly qualified publicists of the various nations, [shall be applied] as subsidiary means for the determination of rules of law."

menfaatlerinin olduğu durumlarda adli inceleme için dava açma izni vermektedir. *Greenpeace Council v The Commission* davasında,³²³ çevresel meselelerin geniş bir grup insanı etkilediği görülmesine rağmen, buna kısıtlayıcı bir uygulama yapılmıştır. Diğer mahkemeler ve yargıç kürsüleri, daha açık bir yaklaşım benimseyerek, insan hakları ve çevreyle ilgili kararlarda daha geniş kamu yararının söz sahibi olmasını sağlamışlardır. Hem Amerika Kıtası İnsan Hakları Mahkemesi hem de Afrika İnsan ve Halk Hakları Komisyonu, STK'ların mağdurla herhangi bir doğrudan bağlantısı olmaksızın şikayette bulunmasına izin vermektedir.

Amicus brifinglerini göndermek STK'lara özgü bir gelişme değildir. *Amicus curiae* veya "mahkemenin dostu" kavramı, Roma hukukunda ortaya çıkmıştır ve üçüncü şahıs müdahalecilere karşı sıkı kısıtlamaları dengelemek için 17. yüzyılda İngiliz ortak hukukuna dahil edilmiştir. Bunun aksine, medeni hukuk yetki alanlarındaki konum, özellikle çevre veya insan hakları meselelerini içeren davalarda geniş müdahale haklarına izin vermektedir.³²⁴ Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, *amicus curiae* brifinglerinin geleneksel işlevini "ister özel ister kamusal olsun, [tarafaların] kendi çıkarının ayrı ve farklı olduğunu iddia etmek" olarak tanımlamıştır.³²⁵ Mahkemelerin *amicus curiae* brifinglerini kabul etmelerinin pek çok faydası vardır: Birincisi, tarafların argümanlarında yer almayan tartışmalar ve yetki alıntıları da dahil olmak üzere, genellikle hukuk noktalarının ayrıntılı analizini tamamlar veya sağlarlar. İkincisi, hukukun bilimsel bir açıklaması olan ayrıntılı yasama veya hukuki tarih sağlayabilirler. *Amicus curiae*, partilerin siyasi baskı veya diğer taktiksel kaygılar nedeniyle yapamadıkları veya yapmak istemedikleri argümanları sunabilirler. Ayrıca bu, ana partilerin kasıtlı veya kasıtsız olarak ele alamadığı kararların daha geniş sonuçlarını sık sık tartışır. Son olarak, mahkemeler yeni ve karmaşık dava alanlarına doğru genişlerken yardımcı olurlar. Uzman bilgi ve

³²³ Case C/321-95 P Stichting Greenpeace Council (Greenpeace International) and Others v Commission of the European Communities [1998] ECR I-01651, (Çevrimiçi), <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=96D04B3E8721864F506C50DEB2C686CA?text=&docid=43515&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=14630618>, 15 Ağustos 2020.

³²⁴ Dinah Shelton, "The Participation of Nongovernmental Organizations in International Judicial Proceedings", *American Journal of International Law*, Vol. 88, No: 4, 1994, s. 16.

³²⁵ *United States v Barnett* 376 US 681 (1964) (Supreme Court, USA), (Çevrimiçi), <https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/376/681.html>, 15 Ağustos 2020, s. 738; Shelton, *a.g.e.*, s. 17.

uzmanlığını bir araya getirebilirler. Bu gibi durumlarda *amicus*, karmaşık konuları açıklamaya yardımcı olabilir ve belki de bir kararın daha geniş anlamlarını, tarafların özel çıkarlarının ötesinde ele alabilir.³²⁶

Yerel mahkemeler tarafından kabul edilen *amicus* brifinglerinin sayısı 1960 ve 1970'lerden bu yana önemli ölçüde artmıştır. 1980'lerde Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi çevre davalarının yüzde 86'sında *amicus* brifinglerine izin vermiştir.³²⁷ Bu katılım, usul kurallarının genellikle mahkemelere, davanın uygun bir şekilde belirlenmesine yardımcı olduğu kabul edilen başvuruları kabul etme yetkisi verdiği çoğu uluslararası yargı veya yarı-yargı organında yansıtılmaktadır. Muhtemelen Mahkeme'nin sadece devletler arası anlaşmazlıkları çözme rolü nedeniyle sadece UAD özellikle STK *amicus curiae* başvurularını kısıtlamaktadır.

Tüm uluslararası yargı ve yarı yargı organları bu teze dahil edilememiştir. Amerika Kıtası Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi'nin yanı sıra uluslararası tahkim organları ve Dünya Bankası Teftiş Paneli, Dünya Ticaret Örgütü ihtilaf çözüm prosedürü ve Kuzey Amerika Çevre İşbirliği Anlaşması kapsamında vatandaş beyan prosedürü gibi hükümetler arası organlar hariç tutulmuştur.³²⁸

A.Uluslararası Adalet Divanı

UAD'nın Tüzüğü'nün 34. maddesi “Mahkeme önündeki davalarda yalnızca devletlerin taraf olabileceğini” öngörmektedir. Tüzüğün 65. maddesi, Mahkeme'nin Birleşmiş Milletler Şartı tarafından böyle bir talepte bulunma yetkisine veya bu Sözleşmeye uygun olarak herhangi bir organın talebi üzerine herhangi bir yasal soru hakkında bir danışma görüşü vermesine izin vermektedir. BM Şartı'nın 96. maddesi şöyledir:

1. Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı'ndan herhangi bir hukuki soru hakkında danışmanlık vermesini isteyebilir.

³²⁶ Shelton, *a.g.e.*, s. 18.

³²⁷ *A.e.*, s. 18–19.

³²⁸ Lindblom, *a.g.e.*, s. 5.

2. Birleşmiş Milletler ve uzman kuruluşların, Genel Kurul tarafından her zaman yetkilendirilebilecek diğer organları, faaliyetleri kapsamında ortaya çıkan hukuki sorunlar hakkında Mahkeme'nin görüşlerini isteyebilir.

Açıkçası bu hüküm STK'ların UAD'dan tavsiye görüşü talep etmesine izin vermemektedir. Bununla birlikte, STK'lar perde arkasında, özellikle de UAD'nın Tehdidin Yasallığı veya Nükleer Silahların Kullanımı Konusunda fikri görüşünde aktif olmuştur. 1992'de nükleer silahların hukuki statüsü hakkında danışma görüşünü almak amacıyla üç STK tarafından Dünya Mahkemesi Projesi (WCP) başlatılmıştır.³²⁹ İlk girişim, DSÖ(WHO) aracılığıyla devletlerin konuyla ilgili bir danışma görüşü talep eden bir kararı kabul etmelerini sağlamak olmuştur. Karar, batı eyaletlerinden güçlü bir muhalefetle karşılaşmış ancak sonunda kabul edilmiştir.³³⁰ Ancak, bir danışma görüşmesi talebinin DSÖ'nün yetkisi dahilinde olmadığı düşünüldüğünde, UAD yargı yetkisini reddetmiştir.³³¹

DSÖ tarafından sunulan bir danışma görüşmesi talebinin Şart'ın 96. maddesinin 2. paragrafı uyarınca söz konusu örgütün faaliyetleri kapsamında ortaya çıkan bir soruyla ilgili olmadığı görüşüne varmış olan Mahkeme, mevcut davada yargı yetkisini belirlemede önemli bir koşulun bulunmadığını ve buna göre istenen görüşü veremeyeceğini tespit etmiştir.

WCP ayrıca, 1994 yılında UAD'nin konuyla ilgili bir danışma görüşü talep eden BM Genel Kurulu'nu da kullanmıştır. Yine talep BM Genel Kurulu'nda güçlü bir muhalefetle karşılanmış ancak 15 Aralık 1994'te kabul edilmiştir.³³²

UAD'nin nükleer silahlar hakkındaki danışma görüşünde üç hakim STK'ların faaliyetlerinden bahsetmiştir. Yargıç Oda, muhalif görüşünde, “Genel Kurul tarafından 1994 yılında yapılan görüş bildirme talebinin bazı STK'lar tarafından geliştirilen fikirlerden kaynaklandığı izlenimini” onaylamamıştır. Ona karşı görüşde,

³²⁹ The World Court Project: History and Consequences”, **Canadian Foreign Policy Journal**, Vol. 7, No: 1, 1999, s. 61.

³³⁰ Dewes and Green, **a.g.e.**, s. 66.

³³¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Advisory Opinion) [1996] ICJ Rep 226, (Çevrimiçi), <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>, 15 Ağustos 2020, s.84.

³³² Dewes and Green, **a.g.e.**, s. 68.

Hakim Guillaume benzer şekilde STK katılımının geçerliliğine ilişkin fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir.³³³

“Bu şekilde uygulanan baskının Mahkeme'nin müzakerelerini etkilemediğinden eminim, ancak bu gibi durumlarda görüş taleplerinin hala onları benimseyen Meclislerden geldiğinin kabul edilip edilemeyeceğini merak ettim. Bununla birlikte, hükümetler ve hükümetler arası kurumlar, bugün kitle iletişim araçlarının desteğiyle onları kuşatan güçlü baskı gruplarına direnmek için yeterli karar bağımsızlığına hala sahiptir. Mahkeme önünde ortaya çıkan hiçbir Devletin böyle bir itirazda bulunmadığını da not ediyorum. Bu şartlarda, Mahkemenin proprio motu olarak desteklemesi gerektiğine inanmadım.”

Daha olumlu olarak, muhalif görüşüne göre Yargıç Weeramantry “küresel çıkar dalgası”nın uluslararası kamu hukuku ilkelerinin gelişimi üzerinde önemli bir etki olduğunu belirtmiş ve uygulanacak hukukun, müsaade edilen savaş araçları ve yöntemleri ile ilgili olarak büyük ölçüde “insanlığın ilkelerine” ve “kamu vicdanının emirlerine” bağlı olduğunu ifade etmiştir.³³⁴

Yargıç Weeramantry'nin görüşüne göre, Birleşmiş Milletler yasası Birleşmiş Milletler halkının iradesinden gelir. Sonuç olarak, insanlığın vicdanı ve uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkeleri, her kararda önemli hususlar haline gelir. Weeramantry, görüşe ek olarak şunları belirtmiştir :

Ayrıca dünya çapında geniş bir kamuoyu üstünlüğü var. Nükleer silahlara karşı eğitilmiş toplumlardan, meslek gruplarından, dini mezheplerden, kadın örgütlerinden, siyasi partilerden, öğrenci federasyonlarından, sendikalardan, STK'lardan ve pratikte kamuoyunun ifade edildiği her gruptan güçlü protestolar gelmiştir.

Çoğunluğun görüşü STK'lara, WCP'ye veya daha geniş bir kamu topluluğuna atıfta bulunmamaktadır.³³⁵

³³³ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Advisory Opinion) [1996] ICJ Rep 226, **a.g.e.**, s. 335.

³³⁴ **A.e.**, s. 442.

³³⁵ **A.e.**, s. 226–267.

UAD'ye taraf olmayan katılım açısından Mahkeme'nin, STK'ların gayri resmi sunum yapmalarına izin veren olağandışı bir prosedürü vardır. Daimi Uluslararası Adalet Divanı (PCIJ), Mahkeme Kurallarınının 73. maddesi uyarınca çeşitli STK'ların danışma işlemlerine katılmasına izin vermiştir.³³⁶ Bu, sendikaların bu ayrıcalığın ana faydalanıcıları olduğu ILO kaynaklı iş hukuku davalarından ortaya çıkmıştır. Üçüncü yıllık raporunda PCIJ, çoğu STK olmakla birlikte, işçi haklarıyla ilgilenen, başvuruda bulunan şu 10 kuruluşu listelemiştir:³³⁷ Uluslararası Tarım Komisyonu, Uluslararası Sendikalar Federasyonu, ILO, Uluslararası Çalışanları Yasal Koruma Derneği, Uluslararası Tarım Sendikaları Konfederasyonu, Uluslararası Kara Federasyonu İşçiler, Uluslararası Tarım Enstitüsü, Uluslararası Toprak İşçileri Sendikaları Federasyonu, Uluslararası Endüstriyel İşverenler Örgütü ve Uluslararası Hıristiyan Ticaret Sendikaları Konfederasyonu.

Buna karşılık, UAD uluslararası örgütlerin davalarda yazılı veya sözlü beyanda bulunmalarına izin vermek için kısıtlayıcı bir yaklaşım benimsemiştir. Tartışmalı durumlarda, Tüzüğün 34. maddesi yalnızca “uluslararası kamu kuruluşlarının” sunum yapmasına izin vermektedir. 1950 tarihli Sığınma Hakkı davasında, Uluslararası İnsanın Hakları Birliği(International League for the Rights of Man) (ILRM) adlı bir STK, Divan'dan yazılı ve sözlü açıklamada bulunması için izin istemişse de,Adalet Divanı Yazı İşleri Müdürü, sözü edilen Birliğin (ILRM), Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 34. maddesi anlamında bir uluslararası kamu kuruluşu olmadığını bu nedenle *amicus* raporu veremeyeceğine karar vermiştir. 1950 tarihli Güney-Batı Afrika Danışma Görüşünde, ILRM dava ile ilgili olarak Divan'a bilgi sunmak istediğini söylemesi üzerine, Divan Yazı İşleri Müdürü, sadece hukuki çerçeve içerisinde görüş bildirmesini kabul etmekle birlikte, Divan'a sorulmayan hususlarda görüş bildirmemesini istemiştir. Yazı İşleri Müdürü, Divan Statüsünün 34. ve 66/4. maddelerinde geçen “uluslararası örgütler” ifadesini, STK'ları da içine

³³⁶73. Maddede, "Yazı İşleri Müdürü, Mahkeme üyelerine ve Milletler Cemiyeti Üyelerine, Birliğin Genel Sekreteri aracılığıyla ve aşağıda belirtilen Devletlere bir danışma görüşü talebini derhal bildirecektir. Sözleşme Eki. Bu tür bir talep, soruyla ilgili bilgi vermesi muhtemel olan tüm uluslararası kuruluşlara da verilecektir. ." PCIJ Rules of the Court 1926 (adopted 24 March 1922, PCIJ (Series D) No 1, s. 33.

³³⁷ Permanent Court of International Justice Third Annual Report of the PCIJ (PCIJ (Series E) No 3, 1927), s. 227.

alacak şekilde geniş yorumlamamıştır. Verilen izne karşın, Birlik, Divan'ın istediği sınırlar içerisinde kalarak zamanında cevap verememiştir.³³⁸

1970-71 yılında Güney Afrika'nın Namibya'daki Sürekli Varlığının Hukuksal Sonuçları adlı Danışma Görüşünde, ILRM, yeniden yargılama sürecine katılmak istemiştir. Güvenlik Konseyi, 276 nolu Tavsiye Kararı'nda ILRM'nin *amicus curiae* olarak davaya katılmasına izin vermeyerek, hukuki anlamda istemin meşruluğunu tartışmadan yapılan başvuruyu reddetmiştir.³³⁹

Mezkur kısıtlayıcı yaklaşım, UAD'nin önemli hukuk sorunlarına meşru menfaati olan STK'ları dışlayarak kendisini potansiyel bir bilgi kaynağı olarak reddettiği eleştirisine yol açmıştır.³⁴⁰ Bu durum, herhangi bir önyargı göstermeme, bütünlüğü koruma ya da sadece bilgi taşkınlarının açılmasını durdurma arzusundan doğmuş olabilir.³⁴¹ Her iki durumda da, bu kısıtlayıcı yaklaşım, diğer uluslararası ve bölgesel mahkemelere göre daha temkinli olduğunu göstermektedir.

STK'lar gayri resmi olarak bilgi sağlayabilmektedirler. 2004 yılında UAD, STK'ların Barış Sarayı'na yazılı açıklamalar bırakmalarına izin vermek için uygulama yönergelerini değiştirmiştir. Devletler, bu sunumların yeri hakkında bilgilendirilecek ve seçerlerse, herhangi bir kamuya açık bilgiye erişebilecekleri şekilde onlara erişebilecekler:

1. Uluslararası bir sivil toplum kuruluşunun danışma görüşünde yazılı bir beyan veya belgeyi kendi inisiyatifiyle sunması halinde, bu beyan veya belge dava dosyasının bir parçası olarak değerlendirilmez.
2. Bu tür beyanlar veya belgeler, kolayca ulaşılabilecek yayınlar olarak ele alınacaktır ve buna göre, devlet ve kamu kurumlarındaki yayınlar gibi yazılı ve sözlü ifadeler sunan hükümetler arası kuruluşlar tarafından atıfta bulunulabilir.

³³⁸ *Asylum Case (Colombia v. Peru)* [1950] ICJ Rep 266, s. 4-5.

³³⁹ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict (Request for an Advisory Opinion) Letter from the Registrar to Dr Barry D Levy, 28 March 1994, Shelton, **a.g.e.**, s. 624.

³⁴⁰ Chinkin, **a.g.e.**, s. 232.

³⁴¹ Letter from the Registrar to Professor Reisman, Legal Consequence for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South-West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) [1970] 2 ICJ Pleadings, (Çevrimiçi), <https://www.icj-cij.org/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf>, 19Ağustos 2020. s.638–639.

3. Yazılı bildirimler veya uluslararası bildirimler sivil toplum kuruluşları Barış Sarayı'nda belirlenen bir yere yerleştirilecek. Statü'nün 66. Maddesi kapsamında yazılı veya sözlü ifadeler sunan tüm devletler ve hükümetler arası kuruluşlar, uluslararası sivil toplum örgütleri tarafından sunulan beyan ve belgelere danışılabilceği yer hakkında bilgilendirilecektir³⁴².

Bu prosedür, UAD tarafından devletlerin ve STK'ların erişebileceği şekilde resmi olmayan gönderimlerin yapılmasına izin vermektedir. Ancak, STK'ların bu yazılı beyanları, yalnızca bir devletin veya IGO'nun ifade ettiği ölçüde bir dava dosyasının parçası haline gelecektir.

Bir STK'nın UAD önündeki yargılamalara katılmasının başka yolları da vardır. Örneğın, bir devlet STK'lar tarafından hazırlanan bir *amicus* raporu özeti hazırlayabilir. *Gabcikovo-Nagymaros*³⁴³ davasında, Macar Hükümeti, Uluslararası Adalet Divanına Uluslararası Nehir Ağı ve Ulusal Miras Enstitüsü tarafından hazırlanan *amicus* raporlarını sunmuştur.³⁴⁴ Gabikovo-Nagymaros davası devam ederken 20 Haziran 1995 tarihinde Adalet Divanı çevre ve insan hakları alanında faaliyet gösteren dokuz STK adına yapılan başvuruyu kabul etmiştir.³⁴⁵ Tuna nehri ekosisteminin korunmasını isteyenlerin görüşlerini almıştır.³⁴⁶ Divan'ın böyle bir başvuruyu ilk kez kabul etmesi, hükümetlerin sorumsuz davranışlarına karşılık çevrenin korunması için insanlık adına hareket etmek isteyenlere ümit vermiştir³⁴⁷.

B. Uluslararası Ceza Mahkemeleri

Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC) aşağıdaki durumlarda yargı yetkisini kullanabilir:³⁴⁸

³⁴² International Court of Justice Practice Directions 2009, Practice Direction XII, (Çevrimiçi), <https://www.icj-cij.org/en/practice-directions>, 19 Ağustos 2020.

³⁴³ *Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia) (Judgement)* [1997] ICJ Rep 7, s.2.

³⁴⁴ Lindblom, *a.g.e.*, s. 304.

³⁴⁵ Statute of the International Court of Justice (adopted 24 October 1945), (Çevrimiçi), <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20I/I-3.en.pdf>, 19 Ağustos 2020.

³⁴⁶ *Competence of the International Labour Organization to Regulate, Incidentally, the Personal Work of the Employer Advisory Opinion*, PCIJ series C No 13, 1926, s.10.

³⁴⁷ Lindblom, *a.g.e.*, s. 310.

³⁴⁸ *Rome Statute of the International Criminal Court* 2187 UNTS 90, A/Conf.183/9 (adopted by the

(a) 14. madde gereğince bir taraf devlet tarafından Mahkeme savcısına başvuru bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü durum;

(b) Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VII. bölümüne uygun olarak hareket eden BM Güvenlik Konseyi tarafından Mahkeme savcısına başvuru bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü durum;

(c) 15. maddeye uygun olarak bir suçun işlendiğine dair savcı tarafından soruşturma başlatılması.

15. maddenin ilk iki fıkrası ise şu şekilde kaleme alınmıştır:

1. Savcı, Mahkemenin yargı yetkisi alanına giren suçlarla ilgili bilgilere dayanarak kendiliğinden soruşturma açabilir.

2. Savcı, gelen bilginin ciddiliğini araştırır. Bu amaçla devletlerden, Birleşmiş Milletler organlarından, hükümetler arası veya hükümet dışı örgütlerden veya uygun gördüğü diğer güvenilir kaynaklardan ek bilgi isteyebilir ve Mahkemenin mukim olduğu yerde yazılı veya sözlü ifade alabilir.

Bu hükümler birlikte, STK'ların durumu Savcının dikkatine sunmasına ve bu durumun da davayı Mahkeme önüne getirmesine olanak tanır. Örneğin, Savcı şu anda Nijerya'daki durumla ilgili bir ön araştırma yapmaktadır ve burada Savcılık Bürosu, iddia edilen suçların ICC'nin konu alanına girip girmediğini analiz etmek için yerel ve uluslararası STK'larla bağlantı kurmaktadır.³⁴⁹ İddia edilen suçlar arasında Nijerya'nın Plateau Eyaleti olan Jos'ta Ocak 2010'da meydana gelen şiddet sırasında en az 326 kişinin hukuka aykırı olarak öldürülmesi yer almaktadır. Bu, başlangıçta Sosyo-Ekonomik Haklar ve Hesap Verebilirlik Projesi (SERAP) tarafından Savcının dikkatine sunulmuştur.³⁵⁰

United Nations Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court 17 July 1998, entered into force 1 July 2002), m. 13, (Çevrimiçi), https://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v1_e.pdf, 19 Ağustos 2020.

³⁴⁸ Lindblom, **a.g.e.**, s. 304.

³⁴⁹ Report of the International Criminal Court to the United Nations A/67/308 (2012), (Çevrimiçi), <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/A6DB9490-B891-44CF-A8FF85B2306B3ECA/285073/A67308EN.pdf>, 19 Ağustos 2020, s. 84.

³⁵⁰ Bkz., "Cases in Court" (2012) Socio Economic Rights and Accountability Project, (Çevrimiçi), <https://serap-nigeria.org/contact/>, 19 Ağustos 2020.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTR) kendi tüzüğünde benzer hükümlere sahiptir. ICTY Tüzüğü'nün 18. maddesi şöyledir:³⁵¹

Savcı, resmi olarak veya herhangi bir kaynaktan, özellikle Hükümetler, Birleşmiş Milletler organları, hükümetler arası ve sivil toplum örgütlerinden elde edilen bilgilere dayanarak soruşturma başlatabilir.

ICC Tüzüğü'nün 44 (4). maddesinde "Mahkeme, istisnai hallerde, Taraf Devletler, uluslararası kuruluşlar ve hükümet dışı kuruluşlar tarafından Mahkemeye maddi külfet yüklemeksizin Mahkemenin organlarından herhangi birinin görevine yardımcı olmak üzere sağlanabilecek personelden yararlanabilir." ifadelerine yer verilmiştir. *Amicus curiae* ve diğer başvuru türleri konusunda, ICC Usul ve Delil Kurallarının 103 (1) numaralı kuralında şunlar ifade edilmektedir:³⁵²

Yargılamaların herhangi bir aşamasında, bir Daire, davanın uygun bir şekilde tespit edilmesinin isteneceğini düşünürse, herhangi bir konuda yazılı olarak veya sözlü olarak herhangi bir görüş bildirmek üzere bir Devlete, kuruluşa veya kişiye uygun gördüğü halde izin verebilir veya davet edebilir.

ICC, o zamandan beri STK'lar tarafından hazırlanan birkaç *amicus curiae* brifingini kabul etmiştir. Temyiz Dairesi, "Amicus Curiae'nin, Usul ve Delil Kurallarının 103. Kuralına Göre Uluslararası Ceza Barosuna Sunulmasına İlişkin Öngörülen *Amicus Curiae* Dosyasına İzin Talebi" kararında, Uluslararası Ceza Barosunun başvuruda bulunabileceğine hükmetmiştir. Mahkeme, takdir yetkisine sahip olmakla birlikte, karar verirken şunları belirtmiştir:³⁵³

³⁵¹ Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (as amended by SC Res 1877, S/Res/1877 (2009)), 'Md. 18 (1).

³⁵² International Criminal Court Rules of Procedure and Evidence 2002, (Çevrimiçi), <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/pids/legal-texts/rulesprocedureevidenceeng.pdf>, (19 Ağustos 2020).

³⁵³ Situation in the Democratic Republic of Congo: The Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo, Decision on "Motion for Leave to File Proposed *Amicus Curiae* Submission of the International Criminal Bar Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence" ICC Appeals Chamber, ICC-01/04- 01/06-1289, 22 April 2008, (Çevrimiçi), http://www.worldcourts.com/icc/eng/decisions/2008.04.22_Prosecutor_v_Lubanga1.pdf, 19 Ağustos 2020.

Temyiz Dairesi, Uluslararası Ceza Barosunun temyiz izni verilen üçüncü konu hakkındaki görüşlerinin, davanın uygun şekilde karara bağlanmasında Temyiz Dairesine yardımcı olabileceğini düşünmektedir. Temyiz Dairesi, ne temyizcinin ne de Savcının Uluslararası Ceza Barosu tarafından yapılan itirazların reddedilmesine karşı çıkmadığını belirtir.

Bu, daha sonraki davalarda ICC'den önce takip edilmiştir. Örneğin, Cinsiyet Adaleti için STK Kadın Girişimleri'nin başvuruda bulunmasına izin verilmiştir, çünkü Mahkemenin sözleriyle önerilen *amicus curiae* brifingi, Daire'nin mevcut dava bağlamında yararlı bulabileceği hukuki bilgileri sağlama eğilimindedir.³⁵⁴

Aynı davada Uluslararası Af Örgütü'ne "Roma Statüsü'nün 28. maddesi uyarınca üstün sorumluluğun belirli yasal yönlerine ilişkin gözlemleri" hakkında bir sunum yapmasına izin verilmiştir.³⁵⁵ Başvuruyu kabul eden ICC Ön Dava Dairesi şunları belirtmiştir:

Tek Yargıç, Uluslararası Af Örgütü'nün sunmak için izin istediği önerilen brifingin Daire'nin yararlı bulabileceği hukuki konularla ilgili bilgileri sunma eğiliminde olduğunu düşünmektedir. Buna göre, talebin yerine getirilmesinin arzu edilir ve davanın uygun şekilde belirlenmesi için uygun olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte, Tek Yargıç, Kasıtlı Af Örgütü'nün, talebinde ana hatları verilen hukuki hususları sunması ve davanın belirli gerçeklerine herhangi bir gösterge veya bağlantı vermektен kaçınması gerektiğinin altını çizer.³⁵⁶

³⁵⁴ Situation in the Central African Republic in the case of The Prosecutor v Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on Request for Leave to Submit *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence ICC Pre-trial Chamber II, ICC-01/05-01/08-451, 17 July 2009, (Çevrimiçi), https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2009_02525.PDF, 19 Ağustos 2020.s.12.

³⁵⁵ Situation in the Central African Republic in the case of The Prosecutor v Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on Application for Leave to Submit *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence ICC Pre-Trial Chamber II, ICC-01/05-01/08-401, 9 April 2009 at [8] (Amnesty International's application can be found under Situation in the Central African Republic in the case of The Prosecutor v Jean-Pierre Bemba Gombo, Application for Leave to Submit *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence ICC Pre-Trial Chamber II, ICC-01/05-01/08-399, 6 April 2009.)

³⁵⁶ Situation in the Central African Republic in the case of The Prosecutor v Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on Application for Leave to Submit *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence ICC Pre-Trial Chamber II, ICC-01/05-01/08-401, 9 April 2009.

Hem ICTY hem de ICTR, *amicus curiae* gönderimlerine izin vermektedir. Her iki mahkemenin Usul ve Delil Kurallarının 74.'sü şu şekilde kaleme alınmıştır:

Bir Daire, davanın uygun bir şekilde belirlenmesinin arzu edilir olduğunu düşünürse, bir Devlete, kuruluşa veya kişiye kendisinden önce görünmesi için davet edebilir veya izin verebilir ve Daire tarafından belirtilen herhangi bir konuda görüş bildirebilir.

Hem ICTY (Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi) hem de ICTR (Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi), STK'lardan *amicus* brifinglerinin alınmasına izin vermiştir. İlk olarak, Tadić davasında ICTY, davanın Alman Mahkemesinden ICTY'ye ertelenmesi yönündeki önergede, savcıların tecavüzü suçlanabilir bir suç olarak ele almada başarısızlıkları konusunda ortak bir STK brifingi sunulmasına izin vermiştir. *Furundžija ve Blaskić* davalarında STK sunumlarına da izin verilmiştir.³⁵⁷ Genel olarak, ICTY'nin kararları sunulan brifinglerin özüne atıfta bulunmamaktadır ancak *Furundžija* davasında Mahkeme şunları gözlemlemiştir.³⁵⁸

Duruşma Odası, iki *amicus curiae* brifingi dosyalama izni talep eden başvuruları kabul etti. Bu şekilde zamanında yapılan yardım genellikle takdir edilmektedir. Maalesef, her iki brifing de anlık davanın yeniden açılmasıyla ilgili meseleleri uzun süre ele aldı. İki brifingin alınmasına kadar, yargılamanın yeniden başlatılmasına 9 Kasım 1998'de başlamış olmasına karar verilmişti.³⁵⁹

ICTR, STK'lardan *amicus* beyanları almıştır, ancak bu tür gönderimlerin raporları azdır. 1999 raporunda mahkeme şunları belirtmiştir:

Devletler ve çeşitli kuruluşlar *amicus curiae* brifingleri hazırlamıştır. Örneğin *Musema* davasında (ICTR-96-13-I), bir sivil toplum örgütü olan African Concern, 17 Aralık 1998'de *amicus curiae* olarak yazılı bir brifing vermek için izin başvurusunda

³⁵⁷ Lindblom, *a.g.e.*, s. 311–312.

³⁵⁸ *Prosecutor v. Tihomir Blasdić*, Order Granting Leave to Appear as *Amicus Curiae* ICTY Trial Chamber IT-95-14, 14 March 1997. On 11 April 1997 leave was granted to 12 applicants to appear as *amicus curiae*, including the Croatian Association of Criminal Science and Practice, the Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Juristes Sans Frontières, and the Lawyers Committee for Human Rights.

³⁵⁹ *Prosecutor v. Anto Furundžija* (Judgment) ICTY Trial Chamber IT-95-17/1-T, 10 December 1998, <https://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>, (Çevrimiçi), 19 Ağustos 2020, s.107.

bulunmuştur, African Concern, *Prosecutor v. Theoneste Bagosora* (ICTR-96-7-I) davasında *amicus curiae* olarak yazılı bir brifing vermek için izin başvurusunda bulunmuştur. 22 Ocak 1999'da, Belçika Hükümeti'nin bir temsilcisi, *Bagosora* davasında *amicus curiae* olarak ortaya çıkmıştır. Ek olarak, Belçika Hükümeti, Adalet Bakanlığı aracılığıyla, Savcının *Ntuyahaga* davasındaki iddianameyi geri çekme talebiyle ilgili bir *amicus curiae* sunumu yapmıştır.(ICTR-98-40-I-B) Son olarak, Uluslararası Ceza Savunma Avukatları Derneği, *Jean Paul Akayesu v. the Prosecutor* (ICTR-96-4-A) davasına *amicus curiae* olarak müdahale izni için Temyiz Dairesine dilekçe vermiştir.³⁶⁰ Sierra Leone Özel Mahkemesi (SCSL) Usul Kurallarının 74. Maddesi, ICTY ve ICTR hükümleri ile tamamen aynı hükümlere sahiptir. İlgili maddede şu ifadeler yer verilmiştir:

Bir Daire, davanın uygun bir şekilde belirlenmesini arzu ederse, herhangi bir Devlete, kuruma veya kişiye Daire tarafından belirtilen herhangi bir konuda başvuruda bulunmaya davet edebilir veya izin verebilir.

Prosecutor v Kallon davasında, SCSL Temyiz Dairesi, Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD'nin en yüksek mahkemelerinin yanı sıra ICTY ve ICTR'nin üçüncü taraf müdahalelerine izin vermesini kabul ederek, bu kuralın anlamını ayrıntılı olarak açıklamıştır. Mahkeme, “gerekli” kadar kısıtlayıcı ya da “uygun” veya “ilginç” kadar müsamahakâr olmaması gereken bu tür bir yardım almanın “arzu edilir” olup olmadığı sorusunu ele almıştır. Bu soru, Dava Dairesi ve Temyiz Dairesi arasında farklı yanıtlanabilir. Dava Dairesi’nde "silahların eşitliği ilkesi, tarafların her ne kadar iyi niyetli olursa olsun üçüncü şahısların müdahalesiyle çözümsüz bir muhalefet tatbikatı yapmalarını gerektirebilmesi" fikri yer almaktaydı. Dava Dairesi’ne göre müdahaleler ayrıca, normalde tarafların kendileri tarafından

³⁶⁰ Report of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other Such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States Between 1 January and 31 December 1994 A/54/315 (1999), <https://www.refworld.org/docid/473184a12.html>, (Çevrimiçi), 19 Ağustos 2020, s. 116.

kanıtlanması veya sunulması gereken gerçeklere değil, hukuki argümana odaklanmalıdır.³⁶¹

SCSL Temyiz Dairesi, *Prosecutor v Kallon* davasının'da İnsan Hakları Avukatlar Komitesi ve Uluslararası Hukukçular Komisyonu'na aşağıda belirtilen hususlara dair sunum yapmalarına izin vermiştir:³⁶²

Başvuranlar yalnızca meşgul organlar değildir: İşkence, uluslararası hukuk ve savaş suçlarıyla ilgili konularda uzun süreli deneyime sahip seçkin uluslararası kuruluşlardır. Kendileri için bir tanıtım platformu sağlamak veya Mahkeme'nin ayrıcalıklarını ve dokunulmazlıklarını kayda geçirmek veya bazı gizli gündemi teşvik etmek için kullanmak gibi herhangi bir art niyetle müdahale etme izni aradıklarını düşünmüyoruz. Yetkili bir avukat aracılığıyla sunulan, zorlukları ve komplikasyonları olan bir konuda yasal sunumlar yaparlar.

SCSL'de *amicus curiae* brifingi hazırlama izni Toronto Üniversitesi İnsan Hakları Kliniği ve Afrika Barolar Birliği'ne verilmiştir. Buna karşılık, İnsan Hakları İzleme Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün uluslararası insancıl hukukun doğası ve savaş suçlarına karşı ulusal ve uluslararası mahkemelerin uygulanması hakkında *Prosecutor v Forfana and Kondewa* davasında *amicus curiae* olarak sunmak istediği bilgiler reddedilmiştir. Bilgiler, "hafifletici koşullar da dahil olmak üzere, ceza verme ile ilgili uluslararası ve yerel mahkemelerin hukukunu ve uygulamalarını tam olarak değerlendirebilen" yeterli mesleki statüye ve deneyime sahip yargıçlardan oluşan Temyiz Dairesi için "hazır" durumda olmuştur.³⁶³

BM ve Kamboçya arasındaki koalisyonda kurulan Kamboçya Mahkemeleri'ndeki (ECCC) Olağanüstü Odalar, Demokratik Kampuchea (Khmer Rouge) üst düzey liderlerinin ve ulusal hukukun ağır ihlallerinden sorumlu olduğuna inanılanların

³⁶¹ *Prosecutor v. Kallon*, Decision on Application by the Redress Trust, Lawyers Committee for Human Rights and the International Commission of Jurists for Leave to File *Amicus Curiae* Brief and to Present Oral Submissions, SCSL Appeals Chamber SCSL-2003-07-PT-128, 4 November 2003, s.7-10.

³⁶² **A.e.**, s. 7-12.

³⁶³ *Prosecutor v Fofana and Kondewa*, Decision on Request by Human Rights Watch for Leave to Appear as *Amicus Curiae* Pursuant to Rule 74 SCSL Appeals Chamber SCSL-2004-14-A-815, 21 January 2008.

yargılanmasında hem Kamboçya hem de uluslararası hukuku uygulamaktadır. ECCC'yi kuran Anlaşmanın 12 (2) Maddesi şunları sağlamaktadır:³⁶⁴

Adil ve aleni bir duruşma ve prosedürün güvenilirliğini sağlamak adına, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin, Olağanüstü Daireler nezdindeki işlemlere her zaman erişebilecekleri anlaşılmaktadır. Sözleşmenin 14. Maddesi hükümlerine uygun olarak bu tür yargulamalardan herhangi bir istisna, yalnızca ilgili Daire'nin görüşüne göre ve aleniyetin adaletin çıkarlarına zarar vereceği durumlarda kesinlikle gerekli olacaktır.

ECCC İç Kurallarının 33. Maddesi şunları belirtmektedir:³⁶⁵

Yargulamaların herhangi bir aşamasında, Ortak Soruşturma Yargıçları veya Daireleri, davanın uygun bir şekilde karara bağlanması için uygun olduğunu düşünürlerse, herhangi bir konu hakkında yazılı olarak bir kuruluş veya kişiye kısa bir süre için bir amicus curiae belgesi göndermeye davet edebilir veya izin verebilir. Ortak Soruşturma Yargıçları ve İlgili Daireler, bu tür bilgilerin dosyalanması için eğer varsa, hangi zaman sınırlarının uygulanacağını belirleyecektir.

ECCC, STK'ların rolünü tanık ve mağdurlara psikolojik danışma sunmaktan bilgi veya yasal tavsiye ve temsil sağlamaya kadar uzatmaktadır. Ön Dava Dairesi, geçici tutuklama kararlarına karşı yapılan itirazlara sivil tarafların katılımı ve suç girişimlerine katılma konularında sunulmak üzere *amicus curiae* brifinglerini davet etmiştir.³⁶⁶

Amicus curiae brifingleri, ECCC tarafından davet edilmediği durumlarda reddedilmiştir. *Dava 001*'de, Yüksek Mahkeme Odası, birkaç STK'nın *amicus curiae* brifingi sunmasına izin verilen bir konuyu SCSL'den ayırmıştır. ECCC Yüksek Mahkeme Odası, sanığın iki ulusal avukat tarafından temsil edildiği gerekçesiyle bir savunma yapmak için Savunma Destek Bölümü'ne (DSS) izin vermeyi reddetmiştir.

³⁶⁴ "Introduction to the ECCC" (2012) Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, Çevrimiçi), www.eccc.gov.kh, 19 Ağustos 2020.

³⁶⁵ Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia Internal Rules, r 33 (1).

³⁶⁶ *Decision on Civil Party Participation in Provisional Detention Appeals* ECCC Pre-Trial Chamber 002/19-09-2007-ECCC/OCIJ (PTC 01) C11/53, 20 March 2008,(Çevrimiçi), https://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/documents/courtdoc/PTC_decision_civil_party_nuon_cheap_C11_53_EN.pdf, 19 Ağustos 2020.

ECCC Yüksek Mahkeme Dairesi, sanığın iki ulusal avukat tarafından temsil edildiği gerekçesiyle ve bu durumda DSS'nin uluslararası avukat olarak hizmet vermesinin onun rolü olmadığı gerekçesiyle Savunma Destek Biriminin *amicus curiae* brifinginin sunulması yoluyla bir beyanda bulunmasına izin vermeyi reddetmiştir. DSS, sanıklara avukatlarıyla doğrudan hukuki yardım ve destek sunarak görevini daha uygun bir şekilde yerine getirebilir.³⁶⁷

Kamboçya İnsan Hakları Merkezi tarafından bir *amicus curiae* olmak için yapılan bir başvuru da Dava Öncesi Oda'nın yeterince bilgilendirildiğini, davaları ertelemek istemediğini ve davaların gizli olduğu gerekçesiyle 002 davasında reddedilmiştir³⁶⁸.

Lübnan Özel Mahkemesi (STL), BM ve Lübnan arasında, 14 Şubat 2005 tarihinde eski Lübnan Başbakanı Refik Hariri de dahil olmak üzere 23 kişinin hayatını kaybettiği bir saldırıyı gerçekleştirmekle suçlanan kişilerin yargılanması amacıyla kurulmuştur³⁶⁹.

Üçüncü Taraflar ve *Amicus Curiae* hakkında STL'nin Usul ve Delil Kurallarının 131. kuralı, diğer uluslararası mahkeme ve yargıç kürsülerinin kurallarına uymaktadır:

Dava Dairesi, Tarafları dinledikten sonra, bir devlet, kuruluş veya kişiyi herhangi bir konuda yazılı beyanda bulunmaya davet etmenin veya izin vermenin veya bir devlet, kuruluş veya kişiye kişinin herhangi bir konuda yazılı beyanda bulunması veya bir devletin, örgütün veya kişinin *amicus curiae* olarak sunum yapmasına izin vermenin davanın uygun şekilde belirlenmesine yardımcı olacağına karar verebilir.

³⁶⁷ *Decision on DSS Request to Submit an Amicus Curiae Brief to the Supreme Court Chamber* ECCC Supreme Court Chamber 001/18-07-2007-ECCC/SC, 9 December 2010, (Çevrimiçi), http://www.worldcourts.com/eccc/eng/decisions/2010.12.09_Co_Prosecutors_v_Kaing_Guek_Eav_al_ias_Duch.pdf, (19 Ağustos 2020, s.8– 9).

³⁶⁸ *Decision on Request for Leave to File Amicus Curiae Brief* ECCC Pre-Trial Chamber 002/19-09-2007-ECCC/OCIJ (PTC 26), 8 October 2009, Md. 3. Other applications by various individuals have also been refused on the basis of the Chamber already being sufficiently informed and not wishing to delay proceedings. See, for example, *Decision on Request for Leave to File Amicus Curiae Brief* ECCC Pre-Trial Chamber 002/19-09-2007-ECCC/OCIJ (PTC 12), 10 September 2008; and *Decision on Request for Leave to File Amicus Curiae Brief* ECCC Pre-Trial Chamber 002/19-09-2007-ECCC/OCIJ (PTC 09), 13 August 2008.

³⁶⁹ Üçüncü Taraflara İlişkin STL'nin Usul ve Kanıtı ve *Amicus Curiae*, diğer uluslararası mahkeme ve mahkemelerinkini takip eder.

STL'ye başvurular BM ve Georg-August Üniversitesi Göttingen Ceza Hukuku Enstitüsü ile Yabancı ve Uluslararası Ceza Hukuku Departmanı tarafından yapılmıştır, ancak STK'lar tarafından yapılmamıştır.³⁷⁰

C. BM Antlaşma Organları

Devletlerin rıza göstermesi durumunda bireyler, haklarının ihlali konusunda antlaşma organlarına öneride bulunabilirler. Genellikle bir gereklilik vardır ve tüm iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (OP ICCPR) için İsteğe Bağlı Protokol ve İşkenceye Karşı Sözleşme'nin (CAT) 22. maddesi uyarınca bu süreç sadece bireyler tarafından kullanılabilir. Böyle bir prosedür Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 34. maddesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (ACHR) 44. maddesi, Afrika İnsan ve Haklar Sözleşmesi'nin (ACHPR) 55. Maddesi, ILO Şartı'nın 24. ve 26. maddeleri, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin (CERD) 14. maddesi, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine İlişkin İsteğe Bağlı Protokol'ün 2. maddesi (OP CEDAW) ve Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine İlişkin İsteğe Bağlı Protokol'un 2. Maddesi Kültürel Haklar (OP ICESCR) kapsamındaki kişi ve STK'lar için de mevcuttur. Genel olarak STK'lar, bir vekaletnameye benzer şekilde, rızanın olduğu durumlarda mağdur adına da hareket edebilirler. Onay yoksa, gerekçelendirme ve bazı durumlarda yakın kişisel bir ilişki olmalıdır.

İnsan Hakları Komitesi (şimdi İnsan Hakları Konseyi), OP ICCPR'nin 1. maddesi uyarınca, taraf devletlerin yargı yetkisine tabi olan kişilerden OP ICCPR'ye iletiler alabilmekte ve bunları değerlendirebilmektedir. Bireyler, ICCPR kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini iddia etmeli ve mevcut tüm iç hukuk yollarını tüketmiş olmalıdır. Komitenin kararları bağlayıcı değildir ancak kamuoyuna duyurulur ve ilgili devlete iletilir. Nowrak'a göre uygulama, devletlerin bu görüşleri Sözleşme

³⁷⁰ *Amicus Curiae* Brief on the Question of the Applicable Terrorism Offence in the Proceedings before the Special Tribunal for Lebanon, with Particular Focus on a “Special” Special Intent and/or a Special Motive as Additional Subjective Requirements, (Çevrimiçi), <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10609-011-9150-4.pdf>, 19 Ağustos 2020.

kapsamındaki yasal yükümlülüklerinin yetkili bir yorumu olarak kabul ettiğini göstermektedir.³⁷¹

"Birey" terimi, diğer sözleşmelerin aksine, kasıtlı olarak gerçek kişilerle sınırlıdır. Orijinal Hollanda OP ICCPR taslağı, kişi grupları tarafından sunulan iletişim için sağlanmıştır, ancak bu kaldırılmıştır. Bu kısıtlama, muhtemelen Uluslararası Af Örgütü veya Uluslararası Hukukçular Komisyonu gibi STK'ların popüler şikayetlerinden duyulan korkudan kaynaklanmıştır ve *JRT* ve *WG Party v Canada* Komitesi tarafından onaylanmıştır³⁷².

Komite, ICCPR'nin 1. maddesinde kendi kendini belirleme hakkı gibi tamamen kolektif hakların kabul edilemez olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla, bireylerin haklarının ihlaliyle ilgili iletişim kuran STK'ları hariç tutmaktadır. Bireyler ayrıca, bir şirketin ve sahip oldukları herhangi bir tüzel kişiliğin haklarının ihlaliyle ilgili iletişimde bulunmazlar.³⁷³ Lubicon'da Komite şu sonuca varmıştır:³⁷⁴

Benzer şekilde etkilendiğini iddia eden bir grup kişinin toplu olarak haklarının ihlal edildiği iddiaları hakkında bir bildirimde bulunmasına itiraz yoktur.

Bu nedenle, STK'nın üyeleri, Komiteye ancak toplu olarak, kanıtların bir STK veya "kolektif" olarak değil, birey olarak üyelerinin haklarının ihlal edildiğini gösterdiği bir bildirim sunabilirler.

Şikayetlerin bireysel yazarlarının hukuk firmaları, STK'lar ve açık yetkinin olduğu diğer tüzel kişiler tarafından temsil edilmesi konusunda herhangi bir kısıtlama yoktur.³⁷⁵ *Hertzberg et al v Finland davasında*³⁷⁶ şikayetçiler cinsel eşitlik örgütü, *JB et al v Canada*³⁷⁷ Alberta İl Çalışanları Birliği ve *Acuña Inostroza et al v Chile*³⁷⁸ davalarında kiliseyle ilgili bir STK tarafından temsil edilmişlerdir.

³⁷¹ Nowrak, **a.g.e.**, s. 895.

³⁷² **A.e.**, s.830.

³⁷³ Nowrak, **a.g.e.**, s. 831–832.

³⁷⁴ *Ominayak v Canada* HRC Comm 167/1984, CCPR/C/38/D/167/1984, 26 March 1990 ,Human Rights Committee, s. 32.

³⁷⁵ Nowrak, **a.g.e.**, s. 832, 834–835.

³⁷⁶ *Hertzberg v Finland* HRC Comm 61/1979, CCPR/C/15/D/61/1979, 2 April 1982 (Human Rights Committee), s.165-168.

³⁷⁷ *J B v Canada* HRC Comm 118/1982, CCPR/C/28/D/118/1982, 18 July 1986 (Human Rights

Uygulamada STK'lar tarafından temsil edilme nadirdir. *Interights*, ölüm cezaları ve haksız yargılamalarla ilgili bazı davalarda mağdurları temsil etmiştir. Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporları, soruşturmaları ve basın bültenlerine de Komitenin itirazı olmaksızın birçok vakada yazarlar ve avukatlar tarafından kullanılmıştır.³⁷⁹

Açık bir yetkinin olmadığı durumlarda, iletişimler yalnızca aile bağları gibi mağdurla yakın kişisel ilişkisi olan yazarlar tarafından sunulabilir. Bunun nedeni, kayıp kurbanları ve öldürülen, kimseyle görüşürülmeyen veya başka bir şekilde kendi başlarına bir tebligat gönderemeyenleri korumaktır. Bu genel yetki alanları dahilinde popüler şikayetler sunan STK'ları kapsamaz. 128/1982 sayılı davada Komite, Uluslararası Af Örgütü'nün İsveç şubesinin bir üyesi olarak Uruguay'da hapsedilen bir tıp öğrencisinin salıverilmesi için kampanya yürüten İsveçli bir doktor tarafından sunulan bir başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.³⁸⁰

Benzer şekilde, CAT 22 (1) maddesi sadece bireyler veya kişiler adına iletişime izin vermektedir. İşkencenin Usul Kurallarına Karşı Komite'nin 107 (a) maddesi iletişime izin verdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Mağdurun şikayeti şahsen sunamayacağı anlaşıldığında ve uygun durumlarda Komite'ye izin verildiğinde, mağdur olduğu iddia edilen kişi adına başkaları tarafından şikayet yapılabilir.

İşkenceye Karşı Komite, STK'lar tarafından mağdur adına açılan davaları dinlemiştir. *X v Spain* davasında Komite, İspanyol Mülteci Yardım Komisyonu'nun X'i temsil etme yetkisine ilişkin açıklamalarını kabul etmiştir³⁸¹. *Ristic v Yugoslavya* davasında, iletişimin yazarı, Belgrad merkezli bir STK olan İnsani Hukuk Merkezi tarafından sorgusuz sualsiz temsil edilmiştir³⁸².

Committee), s.34-36.

³⁷⁸ *Acuna Inostroza v Chile HRC* Comm 717/1996, CCPR/C/66/D/717/1996, 23 July 1999 (Human Rights Committee), s.493-494.

³⁷⁹ Lindblom, **a.g.e.**, s. 229-230.

³⁸⁰ Nowrak, **a.g.e.**, s. 836.

³⁸¹ *X v Spain CAT* Comm 23/1995, CAT/C/15/D/23/1995, 15 November 1995 (Committee Against Torture).

³⁸² *Ristic v Yugoslavia CAT* Comm 113/1998, CAT/C/26/D/113/1998, 11 May 2001 (Committee

CERD, birey gruplarının iletişim kurmalarına izin vermektedir. Madde 14 (1) şunları sağlamaktadır:

Bir Taraf Devlet, Komitenin, kendi yetki alanı dahilindeki bireylerden veya birey gruplarından, bu Sözleşmede belirtilen haklardan herhangi birinin söz konusu Taraf Devlet tarafından ihlal edildiğini iddia eden bildirimleri alma ve değerlendirme konusundaki yeterliliğini her zaman kabul ettiğini beyan edebilir.

İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, iki davada da STK sorununu ele alma fırsatı bulmuştur. *POEM and FASM v Denmark* davasında Komite, iki STK'dan bir politikacının önyargılı ve İslamofobik bir yorumunu dinlemiştir. İç hukuk yolları, Komite huzuruna çıkanlardan farklı bir kuruluş tarafından izlendiği için konu kabuledilemez ilan edilmiştir.³⁸³ *DACRD v Denmark* davasında Komite, İrk Ayrımcılığı Dokümantasyon ve Danışma Merkezi'nin (DACRD) mütevelli heyeti başkanını dinlemiştir. Söz konusu mesele, özellikle Danimarkalı başvuru sahiplerini arayan bir iş ilanıydı. Komite şunları belirtmiştir:³⁸⁴

Komite, örneğin ırksal veya etnik bir grubun çıkarlarını temsil eden bir grup kişinin bireysel bir bildirimde bulunma olasılığını dışlamaz. Sözleşme'nin bir ihlalinin iddia edilen bir mağduru olduğunu veya üyelerinden birinin mağdur olduğunu ve aynı zamanda bu konuda gerekli izni vermesi mümkünse kanıtlayabilmelidir.

Komite, dilekçe sahibine göre, hiçbir mütevelli heyeti üyesinin bu iş için başvurmadığını belirtiyor. Ayrıca dilekçe sahibi, yönetim kurulu üyelerinden herhangi birinin veya dilekçe sahibinin temsil yetkisine sahip olduğu kimliği belirlenebilir herhangi bir kişinin boş pozisyonla gerçekten ilgilendiğini veya gerekli nitelikleri gösterdiğini iddia etmemiştir.

459 sayılı Kanun'un 5. Bölümü, iş ilanlarında Danimarka menşeli olmayan tüm kişilerin ayrımcılık yapılmasını yasaklarken, bu ayrımcılıktan doğrudan ve kişisel

Against Torture) s. 1.

³⁸³ *P O E M and F A S M v Denmark* CERD Comm 22/2002, CERD/C/62/D/22/2002, 19 March 2003, Ağustos 2020.(Committee on the Elimination of Racial Discrimination) Md. 2.1– 2.3. *POEM* is an organisation representing ethnic minorities and *FASM* a Muslim students association.

³⁸⁴ *DACRD v Denmark* CERD Comm 28/2003, CERD/C/63/D/28/2003, 19 August 2003 (Committee OnTheEliminationofRacialDiscrimination), s.2-3.

olarak etkilenmeyen kişilerin Sözleşme'de garanti edilen haklardan herhangi birinin ihlal edildiğini iddia edebileceklerini otomatik olarak takip etmemektedir. Zira başka herhangi bir sonuç, Taraf Devletlerin ilgili mevzuatına karşı yapılan popüler eylemlere kapı açacaktır.

DACRD müteveli heyeti başkanı, temsil etme yetkisine sahip olduğu kişisel olarak etkilenen herhangi bir mağduru tespit edemediği için Komite, iletişimi kişi bakımından kabul edilemez bulmuştur.

Bu karar, STK'ların Komite önünde duruşunu, üyelerinin ihlalin mağduru oldukları veya yetkili temsilci olduklarını gösterebilecekleri durumlarla sınırlandırmaktadır. CERD Usul Kuralları, STK'ların bir mağdur adına OP ICCPR ile aynı temelde iletişim sunmalarına izin vermektedir.³⁸⁵

OP CEDAW altındaki prosedür özünde CERD altındaki prosedürle aynıdır. OP ICESCR ayrıca benzer bir çizgiyi takip etmektedir. OP ICESCR 2. maddesi 2 şunları belirtir:³⁸⁶

İletişimler, herhangi bir ekonomik, sosyal ve kültürel ihlalin mağduru olduğunu iddia eden bir Taraf Devletin yargı yetkisi altındaki bireyler veya birey grupları tarafından veya bunlar adına sunulabilir. Söz konusu Taraf Devlet tarafından Sözleşmede belirtilen bireyler veya birey grupları adına bir iletişim sunulduğunda, yazar bu tür bir izin olmaksızın kendi adına hareket etmeyi haklı gösteremediği sürece, bu onların rızasıyla olacaktır.

Hazırlık çalışmaları, bu prosedürün bireylerle sınırlandırılıp sınırlandırılmaması gerektiğine ilişkin bazı tartışmalara işaret etmektedir. Bununla birlikte, bazı sorunların genel yapısal doğası ve bazı hakların özel olarak kolektif doğası göz önüne alındığında, grup şikayetlerine izin verilmesi kabul edilmiştir.³⁸⁷ Bunun yanında mağdur şartı da muhafaza edilmiştir. Bunun “yeterli menfaat” şartına

³⁸⁵ Committee on Elimination of Racial Discrimination Rules of Procedure 1989, Petitioners have been represented by NGOs in at least four cases. Lindblom, **a.g.e.**, s. 234.

³⁸⁶ Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (opened for signature 24 September 2009, entered into force 5 May 2013), **a.g.e.**, Md. 2.

³⁸⁷ Matthew Craven, **The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Perspective on its Development**, Oxford, Clarendon Press, 1995 s. 99.

genişletilmesi, Şikayetçi ile iddia edilen ihlal arasında herhangi bir bağlantı ihtiyacının ortadan kaldırılması ve bunun STK'ların önünü açacağı konusunda bazı tartişmalar yapılmıştır. Ancak taslak üzerinde çalışan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi şunları belirtmiştir.³⁸⁸

Bu, olası veya sadece mümkün olan ihlalleri öngörmeye yönelik Őikayetlere izin verme avantajına sahip olsa da, Taraf devletler tarafından üstlenilen yükümlölüğün kapsamını da genişletecek ve potansiyel olarak spekülative Őikayetlere kapı açacaktır.

Herhangi bir rıza "haklı gösterilemediği" sürece, mağdurun rızası, bir Őikayetin kendi adına sunulması için hala gereklidir.

Hiçbir rıza "haklı" olmadıkça, mağdurların adına bir Őikayetin sunulması için yine de mağdurun rızası gerekir. Komitenin, rızanın olmadığı durumlarda "yakın kişisel ilişki" talep ederek OP ICCPR'ye yönelik Usul Kuralları kapsamındaki aynı kısıtlamaları takip edip etmediği henüz belli değildir.

D. 1503 Prosedürü

ECOSOC tarafından benimsenen 1503 prosedürü, dünyanın herhangi bir yerinde ve her koşulda meydana gelen tüm insan haklarının ve tüm temel özgürlüklerin tutarlı, ağır ve güvenilir bir şekilde kanıtlanmış ihlallerine ilişkin gizli iletişimlere izin vermektedir.³⁸⁹

İnsan Hakları Konseyi'nin 5/1 sayılı Kararı uyarınca yapılan son revizyon, aşağıdaki durumlarda iletişime olanak sağlamaktadır:³⁹⁰

İnsan hakları ve temel özgürlüklerin ihlali mağduru olduğunu iddia eden bir kişi ya da bir grup kişi ya da insan ilkelerine uygun olarak iyi niyetle hareket eden sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere herhangi bir kişi ya da kişi tarafından

³⁸⁸ Status of the International Covenants on Human Rights: Draft optional protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights - Note by the Secretary-General E/CN.4/1997/105 (1996), **a.g.e.**, s. 22–23.

³⁸⁹ "Human Rights Council Complaint Procedure" (2013) United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights , (Çevrimiçi), www.ohchr.org, 19 Ağustos 2020.

³⁹⁰ Institution-Building of the United Nations Human Rights Council UNHRC Res 5/1, A/HRC/RES/5/1 (2007), m. 87(d), (Çevrimiçi), <http://hrlibrary.umn.edu/iwraw/Inst-building-UN.pdf>, 19 Ağustos 2020.

sunulur. Siyasi güdülenmeye başvurmeyen haklar, Birleşmiş Milletler Şartı'nın hükümlerine aykırıdır ve ilgili ihlaller hakkında doğrudan ve güvenilir bilgiye sahip olduğunu iddia eder. Bununla birlikte, güvenilir bir şekilde kanıtlanmış iletişim sadece açık bir kanıtla birlikte sunulmaları koşuluyla, yazarların bilgisi dolaylı olduğu için kabul edilemez.

Buradaki bilgi, iletişimin kabul edilebilirliğini ve esasını değerlendiren İletişim Çalışma Grubuna yapılır.

Kabul edilebilir bulunanlar görüşlerini almak üzere ilgili ülkelere iletilir. Yanıtlar ve öneriler daha sonra İnsan Hakları Konseyi'ne rapor veren Durumlar Çalışma Grubuna iletilir. Konsey, ilgili devlete teknik işbirliği, kapasite geliştirme yardımı veya danışmanlık hizmetleri sağlayarak konuyla ilgili kararlar verebilir.³⁹¹

Prosedür gizli olduğundan STK katılımını tespit etmek zordur. Uluslararası Af Örgütü prosedür kapsamında ayrıntılı ülke raporları sunmuştur. BM içindeki kamuoyu tartışmalarına kıyasla, bazı yorumcular prosedürü nispeten etkisiz bulmaktadır. Onlara göre prosedürün gizli olması, binlerce şikâyetin bu prosedür kapsamında etkili bir sonuç alınamamasına sebep olmaktadır.³⁹²

E. UNESCO Bireysel İletişim Prosedürü

1978'de UNESCO, bireylerin UNESCO'nun yetki alanı dahilindeki insan hakları ihlallerine ilişkin şikâyetle bulunmaları için bir prosedür oluşturmuştur.³⁹³ Prosedür, yargısal olmaktan ziyade gizli ve uzlaştırıcıdır. Ayrıca bu prosedür BM sistemindeki diğer prosedürleri tamamlayıcı bir işbirliği ve anlayış ruhu içinde politik bir çözümü müzakere etmek üzere tasarlanmıştır. Diğer şikâyetlerden farklı olarak, bireysel bir şikâyetin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi veya İnsan Hakları Konseyi gibi uluslararası veya bölgesel bir sözleşme organına sunulması, kişinin şikâyetini UNESCO'ya sunmasını engellemez.³⁹⁴

³⁹¹ A.e.,

³⁹² Hillel C Neuer, "Articles: Rights and Wrongs" (18 February 2005), (Çevrimiçi), www.unwatch.org, 19 Ağustos 2020.

³⁹³ Yani eğitim, bilim, kültür ve bilgi. Bununla ilgili olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bir standart olarak kullanılmaktadır.

³⁹⁴ "Human Rights Treaty Bodies - Individual Communications" (2013) United Nations

F. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa Adalet Divanı

Kasım 1998'de AİHS'nin 11. Ek Protokolü yürürlüğe girmiştir. Bu Protokol, mevcut Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nu yeni ve tek bir daimi Mahkeme ile değiştirmiştir.³⁹⁵ 34. Madde ayrıca, bireylerin ve STK'ların doğrudan Mahkeme'ye başvurmalarını sağlayacak şekilde değiştirilmiştir. İlgili maddede şu ifadeler yer verilmiştir:

Mahkeme, Yüksek Sözleşmeciler Tarafından biri tarafından Sözleşme'de belirtilen hakların veya buradaki protokollerin ihlal edildiğini iddia eden herhangi bir kişi, sivil toplum kuruluşu veya gruptan başvuru alabilir. Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasını engellememeyi taahhüt ederler.

Mahkeme önüne bir dava getirmek için, taraf devletlerden birinde tüzel kişilik olarak bir STK kurulmalı veya başvuru, grubun tüm üyeleri tarafından imzalanmalıdır.³⁹⁶ Mağdur şartı STK'lar için geçerlidir, yani üyelerin değil kuruluşun kendisi bir ihlalin mağduru olmalıdır. Örneğin, *Brüggemann ve Scheuten v Almanya Federal Cumhuriyeti* davasında³⁹⁷ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na, bir STK ve üç üyesi, iki kadın ve bir erkek tarafından, hamileliğin sona erdirilmesiyle konusunda ceza kanunu ile ilgili olarak ve AİHS'nin 8. maddesi ile güvence altına alınan özel hayat hakkı kapsamında başvurmuşlardır. Komisyon konuyu örgüt ve kişi açısından kabul edilemez bulmuştur. Zira bunlardan hiçbiri hamileliğin sona ermesiyle ilgili bir ihlalin mağduru olamaz.³⁹⁸ Buna karşılık, Komisyon bir örgütün kendisinin *X and*

Office of the High Commissioner for Human Rights, (Çevrimiçi), www.ohchr.org, 19 Ağustos 2020.

³⁹⁵ Protocol No 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby CETS 155 (opened for signature 11 May 1994, entered into force 1 November 1998).

³⁹⁶ P van Dijk and G J H van Hoof, **Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, 3.Bs**, Ed by., Kluwer Law International, The Hague, 1998, s. 46, *Radio France and Others v France* (dec) No 53984/00, ECHR 2003-X.

³⁹⁷ *Brüggemann and Scheuten v The Federal Republic of Germany* (1977) 10 DR 101, s.14-16.

³⁹⁸ **A.e.**, s. 7.

Church of Scientology v Sweden davasında din özgürlüğü hakkına sahip olduğunu ve bu hakkın kullanabildiğini tespit etmiştir.³⁹⁹

Mağdur şartı göz önüne alındığında Mahkeme önüne getirilen çoğu davanın örgütlenme ve toplanma özgürlüğü ve ifade özgürlüğü ile ilgili olduğu görülmektedir. Örnekler arasında *Österreichischer Rundfunk / Avusturya* davası sayılabilir. 1999 yılının Temmuz ayında, başvuran (Avusturya Yayın Kuruluşu), Ulusal Sosyalist Yasağı Kanunu uyarınca yeni-Nazi örgütünün başkanının şartlı salıverilmesiyle ilgili bilgileri yayınlamıştır. Söz konusu haberde ayrıca, daha önce ilgili kanun uyarınca tutuklanan ve beş hafta önce şartlı salıverilen başkan yardımcısından da bahsedilmektedir. Yayın sırasında, başkan yardımcısının duruşmadayken çekilen fotoğrafı birkaç saniye gösterilmiştir. Başkan yardımcısı Telif Hakkı Kanunu uyarınca dava açmış ve başvuranın başkan yardımcısının fotoğrafını yayınlama hakkı sınırlandırılmıştır. Başvuran, Avusturya mahkemelerinin kararlarının ifade özgürlüğü hakkını ihlal ettiği konusunda şikayetçi olmuştur. Ayrıca, başvuran diğer medya organları özgürce fotoğrafı kullanırken kendisinin ilgili fotoğrafı yayınlamasını engelleyen itiraz edilen tedbir kararı hakkında şikayetçi olmuştur. Mahkeme, yerel mahkemelerin sunduğu nedenlerin, tedbiri gerekçelendirmek için ilgili ve yeterli olmadığına ve başvuranın haklarına yapılan müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli görülemeyeceğine hükmederek Sözleşme'nin 10. maddesinin (ifade özgürlüğü hakkı) ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁰⁰ Fotoğrafının yayınlanmasında kamu çıkarı karşısında kişinin fiziksel görünümünün ifşa edilmemesine ilişkin çıkarını değerlendirirken, yerel mahkemeler özellikle başkan yardımcısının kötü ününü ve yargılandığı suçun siyasi niteliğini dikkate almama kanaatine varmıştır.

İkinci bir örnek Plattform *'Ärtze für das Leben'* v. *Avusturya* davası örneğidir. Avusturya kanunlarına tabi bir doktorlar derneği kürtajı protesto etmek amacıyla 1980 yılında bir gösteri yürüyüşü düzenlemek istemiştir. Göstericiler önce kilisede bir ayine katılmayı, daha sonra kürtaj yapan bir doktorun muayenehanesi önünde gösteri yapmayı planlamışlardır. Gösteri günü kürtaj taraftarı bir başka grup söz

³⁹⁹ *X and Church of Scientology v Sweden* (1979), 16 DR 68, s. 73-75.

⁴⁰⁰ *Österreichischer Rundfunk v Austria* No 35841/02, ECHR, 7 December 2006, s. 15-16.

konusu kilisenin önünde toplanmış ve hoparlörlerle ses çıkararak kilisedeki ayini kesmeye yeltenmişlerdi. Göstericiler dışarı çıkıp yürüyüşe geçtiklerinde ise, üzerlerine yumurta atıp yürüyüşü engellemeye çalışmışlardır. Polis olaya müdahale etmemiş, sadece iki grup arasında bir kordon oluşturarak, iki tarafın birbirlerine karşı şiddete başvurmalarını engellemiştir. Göstericiler toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma haklarının karşıt göstericiler tarafından ortadan kaldırıldığını ve polisin de olaya müdahale etmediğini ileri sürerek AİHM'ye başvurmuşlardır.⁴⁰¹ Mahkeme konuyu kabuledilebilir bulmuş, ancak AİHS'nin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Çünkü AİHM'ye göre, olaylar sırasında polisin müdahale etmesinin yumurta atılmasından daha ciddi şiddet içeren olaylara yol açabileceği göz önünde bulundurularak, müdahale etmek için karşıt göstericilerin şiddete başvurma tehlikesinin ciddi bir şekilde ortaya çıkmasını beklemek yerinde olmuştur. Ayrıca polisin bu davranışı, her iki gösterici grubunun gösteri yapma hakları arasında bir denge sağlamaya hizmet etmiştir. Mahkeme nihai olarak Avusturya otoritelerinin Sözleşmeyi ihlal etmediğine hükmetmiştir.

Avrupa Sosyal Şartı (ESC)⁴⁰² AİHS'yi tamamlamakta ve sosyal ve ekonomik hakları korumaktadır. 1998 yılında, ESC tarafından garanti edilen sosyal hakların etkin bir şekilde uygulanmasını geliştirmek için ortak bir şikayet prosedürü yaratarak ek bir protokol yürürlüğe girmiştir.⁴⁰³ Prosedüre göre şikayette bulunabilecek organlar, COE nezdinde danışma statüsüne sahip uluslararası STK'lar, uluslararası sendika ve işveren örgütleri ve karşı çıktıkları sözleşme tarafının yargı yetkisi dahilindeki işçi sendikaları ve işverenlerin ulusal temsilci örgütleridir. İddia edilen ihlalle ilgili herhangi bir mağdur şartı veya gerekliliği aranmamaktadır. Kuruluşlar, yalnızca şikayet edilen konuyla ilgili yeterliliğe sahip olduklarını göstermelidir.⁴⁰⁴

Şikayetler, şimdi Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (ECSR) olarak bilinen Bağımsız Uzmanlar Komitesine iletecek olan COE Genel Sekreterine sunulmaktadır.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Plattform 'Ärtze für das Leben' v Austria (1988) No 10126/82 (ECHR), s.8-9.

⁴⁰² The European Social Charter CETS 35 (opened for signature 18 October 1961, entered into force 26 February 1965).

⁴⁰³ Additional Protocol to the European Social Charter Providing for a System of Collective Complaints CETS 158 (opened for signature 9 November 1995, entered into force 1 July 1998).

⁴⁰⁴ A.e., m. 3.

⁴⁰⁵ A.e., m. 5.

Konunun kabuledilebilir olduğuna karar verilirse ASHK, sonuçlarını COE Bakanlar Komitesine sunan bir rapor hazırlamaktadır. Suç işleyen devletin oturup oy kullanma hakkına sahip olduğu Bakanlar Komitesi, daha sonra uygun şekilde bir karar veya tavsiyede bulunmaktadır.⁴⁰⁶ Tavsiye kararının herhangi bir bağlayıcılığı yoktur.⁴⁰⁷

2013 yılının Nisan ayında ECSR 100. şikayetini tescil etmiştir. Zorla çalıştırma yasağı ile ilgili olarak *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v Greece* davası da dahil olmak üzere STK'lar tarafından şikayetler yapılmıştır.⁴⁰⁸ FIDH, 1400/73 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 64. maddesi de dahil olmak üzere, Yunan ordusundaki kariyer görevlilerinin birkaç eğitim aldıktan sonra istifa etmesini engelleyen çeşitli hükümlerine atıfta bulunmuştur. Bakanlar Komitesi, "Yunan Hükümeti, durumu zamanında karaktere uygun hale getirmeyi taahhüt ettiğini" belirttiği ResChs (2001) 6 kararını kabul etmiştir.⁴⁰⁹

İkinci bir örnek, çocuklara yönelik tüm fiziksel cezaların açık ve etkili bir şekilde yasaklandığı gerekçesi ile OMCT'nin Portekiz'in ESC'nin 17. maddesini ihlal ettiğini iddia ettiği *World Organisation Against Torture (OMCT) v Portugal* davasıdır. İddia, Portekiz Yüksek Mahkemesinin bazı durumlarda çocukların fiziksel olarak cezalandırılmasının uygun olabileceğine karar vermesinin ardından gündeme gelmiştir.⁴¹⁰ OMCT'nin yaptığı başvuruda hükümet savunmasında şu ifadelere yer verilmiştir:

Küçüklere, yaptırım uygulama hakkına sahip kişi tarafından uygulanan ve amacı yalnızca eğitici ve duruma uygun olan orta dereceli cezalar hukuka aykırı değildir.

ECSR, çocuklara yönelik her türlü şiddetin yasaklanması ve cezalandırılması gerektiği için Portekiz'in ESC'nin 17. maddesini ihlal ettiği sonucuna varmıştır.⁴¹¹. Daha sonra Bakanlar Komitesi, Portekiz'in çocuklara karşı her türlü bedensel cezayı

⁴⁰⁶ Lindblom, **a.g.e.**, s. 259. This has been criticised by NGOs.

⁴⁰⁷ **A.e.**

⁴⁰⁸ *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v Greece* No 7/2000 European Committee of Social Rights, 12 December 2000.

⁴⁰⁹ Collective Complaint No. 7/2000 International Federation of Human Rights against Greece COE Committee of Ministers Res CM/ResChs(2001)6, 5 April 2001,(Çevrimiçi), <http://hudoc.esc.coe.int/eng?i=reschs-2001-6-en>, 21 Ağustos 2020.

⁴¹⁰ *World Organisation Against Torture v Portugal* No 34/2006, European Committee on Social Rights, 8 June 2006.

⁴¹¹ **A.e.**, s. 17–22.

yasaklamak için ECSR'nin sonuçlarına yanıt olarak ceza kanununda değişiklik yaptığını kabul ederek CM / ResChS (2008) 4 sayılı kararı kabul etmiştir.⁴¹²

Bir STK ile ilgili bir konunun Avrupa Adalet Divanı'na (ECJ) ulaşması mümkündür. ECJ, daha önce İlk Derece Mahkemesi olarak bilinen Genel Mahkeme'nin (GC) hukuki hususlara ilişkin itirazlarını dinleyebilir. GC, dava yükünü hafifletmek için 1989 yılında ABAD'nin bir parçası olarak kurulmuştur ve yetkisizlik, temel bir usul şartının ihlali ve bunların uygulanması, yetkilerin kötüye kullanılması veya bir antlaşmanın ihlaline neden olacak şekilde davranılmaması ile ilgili bir anlaşma veya herhangi bir hukuk kuralının Avrupa Birliği organı önüne getirilmesi haklarına sahiptir. Gerçek veya tüzel kişi, fiilin kendileri için doğrudan ve acil bir endişe duyduğu durumlarda böyle bir dava açabilir. Fakat bir görüş veya öneri ile ilgili olarak bir dava açamazlar.⁴¹³

G. Ulusal Mahkemeler

STK'lar, uluslararası hukuku içeren ulusal mahkemeler nezdinde davalara başlamış veya müdahalede bulunmuşlardır. Bu stratejinin düzenliliği ve başarısı, ulusal yasanın bu tür süreçlere izin verip vermediğine ve STK yasal aktivizmi kültürü olup olmadığına bağlıdır.⁴¹⁴ İç hukuk davalarını takip etme kararı, hiçbir garanti mahkemesinin uluslararası hukukla ilgili STK argümanlarını desteklemeyeceği veya bunlara açık olmayacağı konusunda bir miktar yüksek risk olabilir. Bununla birlikte, ulusal mahkemelerin kararları kendiliğinden uluslararası teamül hukuku oluşturmazken, UAD Tüzüğü'nün 38 (1) (d) maddesi uyarınca uluslararası hukukun yardımcı kaynakları olarak devlet uygulamalarına katkıda

⁴¹² Complaint No. 34/2006 by the World Organisation against Torture (OMCT) against Portugal COE Committee of Ministers Res CM/ResChS(2008)4, 27 February 2008.

⁴¹³ Treaty on the Functioning of the European Union (signed 25 March 1957, entered into force 1 January 1958), M.256,263,265,270, (Çevrimiçi), https://eurlex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:41f89a28-1fc6-4c92-b1c8-03327d1b1ecc.0007.02/DOC_1&format=PDF, 21 Ağustos 2020.

⁴¹⁴ Eric Metcalfe, davaya karar veren mahkemeye yararlı olabilecek söyleyecek bir şeyleri olmadığı sürece müdahale eden bir STK'nın kazanacağı çok az şey olduğunu öne sürüyor. Kampanya perspektifinden bakıldığında, müdahale ettiği görülmek adına bir davaya müdahale edilmesini istemenin halk üzerinde çok az etkisi olacaktır ve mahkemede hiçbir etkisi olmayacaktır. Eric Metcalfe, **To Assist the Court: Third Party Interventions in the UK, A Justice Report**, London, Justice, 2009, s. 52, <https://justice.org.uk/wp-content/uploads/2015/07/To-Assist-the-Court-26-October-2009.pdf>, (Çevrimiçi), 21 Ağustos 2020.

bulunabilirler.⁴¹⁵ Ayrıca, uluslararası hukuktaki bazı soruların aciliyeti, önemi ve zorluğu göz önüne alındığında, bir *amicus curiae* kapasitesinde STK müdahalesine izin verilmesi ulusal mahkemeler için vazgeçilmez olabilir.⁴¹⁶

Yerel hukukdaki farklılıklar, herhangi bir genel sonuca varılmasını engellemektedir. Ancak ABD, İngiltere, Fransa ve İsrail'den STK müdahalesine ilişkin bazı örnekler verilebilir. Çekişmeli yargı bölgelerinde, kamu yararını ilgilendiren davalara müdahaleye izin verilmesi, tarafların başka türlü gündeme getiremeyecekleri kilit konuları mahkemeye getirme avantajına sahiptir. İngiltere'de Lordlar Kamarası ilk olarak 1996 yılında *R v Khan* davasında STK müdahalesine izin vermiştir. Bu davayı takiben, uygulama o kadar genişlemiştir ki, 2008 yılında Lordlar Kamarası Temyiz Kurulu tarafından kararlaştırılan tüm davaların yaklaşık üçte biri en az bir müdahaleyi içermiştir.⁴¹⁷ İngiltere bu tür müdahalelere izin veren ilk ülke olmamıştır. ABD'de bir STK müdahalesine izin veren ilk dava 1904 yılında *Ah How v United States* ismiyle görülmüştür.⁴¹⁸ Bununla beraber Kanada ve Güney Afrikada üçüncü taraf müdahalecilere izin verilmesi çok daha sonra olmuştur.⁴¹⁹ Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi kuralları ve mevcut uygulama, *amicus* brifinglerinin karar verme kalitesine yardımcı olduğu inancına dayanarak, neredeyse sınırsız üçüncü tarafın davaya katılmasına izin vermektedir.⁴²⁰ Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesinde STK'ları içeren son davalar arasında, Adaletin Birleşik Krallık'ın sınırsız tutuklulukla nasıl başa çıktığı konusunda bir perspektif vermek için müdahale ettiği *al Marri v Spagone* davası yer almaktadır. Dava, Güney Carolina'nın Charleston kentindeki Naval Brig'de düşman savaşçı ilan edildiği gerekçesiyle süresiz olarak tutulan bir ABD vatandaşıyla ilgilidir.⁴²¹

Yabancılar İşkencesi İddiaları Yasası 1789'da birçok davada insan hakları ihlalleri ile ilgili konuları mahkemeye taşımak için kullanılmıştır. Özet yargılamalar,

⁴¹⁵ Boyle , Chinkin, **a.g.e.**, s. 87.

⁴¹⁶ Raphael Harel Ben-Ari, **The Normative Position of International Non-Governmental Organisations under International Law**, Leiden, Brill, 2012, s. 66.

⁴¹⁷ Boyle , Chinkin, **a.g.e.**, s. 90.

⁴¹⁸ *Ah How v United States* 193 US 65 (1904) (Supreme Court, USA) at 858. Paul Collins, **Friends of the Supreme Court: Interest Groups and Judicial Decision Making**, New York, Oxford University Press, 2008, s. 41.

⁴¹⁹ Metcalfe, **a.g.e.**, s. 5.

⁴²⁰ Collins, **a.g.e.**, p 42.

⁴²¹ **Al-Marri v Spagone** 555 US 1220 (2009) ,Supreme Court, USA.

mağdurların iddialarını sunmalarına ve sanığın yokluğunda mahkemeden bir karar almalarına olanak tanımaktadır. Washington DC ve San Francisco Adalet ve Sorumluluk Merkezi gibi Anayasal Haklar Merkezi şeklinde hareket eden organlar, bir dizi davada araştırma yapmış ve argümanlar sunmuştur⁴²².

İngiltere'de 1996 tarihli *R v Khan*⁴²³ davasından sonra Lordlar Kamarası Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve diğer STK'ların *R v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate and Others* gibi yüksek profilli davalarına da müdahale etmesine izin vermiştir. Sonraki on yılda Uluslararası Af Örgütü dört davaya, İnsan Hakları İzleme Örgütü ise iki davaya müdahale etmiştir.⁴²⁴

2010 yılında Fransız Yargıtay, Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Fransız Yolsuzlukla Mücadele Örgütü Sherpa'nın, üç yabancı devlet başkanı ve akrabaları tarafından Fransa'daki lüks varlıkların satın alınmasıyla ilgili soruşturma açılması çağrısında bulunan bir yolsuzluk davası açmasına izin verilmesi lehinde karar vermiştir.⁴²⁵ Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Sherpa, BM Yolsuzluğa Karşı Sözleşme ile güvence altına alınan iade hakkının ve AİHS'nin 6. maddesi ile garanti edilen adil yargılanma hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına yol açacağı umuduyla davayı açmıştır.⁴²⁶ Mahkeme'nin kararı, lüks varlıkların edinilmesi ile ilgili olarak adli soruşturmanın yolunu açmış ve önceki hukuk sistemini, derneklerin bir ihlalin doğrudan ve kişisel bir önyargıya neden olduğunu gösterebildiklerinde Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca sivil taraf dilekçelerine savcının temsil ettiği genel menfaatten farklı olarak, dernek tarafından savunulan kolektif çıkarılara başlamasına izin vermiştir⁴²⁷. Uluslararası Şeffaflık Örgütü lehine

⁴²² *Kadic v Karadžić* 70 F 3d 232, 2nd Circ, 1995, Court of Appeal, USA.

⁴²³ *R v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate and Others, ex parte Pinochet Ugarte (No 1) (Amnesty International and Others Intervening)* [1998] 3 WLR 1456, House of Lords, UK.

⁴²⁴ *Secretary of State for the Defence v Al-Skeini & Ors* [2007] UKHL 26 (House of Lords, UK).

⁴²⁵ “Clamping Down on Kleptocrats” (8 November 2011) Transparency International, (Çevrimçi), <https://www.transparency.org/en/>, 21 Ağustos 2020.

⁴²⁶ United Nations Convention Against Corruption 2349 UNTS 41, opened for signature 31 October 2003, entered into force 14 December 2005.

⁴²⁷ Previous examples include the associations

“Biens Mal Acquis Case: French Supreme Court Overrules Court of Appeal's Decision”, 9 November 2010, (Çevrimçi), <https://www.transparency.org/en/>, 21 Ağustos 2020.

verilen karar ile ilk kez bir yolsuzlukla mücadele derneğinin kolektif eylemi bir ceza mahkemesi önünde kabul edilmiştir..

Erika Petrol sızıntısı ile ilgili davada Tribunal Correctionnel de Paris'in son kararı çevre STK'ları için de önem arz etmiştir.⁴²⁸ Karar, Ligue pour la Protection des Oiseaux'ya (LPO) tazminat sağlamıştır. Ayrıca önceki kararlarda zaten ima edilen bir ilke açıkça tanınmıştır. Böylece çevre dernekleri çevresel kayıplar için kendi adlarında tazminat talep etme hakkını elde etmişlerdir.⁴²⁹ Bu tanıma, başlangıçta bir 'medeni parti dilekçesi' aracılığıyla ceza mahkemeleriyle sınırlı olsa da adli yorum ve uygulama da hukuk mahkemelerinde davalara izin vermiştir. Mahkeme, LPO'ya verilen zarara tazminat ödenmesine karar verirken, örgütün ulusal ve uluslararası temsiliyetini değerlendirmiştir.⁴³⁰ Karar, STK'ların Fransa'nın ulusal mahkemelerinde uluslararası çevre kanunları tarafından korunan çevrenin çıkarlarını savunma fırsatını temsil etmektedir.

STK'lar, diğer yargı alanlarında aktif olmuşlardır. *Redress Trust*, uluslararası standartlara uyum sağlama araçlarını geliştirme misyonunun bir parçası olarak Kanada, Ekvador, Hindistan, Peru, Filipinler, Sri Lanka, Birleşik Krallık ve ABD ulusal mahkemelerinde mağdurlar için çarelerin sağlanması ve işkence iddialarıyla ilgili davalar açmıştır.⁴³¹ Örneğin, 2009'da *Redress Trust*, Filipinler'de bir dava açarak Yüksek Mahkemeyi, 11 Kasım 2003 tarihli İnsan Hakları Komitesi görüşlerini yürürlüğe koyamaya zorlamıştır. Davanın konusu, Filipinler'den ihraç edilen ve yanlış bir şekilde mahkum edildikten ve tecavüz nedeniyle ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra ailesinden ayrılan bir İngiliz vatandaşı olan Albert Wilson olmuştur. Şahsa Filipinler'de hapsedildiği sırada bir hayvan gibi davranılmış ve şahıs gasp edilmiştir. Şahıs daha sonra suçsuz bulunsa da ancak yine de turist vizesi ile yasal süreden fazla kaldığı için sınır dışı edilmiştir.⁴³²

⁴²⁸ Decision Concerning the Erika Oil Spill T Corr Paris, No 99-34-895010, Tribunal Correctionnel de Paris, France, 16 January 2008.

⁴²⁹ Papadopoulou, **a.g.e.**, s. 89.

⁴³⁰ **A.e.**, s. 107.

⁴³¹ "About Redress" (2013) Redress Trust , (Çevrimiçi), www.redress.org, 21 Ağustos 2020.

⁴³² Dava Filipin Yüksek Mahkemesinde beklemekteydi. Düzeltme Tröstü daha sonra Wilson ve diğerleri için bir çare bulmaya çalışmak için İnsan Hakları Komitesi ile tekrar görüştü.

İsrail'deki İşkenceye Karşı Kamu Komitesi (PCAT), İsrail Yüksek Mahkemesi önünde, her türlü işkence ve kötü muamelenin demokrasi ve hukuk kuralının ahlaki değerleriyle bağdaşmadığına dair inancını savunmak için çeşitli yargulamalar başlatmıştır.⁴³³ 2005 yılında, Filistin İnsan Hakları ve Çevrenin Korunması Derneği ile birlikte PCAT, Yahudiye, Samiriye veya Gazze Şehridi'ndeki sivilleri hedef alan cinayetleri sorgulayan bir dilekçe getirmiştir. PCAT'ın pozisyonu, öldürmelerin uluslararası hukuk, İsrail yasası ve insan ahlakının temel ilkeleriyle çelişiyor olmasıydı.⁴³⁴ PCAT, bazı sorgulama yöntemlerinin yasallığını konu alan bir dilekçeyi getirdikten sonra 1999 yılında daha başarılı olmuş ve Mahkeme, söz konusu eylemlerin gerekli olanın ötesine geçtiğini kabul etmiştir.⁴³⁵

⁴³³ “About PCATI” (2013) The Public Committee Against Torture in Israel, (Çevrimiçi), <https://www.transparency.org/en/>, 21 Ağustos 2020.

⁴³⁴ The Public Committee against Torture in Israel and the Palestinian Society for the Protection of Human Rights and the Environment v The Government of Israel, The Prime Minister of Israel and others HCJ 769/02, 11 December 2005 (Supreme Court, Israel), (Çevrimiçi) <https://versa.cardozo.yu.edu/sites/default/files/upload/opinions/Public%20Committee%20Against%20Torture%20in%20Israel%20v.%20Government%20of%20Israel.pdf>, 21 Ağustos 2020.

⁴³⁵ The Public Committee against Torture in Israel and others v The State of Israel, General Security Service and others HCJ 5100/94, HCJ 4054/95, HCJ 6536/95, HCJ 5188/96, HCJ 7563/97, HCJ 7628/97, & HCJ 1043/99, 6 September 1999 ([2008] 133 ILR 233) (Supreme Court, Israel), (Çevrimiçi), https://versa.cardozo.yu.edu/sites/default/files/upload/opinions/Public%20Committee%20Against%20Torture%20in%20Israel%20v.%20Government%20of%20Israel%281%29_0.pdf, 21 Ağustos 2020.

SONUÇ

Bu tez, uluslararası kuruluşlar içinde STK katılımına izin verme konusundaki gelişen devlet uygulamasına dikkat çekerek, sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) uluslararası hukuktaki rolünü belirlemeye çalışmıştır. Katılım, STK'ların tarafsızlık, gerçek ve şeffaflık temelinde bilgi ve görüş sunabilmesine, STK uzmanlığına, insan kaynaklarına ve aksi takdirde göz ardı edilen çıkarların temsiline içkin değerleri yansıtmasına dayanır.

Uluslararası hukuk yapma sürecine STK katılımı, küreselleşme ve ulusal bağımsızlığın ortaya çıkışına paralel olarak gelişmiştir. STK'lar ilk olarak 18. yüzyılın sonlarında, Avrupa ve Amerika'daki benzer düşünen bireylerin köle ticaretinin kaldırılması için çaba harcadığı zamanlarda uluslararası hukuku etkilemeye başlamıştır. STK'lar, uzmanlaşmış endüstriyel kuruluşlardan bilimsel ve teknik uzman gruplarından Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme gibi savunuculuk gruplarına kadar çok çeşitli varlıkları bir araya getirerek uluslararası hukuk yapmanın tüm alanlarında çalışmaya başlamışlardır.

II. Dünya Savaşı izleyen STK faaliyetleri, STK'ların uluslararası hukukun gelişiminde nasıl bir katalizör olmaya devam ettiğini göstermektedir. Bu tezde incelenen örneklerde, STK'lar sorunları kamuoyunun dikkatine sunarak, arka plan araştırmalarına ve hukuki analizlere yardımcı olarak, politika belgeleri, metinler veya raporlar hazırlayarak, hükümetlerden ve alandaki uzmanlardan yasal değişiklik için farkındalık yaratıp destek alarak ve kamuoyu oluşturarak devletlerle başarılı bir şekilde etkileşime girmişlerdir. STK'lar aynı zamanda devletin uluslararası hukuka uyması ve onu uygulaması hakkında yorum yapmaya devam etmektedir.

Çoğunlukla hükümetler arası kuruluşlar (IGO'lar), bir STK tarafından ele alınan konularla ilgili uzmanlığı, endişesi veya ilgili bilgileri olan STK'larla işbirliği yapmaktadırlar. Uygulamada, konsültasyon kapsamı, tüm durumları kapsayan standart kurallar veya prosedürler olmayan STK'lar arasında büyük farklılıklar göstermektedir.

STK'lara danışıldığında, STK'ların gereksinimleri arasında devlet finansmanı ve kontrolünden bağımsızlık, organize bir yapı ve yönetim ile IGO'lara önemli ve sürekli katkılarda bulunma yeteneği yer alır.

Bölgesel kuruluşların uygulamaları da benzer şekilde çeşitlidir; Avrupa Birliği ve Amerikan Devletleri Örgütü STK'larla yerleşik bir istişare uygulamasına sahipken, diğer bölgesel kuruluşların STK'larla ya sınırlı ya da nispeten yeni bir danışma uygulaması vardır. İstişare için izin vermek, bir STK'nın amaçlarına ulaşma veya bir STK'yı önemli ölçüde etkileme yeteneğini garanti etmez; katılım, nihai olarak devlet üyelerinin davetiyle kalır ve siyasi mülahazalara açık olur.

Uluslararası yargı ve yarı yargı organları çoğunlukla davacıların rızaları ile temsil edilmesi veya *amicus* brifingleri sunarak STK erişimini sağlar. Bir *amicus* brifinginin sunulmasına izin verilmesi isteğe bağlıdır ve öncelikli kriter bir mahkemeye yardım olmaktır. STK'ların bir dostluk sunma iznine sahip olması için kısaca tarafsız olması ve üzerinde durulan konuya odaklanması önemlidir.

STK'ların bu uluslararası kanun yapma süreçlerine erişimi büyük ölçüde isteğe bağlıdır ve devletler nihayetinde belirli STK'ların uluslararası düzeyde dahil olup olamayacağına karar vermektedirler. 20. yüzyılın ilk yarısında, çeşitli ulusal veya uluslararası otoriteler karşısında STK'lara asgari hakları ve bir dereceye kadar hareket özgürlüğü sağlamak adına STK'lara uluslararası hukuk kişiliği verecek bir antlaşma geliştirmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Devletler, STK'ları tanıma ya da tanımama özgürlüklerinden vazgeçerek kendi otoritelerine zarar vermek istemediklerinden STK'lara hukuki kişilik verecek bir andlaşmaya bir türlü varılamamıştır.

Bununla birlikte, STK'ların uluslararası hukuk kişiliği kazanmaları için kapı açık bırakılmıştır. Antlaşmalar hukukunun geliştirilmesi sırasında, Uluslararası Hukuk Komisyonu, STK'ları uluslararası hukukun süjesi olmaktan kesin olarak dışlamaktan kaçınmıştır. Bazı bölgesel gelişmeler, devletlere STK'ların ulusal hukuk kişiliğini tanıma yükümlülüğü getirmektedir. Örgütlenme ve örgütlenme hakları, bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan uluslararası yasal belgelerle korunmaktadır ve uluslararası hukuk, devletler dışındaki kuruluşların yükümlülükleriyle giderek daha fazla

ilgilenmektedir. Bu gelişmeler, henüz uygulanamasa da STK'ların statüsünün uluslararası düzeyde normatif gelişimine dair bir sinyal vermektedir. Bu uluslararası hukuk kişiliğinin, işlevlerini yerine getirmek için uluslararası haklara ve görevlere sahip olmaları ve bunları uygulayabilmeleri gerektiği temelinde, STK'ları da kapsayacak şekilde genişlemesiyle birlikte yakın zamanda Devletlerin ve STK'ların, STK'lara bir tür işlevsel uluslararası hukuk kişiliği garanti eden uluslararası bir çerçeve oluşturmaları olasılığın ötesinde değildir.

Yakın gelecekte böyle bir gelişmenin olması pek olası değildir. STK, aşırı siyasi veya çatışmacı olabilecek partizan veya sektörel çıkarları temsil eden varlıkları içeren gevşek bir terimdir. Devletler için, çeşitli nedenlerle ele alınması mümkün olmayan konulardan kaçınmak için, bu tür aktörleri kendi takdirine bağlı olarak uluslararası forumlardan dışlama yeteneği gerekli olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, tarafsız, olgusal, geniş çapta sahip olunan çıkarları temsil eden STK'lar, uluslararası forumlara getirdikleri hesap verebilirlik ve şeffaflık nedeniyle değer kazanmıştır.

KAYNAKÇA

I. KİTAP VE MAKALELER

- Arts, Bas: **The Political Influence of Global NGOs: Case Studies on the Climate and Biodiversity Conventions**, Utrecht, International Books, 1998.
- Aksar, Yusuf: **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-1**, Ankara, Seçkin yayıncılık, 4.bs., 2007.
- Aust, Anthony: **Modern Treaty Law and Practice**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Bastid, Suzanne: “1950: Institute of International Law - Resolution on Granting of International Status to Associations Established by Private Initiative” **in Union of International Associations**, Ed.by International Associations Statutes Series, KG Saur Verlag, Munich, 1988.
- Bastid, Suzanne: “Report on the Proposal of the Institute of International Law (1950)” **in Union of International Associations**, Ed.by International Associations Statutes Series, KG Saur Verlag, Munich, 1988.

- Ben-Ari, Rephael Harel: **The Normative Position of International Non-Governmental Organisations under International Law**, Leiden, Brill, 2012.
- Bell, Christine: “Peace Agreement: Their Nature and Legal Status”, **American Journal of International Law**, Vol. 100, No 2.
- Black, Maggie: **A Cause for Our Times: Oxfam the First 50 Years**, Oxford, Oxford University Press, 1992.
- Bolay, Hayri S.: **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Nobel Yayınları, 10.bs., 2009.
- Boli, John, Loya, “National Participation in World-Polity Organization”, **Constructing World Culture: International Nongovernmental Organizations since 1875**, Ed. by. John Boli, George M Thomas, Stanford, Stanford University Press, 1999, s. 77.
- Thomas A, Loftin, Teresa:
- Boli, John and Thomas, “INGOs and the Organization of World Culture”, **Constructing World Culture: International Nongovernmental Organizations since 1875**, Ed. by. John Boli, George M Thomas, Stanford, Stanford University Press, 1999.
- George M.:
- Boyle, Christine: **The Making of International Law**, Oxford, Oxford University Press, 2007.

Brownlie, Ian: **Principles of Public International Law**, 7.Bs, Oxford, New York, Oxford University Press, 2008.

Cameron, Maxwell A.: Democratization of Foreign Policy: The Ottawa Process as a Model” Ed.by Maxwell A Cameron, Robert J Lawson and Brian W Tomlin, **To Walk Without Fear: the Global Movement to Ban Landmines**, Toronto, Oxford University Press, 1998.

Charlesworth, Hilary: “Law-making and Sources”, **The Cambridge Companion to International Law**, Ed.by. James Crawford, Martti Koskenniemi, Cambridge, Cambridge University Press, 2012.

Charnowitz, Steve: “Two Centuries of Participation: NGOs and International Governance” **Michigan Journal of International Law**, Vol. 18, 1997, s. 183-190.

Charnowitz, Steve: “Book Review: Recent Scholarship on NGOs”, **American Journal of International Law**, Vol.103, No 4, 2009.

Charnowitz, Steve: “Centennial Essay: In Honor of the 100th Anniversary of the AJIL and ASIL”, **Non-Governmental Organisations and**

International Law “100 AJIL.

Chinkin, Christine: **Third Parties in International Law,** Oxford, Clarendon Press, 1993.

Clapham, Andrew: **Human Rights Obligations of Non-State Actors,** Oxford, Oxford University Press, 2006.

Clark, Ann Marie: **Diplomacy of Conscience: Amnesty International and Changing Human Rights Norms,** Princeton University Press, 2001.

Collins, Paul: **Friends of the Supreme Court: Interest Groups and Judicial Decision Making,** York, Oxford University Press, 2008.

Commission on Global Governance: **Our Global Neighborhood: The Report of the Commission on Global Governance,** Oxford New York, Oxford University Press, 1995.

Cook, Helena: “Amnesty International at the United Nations” ,in Peter Willetts Ed.by **The Conscience of the World: The Influence of Non-Governmental Organisations in the UN System,** Washington DC, The Brookings Institution, 1996.

Craven, Matthew: **The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Perspective on its Development**, Oxford, Clarendon Press, 1995.

Ettinger, David: "The Legal Status of the International Olympic Committee" **Pace Yearbook of International Law**, Vol. 4, 1992.

Finnemore, M.: **National Interests in International Society**, New York, Cornell University Press, 1996.

Franck, Thomas: **The Power of Legitimacy Among Nations**, New York, Oxford, Oxford University Press, 1990.

Friedmann, Wolfgang: **The Changing Structure of International Law**, London, Stevens, 1964.

Geiss, R.: "Non-State Actors: Their Role and Impact on the Fragmentation of International Law" in Zimmermann, **Unity and Diversity in International Law**, ed. by Andreas and Hoffmann, Rainer, Berlin, Duncker & Humblot, 2006.

Gordenker, Leon and Weiss, Thomas G.: "Pluralizing Global Governance: Analytical Approaches and Dimensions" **NGOs, the UN, and Global Governance**, ed. by in Weiss, Thomas G and Gordenker, Leon,

Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1996.

Habicht, Max and “Conference of Consultative Non-
Kopelmanas, L.: Governmental Organizations - Draft
agreement designed to facilitate the work of
non-governmental organizations having
consultative or equivalent status,
International Associations Statutes Series,
“ ed.by Associations Union of International,
Munich, KG Saur Verlag, 1988.

Habicht, Max and “Report of the Study Committee on Legal
Kopelmanas, L.: Status to the Conference of Non-
Governmental Consultative Organizations
(1949)”, **International Associations
Statutes Series**, ed.by in Union of
International Associations, Munich, KG Saur
Verlag, 1988.

Hannum, Hurst.: “Human Rights”, **The United Nations and
International Law**, ed.by Joyner,
Christopher C, Cambridge, Cambridge
University Press, 1997.

Hutchinson, John F.: **Champions of Charity: War and the Rise
of the Red Cross**, Westview Press, Boulder,
1996.

International Campaign to Ban Landmines: **Landmine Monitor Report 2006: Towards a Mine-Free World**, Ottawa, Mines Action Canada, 2006.

International Committee of the Red Cross: **Anti-Personnel Landmines – Friend or Foe? A Study of the Military Use and Effectiveness of Anti-Personnel Mines**, ICRC, Geneva, 1996.

Jennings, Sir Robert and Watts, Sir Arthur.: **Oppenheim's International Law**, 9th ed, Longman, Harlow, 1992.

Jessup, Philip C.: **A Modern Law of Nations**, New York, The Macmillan Company, 1948.

Kiss, Alexandre and Shelton, Dinah.: **International Environmental Law** ,3bs., ed.by Transnational Publishers, Ardsley, NY, 2003.

Klabbers, Jan: **The concept of Treaty in International Law**, The Hague, Kluwer Law International, 1996.

Korey, William: **NGOs and the Universal Declaration of Human Rights: A Curious Grapevine**, New York, St Martin's Press, 1998.

- Lador-Lederer, J J.: **International Non-Governmental Organizations and Economic Entities: A Study in Autonomous Organization and Jus Gentium**, Leyden, A W Sythoff, 1963.
- Lauterpacht, H.: Ed.by **Oppenheim's International Law**, Longmans, Green & Co, London, 1955.
- Leibnez, G W.: **Codex Juris Gentium diplomaticus**, Hanover, 1693.
- Lindblom, Anna-Karin: **Non-Governmental Organisations in International Law**, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
- Malanczuk, Peter: **Akehurst's Modern Introduction to International Law**, 7 bs., London, Routledge, 1997.
- Martens, Keristin.: "Mission Impossible? Defining Nongovernmental Organizations", **International Journal of Voluntary and Non profit Organizations**, Vol. 13, No. 3, 2002.
- Medret, Frederic: "International Law as Law", **The Cambridge Companion to International Law**, ed.by Crawford, James and Koskenniemi, Martti, Cambridge, Cambridge

University Press, 2012.

Mekata, Moto: “Building Partnerships toward a Common Goal: Experiences of the International Campaign to Ban Landmines, **The Third Force: The Rise of Transnational Civil Society**, ed.by Florini, Ann M, Tokyo, Japan Centre for International Exchange, 2000.

Mendez, Juan E.: **Taking a Stand: The Evolution of Human Rights**, New York, Palgrave MacMillan, 2011.

Merle, Marcel: “International Non-governmental Organizations and their Legal Status: Report by Marcel Merle”, **International Associations Statutes Series**, ed.by in Union of International Associations, Munich, KG Saur Verlag, 1988.

Metcalf, Eric: **To Assist the Court: Third Party Interventions in the UK, A Justice Report**, London, Justice, 2009.

Morphet, Sally: “NGOs and the Environment” **The Conscience of the World: The Influence of Non-Governmental Organisations in the UN System**, Ed. by. Peter Willetts, The Brookings Institution, Washington DC, 1996.

Nadelmann, Ethan A.: “Global Prohibition Regimes: The Evolution

of Norms in International Society”
International Organization, Vol.44, No. 4,
1990, s. 490-510.

Nijman, Janne Elisabeth: **The Concept of International Legal Personality: An Inquiry into the History and Theory of International Law** , The Hague, TMC Asser Press, 2004.

Nigel Ashford: **Özgür Toplumun İlkeleri**, Ankara, Liberte Yayınları, 2009.

Nowrak, Manfred: **UN Covenant on Civil and Political Rights CCPR Commentary**, 2.bs., NP Engel Verlag, Germany, 2005.

Nowrak, Manfred : “World Conference on Human Rights”, **Vienna, June 1993: The Contribution of NGOs, Reports and Documents**, Vienna, Manz, 1994.

Nowrot, Karsten: “Legal Consequences of Globalization: The Status of Non-governmental Organizations under International Law”, **Indiana Journal of Global Legal Studies**, Vol. 6, No:2,1999.

Oppenheim, Lassa: **International Law: A Treatise**, 4bs., London , Longmans, Green & Co., 1928.

Oğuz Kaymakçı: **“Kavramsal, Kurumsal ve Tarihsel Açıdan Küreselleşmeye Giriş”**, Oğuz Kaymakçı (Ed.), Küreselleşme Üzerine Notlar, , Ankara, Nobel Yayınları, 2007.

Parry, Clive: **“The Function of Law in the International Community”**, **Manual of Public International Law**, London, Macmillan, 1968.

Politis, Nicolas: **“1923: Institute of International Law - Draft Convention on International Associations “**, **International Associations Statutes Series**, in Union of International Associations, Munich, KG Saur Verlag, 1988.

Power, Jonathan: **Like Water on Stone: The Story of Amnesty International**, London, Allen Lane The Penguin Press, 2001.

Preuss, Lawrence: **“The International Organizations Immunities Act,** **The American Journal of International Law**, Vol.40, No.2.

Price, Richard: **“Reversing the Gun Sights: Transnational Civil Society Targets Land Mines”** **International Organization**, Vol. 52, No: 3, 1998, s. 615-625.

Putnam, Robert: **Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy**, Princeton, Princeton University Press, 1993.

Reinalda, Bob: **Routledge History of International Organizations: From 1815 to the Present Day**, Hoboken: Taylor & Francis, 2009.

S Oberthür, V.d.: **Participation of Non-Governmental Organisations in International Environmental Governance: Legal Basis and Practical Experience**, Berlin, Final Report, 2002.

Schermers and Blokker: **International Institutional Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 2003.

Schreuer, Christoph: "The Waning of the Sovereign State: Towards A New Paradigm for International Law", **European Journal of International Law**, Vol. 4, No. 1, 1992, s. 447-490.

Shelton, Dinah: "The Participation of Nongovernmental Organizations in International Judicial Proceedings", **American Journal of International Law**, Vol. 88, No: 4, 1994.

Schwarzenberger, Georg: **International Law**, London, Stevens & Sons, 1945.

Shaw, Malcolm N.: **International Law**, 5.bs., Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

Smith, Eric: “The Role of Special Purpose and Nongovernmental Organizations in the Environmental Crisis”, University of Wisconsin Press, Vol. 26, No. 2, s. 306-320.

Stairs, Kevin and Taylor, Peter: “Non-Governmental Organizations and the Legal Protection of the Oceans: A Case Study” ,**The International Politics of the Environment**, ed.by in Hurrell, A and Kingsbury, B, Oxford, Clarendon Press, 1992.

The Sphere Project: **The Sphere Handbook: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response**, Bourton on Dunsmore, Practical Action Publishing, 2011.

Speth , J G.: “A Post Rio Compact”, **Foreign Policy**, No.89 ,1992, s. 146.

Uvin, Peter: “Scaling Up the Grass Roots and Scaling Down the Summit: The Relations between Third World Nongovernmental Organizations and the United Nations”, **Third World Quarterly**, Vol. 16, No 3.

Van Dijk, P and van **G J H Theory and Practice of the**
Hoof: **European Convention on Human Rights,**
3.bs, The Hague, Kluwar Law International,
1998.

Willetts, Peter: “Introduction” in Willetts, Peter (ed), **The**
Conscience of the World: The Influence of
Non-Governmental Organisations in the
UN System, Washington DC The Brookings
Institution, 1996.

Willetts, Peter: **Non-Governmental Organizations in**
World Politics: The construction of global
governance, New York, Routledge, 2011.

II. Uluslararası Sözleşmeler ve Antlaşmalar

Charter of the United Nations.

European Convention on Human Rights.

The European Social Charter CETS 35, opened for signature 18 October 1961, entered into force 26 February 1965.

Geneva Convention I for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, opened for signature 12 August 1949, entry into force 21 October 1950.

Geneva Convention II for the Amelioration of the Condition of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea (opened for signature 12 August 1949, entry into force 21 October 1950.

Geneva Convention III Relative to the Treatment of Prisoners of War, opened for signature 12 August 1949, entry into force 21 October 1950.

Geneva Convention IV Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, opened for signature 12 August 1949, entry into force 21 October 1950.

The International Covenant on Civil and Political Rights, opened for signature 16 December 1966, entered into force 23 March 1976.

Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, opened for signature 24 September 2009, entered into force 5 May 2013.

Protocol No 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby CETS 155, opened for signature 11 May 1994, entered into force 1 November 1998.

Rome Statute of the International Criminal Court 2187 UNTS 90, A/Conf.183/9 (adopted by the United Nations Conference of

Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court
17 July 1998, entered into force 1 July 2002 SC Res 1877, S/Res/1877.

Treaty on the Functioning of the European Union, signed 25 March
1957, entered into force 1 January 1958.

Vienna Convention on the Law of Treaties, opened for signature 23 May
1969, entered into force 27 January 1980.

III. ULUSLARARASI MAHKEME KARARLARI

Acuna Inostroza v Chile HRC Comm 717/1996, CCPR/C/66/D/717/1996, 23 July 1999, Human Rights Committee.

Asylum Case (Colombia v. Peru) (Correspondence), 1950, 2 ICJ Pleadings 201.

Asylum Case (Colombia v. Peru), 1950, ICJ Rep 266.

Brüggemann and Scheuten v the Federal Republic of Germany, 1977, 10 DR 101.

Case C/321-95 P *Stichting Greenpeace Council (Greenpeace International) and Others v Commission of the European Communities* [1998] ECR I-01651.

Competence of the International Labour Organization to Regulate, Incidentally, the Personal Work of the Employer (Advisory Opinion), 1926, PCIJ (series C) No 13.

DACRD v Denmark CERD Comm 28/2003, CERD/C/63/D/28/2003, 19 August 2003, Committee on the Elimination of Racial Discrimination.

Hertzberg v Finland HRC Comm 61/1979, CCPR/C/15/D/61/1979, 2 April 1982, Human Rights Committee.

International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v Greece No 7/2000 European Committee of Social Rights, 12 December 2000.

Legal Consequence for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South-West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), 2 ICJ Pleadings 627.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Advisory Opinion), 1996, ICJ Rep 226.

Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Con, 276 (1970) [1970] 2 ICJ Pleadings, (Request for an Advisory Opinion), 1993, ICJ General List No 93.

Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict (Advisory Opinion), 1996, ICJ Rep 66.

Ominayak v Canada HRC Comm 167/1984, CCPR/C/38/D/167/1984, 26 March 1990.

Österreichischer Rundfunk v Austria No 35841/02, ECHR, 7 December 2006.

P O E M and F A S M v Denmark CERD Comm 22/2002, CERD/C/62/D/22/2002, 19 March 2003, Committee on the Elimination of Racial Discrimination.

Plattform 'Ärzte für das Leben' v Austria (1988) No 10126/82 (ECHR).

Prosecutor v Anto Furundžija (Judgment) ICTY Trial Chamber IT-95-17/1-T, 10 December 1998.

Prosecutor v Fofana and Kondewa, Decision on Request by Human Rights Watch for Leave to Appear as Amicus Curiae Pursuant to Rule 74 SCSL Appeals Chamber SCSL-2004-14-A-815, 21 January 2008.

Prosecutor v. Kallon, Decision on Application by the Redress Trust, Lawyers Committee for Human Rights and the International Commission of Jurists for Leave to File Amicus Curiae Brief and to Present Oral Submissions, SCSL Appeals Chamber SCSL-2003-07-PT-128, 4 November 2003.

Prosecutor v. Tihomir Blasdić, Order Granting Leave to Appear as Amicus Curiae ICTY Trial Chamber IT-95-14, 14 March 1997.

Public Order on the Filing of Submissions on the Issue of Civil Party Participation in Appeals against Provisional Detention Order and an Invitation to Amicus Curiae ECCC Pre-Trial Chamber 002/19-09- 2007-ECCC/OCIJ (PTC 01), 12 February 2008.

Ristic v Yugoslavia CAT Comm 113/1998, CAT/C/26/D/113/1998, 11 May 2001, Committee Torture.

Situation in the Central African Republic in the case of The Prosecutor v Jean-Pierre Bemba Gombo, Application for Leave to Submit *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence ICC Pre-Trial Chamber II, ICC-01/05-01/08-399, 6 April 2009.

Situation in the Central African Republic in the case of The Prosecutor v Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on Application for Leave to Submit *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence ICC Pre-Trial Chamber II, ICC-01/05-01/08-401, 9 April 2009.

Situation in the Central African Republic in the case of The Prosecutor v Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on Request for Leave to Submit *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence ICC Pre-trial Chamber II, ICC-01/05-01/08-451, 17 July 2009.

Situation in the Democratic Republic of Congo: The Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo, Decision on “Motion for Leave to File Proposed *Amicus Curiae* Submission of the International Criminal Bar Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence” ICC Appeals Chamber, ICC-01/04- 01/06-1289, 22 April 2008.

World Organisation Against Torture v Portugal No 34/2006, European Committee on Social Rights, 5 December 2006.

X and Church of Scientology v Sweden, 1979, 16 DR 68.

X v Spain CAT Comm 23/1995, CAT/C/15/D/23/1995, 15 November 1995, Committee Against Torture.

IV. Ulusal Mahkeme Kararları

Ah How v United States 193 US 65 (1904), Supreme Court, USA.

al-Marri v Spagone 555 US 1220 (2009), Supreme Court, USA.

Kadic v Karadžić 70 F 3d 232 (2nd Circ, 1995), Court of Appeal, USA.

R v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate and Others, ex parte Pinochet Ugarte, House of Lords, UK.

Regina v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, ex parte Pinochet Ugarte (No 3) [1999] 2 WLR 827, House of Lords, UK. Ga res 3059

United States v Barnett 376 US 681, 1964, Supreme Court, USA.

V. BM Belgeleri ve Diğer Kaynaklar

Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (as amended by SC Res 1877, S/Res/1877, 2009).

Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, GA Res 48/79, A/Res/48/79,1993.

Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups, and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms, GA Res 53/144, A/Res/53/144 (1999). Establishment of an International Criminal Court, GA Res 49/53, A/RES/49/53, 1994.

Observer status for the International Committee of the Red Cross, in consideration of the special role and mandates conferred upon it by the Geneva Conventions of 12 August 1949, GA Res 45/6, A/Res/45/6, 1990.

Observer status for the Sovereign Military Order of Malta in the General Assembly, GA Res 48/265, A/Res/48/265, 1994.

Question of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, GA Res 3059, XXVIII, 1973.

Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in Relation to Detention and Imprisonment ,GA Res 3218, XXIX ,1974.

Consultative Relationship between the United Nations and Non-Governmental Organizations,
ECOSOC Res 1996/31, E/Res/1996/31,1996.

European Committee on Legal Co-operation (CDCJ) - Reply of the European Committee on Legal Cooperation to the Committee of

Ministers on the evaluation of the implementation of Recommendation CM/Rec(2007)14 on the legal status of non governmental organisations in Europe CM(2010)120E, 9 September 2010, 1096th Meeting of the Committee of Ministers, 20 October 2010, Matter 10.1.

Status of the International Covenants on Human Rights: Draft optional protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights - Note by the Secretary-General E/CN.4/1997/105,1996.

Human Rights and Human Responsibilities, UNCHR Res 2003/105, E/CN./Res/2003/105, 2003.Human Rights and Human Responsibilities, UNHRC Dec 2004/117, E/2004/23, 2004.

Human Rights Defenders, UNCHR Res 2000/61, E/CN.4/Res/2000/61, 2000.

Institution-Building of the United Nations Human Rights Council, UNHRC Res 5/1, A/HRC/RES/5/1, 2007.

VI. Raporlar

Documents of the fourteenth session including the report of the Commission to the General Assembly, 1962, vol 2 YILC 1.

Documents of the sixteenth session including the report of the Commission to the General Assembly, 1964, vol 2 YILC 1.

Further Promotion and Encouragement of Human Rights and Fundamental Freedoms, Including the Question of the Programme and Methods of Work of the Commission Human Rights, Mass Exoduses and Displaced Persons: Report of the Representative of the Secretary-General, Mr. Francis M. Deng, submitted pursuant to Commission resolution 1997/39, Addendum, Guiding Principles on Internal Displacement, E/CN.4/1998/53/Add.2, 1998.

Permanent Court of International Justice Third Annual Report of the PCIJ, PCIJ (Series E) No 3, 1927.

Promotion and Protection of Human Rights, Human Rights Defenders: Report submitted by Hina Jilani, Special Representative of the Secretary-General on the situation of human rights defenders E/CN.4/2004/94, 2004.

Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights to the Economic and Social Council, E/2002/68/Add.1, 2002.

Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-third session ,2001, vol 2, pt 2 YILC 1.

Report of the Commission to the General Assembly on the work of its thirty-third session, 1981, vol 2, pt 2 YILC 1.

Committee on Elimination of Racial Discrimination Rules of Procedure 1989.

PCIJ Rules of the Court 1926, adopted 24 March 1922, PCIJ (Series D) No 1.

Report of the Economic and Social Council: Addendum A/55/3/Add.2 (2000).

Report of the International Criminal Court to the United Nations A/67/308, 2012.

Report of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other Such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States Between 1 January and 31 December 1994 A/54/315, 1999.

Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court A/Conf.183/2, 1998.

Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights Defenders A/HRC/19/55 (2012).

Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights Defenders A/HRC/22/47 (2013).

VII. Çevrimiçi Kaynaklar

Union of International Associations, “The 1978 International Organisations Founded since the Congress of Vienna” **Union of International Associations**, 1957, (Çevrimiçi) <https://uia.org>, 28 Temmuz 2020.

Union of International Associations, (Çevrimiçi), <https://uia.org/>, 3 Ağustos 2020.

Catherine Agg “Trends in Government Support for Non-Governmental Organizations: Is the “Golden Age” of the NGO Behind Us?”, (Çevrimiçi), [https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/E8BC05C1E4B8AD6FC12571D1002C4F0B/\\$file/Agg.pdf](https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/E8BC05C1E4B8AD6FC12571D1002C4F0B/$file/Agg.pdf), 3 Ağustos 2020.

Report of the Secretary General Arrangements and Practices for the Interaction of Non- Governmental Organizations in All Activities of the United Nations System, (Çevrimiçi), <https://digitallibrary.un.org/record/259709> , 3 Ağustos 2020.

World Wide Fund for Nature International 2011, (Çevrimiçi), https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/annual_report_2011.pdf , 3 Ağustos 2020.

“National Societies” (2012) International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, (Çevrimiçi), <https://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/responding/disaster-response-system/dr-tools-and-systems/red-cross-red-crescent-national-societies/>, 3 Ağustos 2020.

www.uia.org/archive/typesorganisation ,28 Temmuz 2020.

Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations Advisory Opinion ICJ Rep 174, (Çevrimiçi), <https://www.icj-cij.org/en/case/4>, 4 Ağustos 2020.

Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations Advisory Opinion ICJ Rep 174, (Çevrimiçi), <https://www.icj-cij.org/en/case/4>, 4 Ağustos 2020.

Constitutional Charter of the Sovereign Military Hospitaller Order of St John of Jerusalem of Rhodes and of Malta, Md. 2, (Çevrimiçi), <https://www.orderofmalta.int/wp-content/uploads/2016/07/Sovereign-Order-of-Malta-Constitutional-Charter-and-code.pdf>, 5 Ağustos 2020.

“Founding and early years of the ICRC (1863-1914)” (May 2010) International Committee of the Red Cross, (Çevrimiçi), <https://www.icrc.org/en/document/founding-and-early-years-icrc-1863-1914>, 5 Ağustos 2020.

Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field (signed 22 August 1864, entered into force 22 June 1865), (Çevrimiçi), <https://ihl.databases.icrc.org/ihl/INTRO/120>, 5 Ağustos 2020. <https://www.icrc.org/>, (Çevrimiçi), 5 Ağustos 2020.

L von Bar, “1912: Institute of International Law - Draft Convention on the Legal Status of International Associations”, in Union of International Associations, Ed.by International Associations Statutes Series, KG Saur Verlag, Munich, 1988, (Çevrimiçi), <https://uia.org/archive/legal-status-4-1>, 5 Ağustos 2020.

UNHCR and Save the Children-UK Sexual Violence & Exploitation: The Experience of Refugee Children in Guinea, Liberia and Sierra Leone based on Initial Findings and Recommendations from Assessment Mission 22 October - 30 November 2001, (Çevrimiçi), UN High Commission for Refugees, Note for Implementing and Operational Partners, February 2002), <https://www.unhcr.org/en-au/3c7cf89a4.pdf>, 5 Ağustos 2020.

Austria, Belgium, Cyprus, France, Greece, Netherlands, Portugal, Slovenia, Switzerland, The Former Yugoslav Republic of Macedonia and the UK. Available at, (Çevrimiçi), <https://www.coe.int/en/web/conventions/>, 5 Ağustos 2020.

The states need not all be party to the convention. See European Committee on Legal Co-operation Explanatory Report on the European Convention on Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations (Council of Europe, Explanatory

Report CETS 124, 1986), (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/16800ca439>, 5 Ağustos 2020.

European Committee on Legal Co-operation Explanatory Report on the European Convention on Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations (Council of Europe, Explanatory Report CETS 124, 1986, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007a67c>, 7 Ağustos 2020.

European Convention on Human Rights CETS 5 (opened for signature 4 November 1950, entered into force 3 September 1953, m. 11(2), (Çevrimiçi), https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf, 7 Ağustos 2020.

Concluding Observations of the Human Rights Committee: Belarus, Consideration of Report submitted by States Parties Under Article 40 of the Covenant CCPR/C/79/Add.86 (1997), (Çevrimiçi), <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/03/Belarus-Human-Rights-Committee-Concluding-observations-report-CCPR-C-79-Add.86-1997-eng.pdf>, 11 Ağustos 2020.

Margaret Sekaggya ,Office of the High Commissioner for Human Rights, Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights Defenders, 2011, (Çevrimiçi), <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/A-HRC-19-55-Add1.pdf>, 11 Ağustos 2020.

Compulsory Membership in an Association Prescribed by Law for the Practice of Journalism (Arts. 13 and 29 of the American Convention on Human Rights) (Advisory Opinion) Case No. OC-5/85 (13 November 1985) (IACtHR), (Çevrimiçi), https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_05_ing.pdf, 11 Ağustos 2020.

Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression A/HRC/14/23 (2010), (Çevrimiçi), https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf, 11 Ağustos 2020.

Draft Optional Protocol to the Draft International Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or degrading Treatment or Punishment E/CN.4/1409 (1980),(Çevrimiçi), https://www.jstor.org/stable/20692186?seq=2#metadata_info_tab_contents, 11 Ağustos 2020.

Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters (opened for signature 25 June 1998, entered into force October 2001), Md.1,(Çevrimiçi),<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>, Ağustos 2020.

Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters (opened for signature 25 June 1998, entered into force October (2001) , Md .2.5 , (Çevrimiçi), <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>, 11 Ağustos 2020.

¹ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters (opened for signature 25 June 1998, entered into force October 2001, Md.10, (Çevrimiçi),<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>, 11 Ağustos 2020.

Decision I/7, Review of Compliance ECE/MP.PP/2/Add.8, 2 April 2004 (Report of the First Meeting of the Parties of the Convention on Access to Information, Public Participation in Decisionmaking and Access to Justice in Environmental Matters, Addendum, (Çevrimiçi), <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/mop1/ece.mp.pp.2.add.8.e.pdf>, 11 Ağustos 2020.

International Committee of the Red Cross Anti-Personnel Landmines – Friend or Foe? A Study of the Military Use and Effectiveness of Anti-

Personnel Mines (ICRC, Geneva, 1996), https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0654.pdf, (Çevrimiçi), 11 Ağustos 2020.

International Court of Justice Practice Directions 2009, Practice Direction XII, (Çevrimiçi), <https://www.icj-cij.org/en/practice-directions>, 19 Ağustos 2020.

Statute of the International Court of Justice (adopted 24 October 1945), (Çevrimiçi), <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20I/I-3.en.pdf>, 19 Ağustos 2020.

“Cases in Court” (2012) Socio Economic Rights and Accountability Project, (Çevrimiçi), <https://serap-nigeria.org/contact/>, 19 Ağustos 2020.

International Criminal Court Rules of Procedure and Evidence 2002, (Çevrimiçi), <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/pids/legal-texts/rulesprocedureevidenceeng.pdf>, (19 Ağustos 2020).

“Introduction to the ECCC” (2012) Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, (Çevrimiçi), www.eccc.gov.kh, 19 Ağustos 2020.

Amicus Curiae Brief on the Question of the Applicable Terrorism Offence in the Proceedings before the Special Tribunal for Lebanon, with Particular Focus on a “Special” Special Intent and/or a Special Motive as Additional Subjective Requirements, (Çevrimiçi), <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10609-011-9150-4.pdf>, 19 Ağustos 2020.

“Human Rights Council Complaint Procedure” (2013) United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, (Çevrimiçi), www.ohchr.org, 19 Ağustos 2020.

Hillel C Neuer, “Articles: Rights and Wrongs” (18 February 2005), (Çevrimiçi), www.unwatch.org, 19 Ağustos 2020.

“Human Rights Treaty Bodies - Individual Communications” (2013) United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, (Çevrimiçi), www.ohchr.org, 19 Ağustos 2020.

“Clamping Down on Kleptocrats” (8 November 2011) Transparency International, (Çevrimiçi), <https://www.transparency.org/en/>, 21 Ağustos 2020.

“Biens Mal Acquis Case: French Supreme Court Overrules Court of Appeal's Decision” (9 November 2010), (Çevrimiçi), <https://www.transparency.org/en/>, 21 Ağustos 2020.

“About Redress” (2013) Redress Trust , (Çevrimiçi), www.redress.org, 21 Ağustos 2020.

“About PCATI” (2013) The Public Committee Against Torture in Israel, (Çevrimiçi), <https://www.transparency.org/en/>, 21 Ağustos 2020.